

**FARRAR
FREDERIC
WILLIAM**

Ο ΒΪΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Frederic Farrar
Ο Βίος του Χριστού

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=24714793

Ο Βίος του Χριστού:

Содержание

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.	99
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.	113
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.	133
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.	149
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.	158
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.	165
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.	174
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.	179
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'	185
Κонец ознакомительного фрагмента.	189

F. W. Farrar

Ο Βίος του Χριστού

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η Γέννησις

Οι αγραυλούντες ποιμένες. – Ένα Χάνι ανατολικόν.
– Το σπήλαιον της Βηθλεέμ. – Η απογραφή. – Ο
Ιωσήφ και η Μαρία. – «Ουχ ην αυτοίς τόπος εν
τω καταλύματι». – Η φάτνη και το παλάτιον. – Η
γέννησις. – Προσκύνησις των ποιμένων. – Φαντασία
και πραγματικότης. – Αντίθεσις των Ευαγγελίων προς
τα Απόκρυφα.

Εἰς ἀπόστασιν ενός μιλίου ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ, ὑπάρχει
μικρά τις πεδιάς καὶ ἐν αὐτῇ δάσος ελαιῶν, ὅπου κείται
ἡ ἀπέριτος καὶ παραμελημένη ἐκκλησία ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ
ὄνομα «Ὁ Ἄγγελος εἰς τοὺς Ποιμένας». Ἡ ἐκκλησία αὕτη
ορθοῦται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ καθαγιασμένου ἐκείνου τόπου,
ὅπου, κατὰ τὴν ωραίαν γλῶσσαν τοῦ ευαγγελιστοῦ Λουκά,
τὴν μελωδικωτέραν εἰδυλλίῳ διὰ πανν χριστιανικόν σου, –
«ἦσαν ποιμένες αγραυλούντες καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς
τῆς νυκτός ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν· καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου
ἐπέστη αὐτοῖς καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς» – καὶ

εις τα μακάρια ὅτα των ἀπήχησε το χαρωπὸν ἄγγελμα, ὅτι την ἡμέραν ἐκείνην ἐτέχθη ἐν τῇ πόλει Δαυίδ εἰς Σωτὴρ, ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος.

Παν ὅ,τι συνδέεται με τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ εἶναι ταπεινόν, καὶ αὐτὸ δε το μέρος ὅπου εἶδε το φῶς τῆς ἡμέρας ἀνακαλεῖ ἀναμνήσεις πενίας καὶ μόχθων. Ἐκείνην τὴν νύκτα, ἐφαίνεται ἀληθῶς, ὅτι οἱ οὐρανοὶ ἐμελλον νὰ ραγώσιν, ὅπως ἀποκαλύψωσιν ὅλην τὴν θεῖαν ἀρμονίαν των, ὅλην τὴν ἀκτινοβόλον χαρὰν των. Ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ὀλίγους κατανυκτικούς στίχους τοῦ Λουκά, διὰ των ὁποίων περιγράφεται ἡ γέννησις, δὲν πληροφορούμεθα ἀν το μήνυμα τοῦ ἀγγέλου ἤκουσαν καὶ ἄλλοι ἐκτὸς των ἀγραυλοῦντων ποιμένων ἐνός πτωχικοῦ χωρίου.

«Καὶ ἐξαίφνης», προσθέτει ὁ μόνος Εὐαγγελιστής, ὅστις ἀφηγεῖται τα περιστατικὰ τῆς ἀξιομνημονεύτου ἐκείνης νυκτός καθ' ἣν ἐγεννήθη ὁ Χριστός, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀδιαφορίας ἐνός κόσμου μὴ υποπτεύοντος τὸν λυτρωτὴν τοῦ. «Ἐγένετο συν τῷ ἀγγέλῳ πλῆθος στρατιάς οὐρανίου, αἰνούντων τὸν Θεόν καὶ λεγόντων, «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία».

Ἡδύνατο νὰ ἐλπίζῃ τις, ὅτι ἡ εὐσέβεια ἡ χριστιανικὴ θὰ ἐξωραΐζε σήμερον το μέρος τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος με υπέρλαμπρα μνημεῖα, καὶ θὰ ἐπλαισίῳ το ἄξεστον σπήλαιον των ποιμένων με τα πάλλευκα μάρμαρα καὶ με τα περίκομψα μωσαϊκὰ μεγαλοπρεπούς τινος ναοῦ. Ἀντὶ τούτου, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἀγγέλου, τοῦ εὐαγγελισθέντος εἰς

τους ποιμένας την χαράν την μεγάλην, είναι μία απλή κρύπτη πενιχρά· και ενώ ο προσκυνητής κατέρχεται τας ολίγας βαθμίδας τας τεθραυσμένας, αίτινες φέρουν από το δάσος των ελαιών κάτω εις το σπήλαιον, μετά κόπου πολλού κατορθώνει να πείση εαυτόν ότι ευρίσκεται εις ιερόν χώρον. Ίσως όμως να συνετέλεσεν εις την ατημελησίαν και εις την απλότητα της διασκευής η συναισθησις, ότι η πενιχρότης του ναΐσκου αδελφώνεται αρμονικώς με το ταπεινόν επάγγελμα των ποιμένων, εις τα θαμβωμένα όμματα των οποίων επεφάνη το αστράπτον όραμα.

«Διέλθωμεν δη έως Βηθλεέμ, και ίδωμεν το ρήμα τούτο το γεγονός, ό ο Κύριος εγνώρισεν ημίν», είπον οι ποιμένες, όταν οι αίνοι των αγγέλων έπαυσαν να ταράσσουν την σιγήν των άστρων. Και ανήλθον τον ομαλόν λόφον τον απέναντι, και διασχίσαντες τους σεληνόφωτους κήπους της Βηθλεέμ, έφθασαν εις την κορυφήν της φαιάς λοφοσειράς, επί της οποίας είνε κτισμένη η πόλις. Επί της κορυφής εκείνης ευρίσκετο το πανδοχείον του χωρίου. Την εποχήν εκείνην, το χάνι ενός χωρίου της Συρίας ήτο πιθανώς όμοιον, και ως προς την εξωτερικήν άποψιν και ως προς την εσωτερικήν διάταξιν, με τα υπάρχοντα και σήμερα εις την σύγχρονον Παλαιστίνην. Το χάνι είνε χαμηλή οικοδομή λιθόκτιστος, με έν μόνον πάτωμα συνήθως. Περιλαμβάνει δε ως επί το πλείστον μίαν τετράγωνον αυλήν περίφρακτον, εντός της οποίας προσδένονται τα ζώα και φυλάσσονται την νύκτα ασφαλώς, και έν χαμηλόν ισόγειον προς διαμονην των

οδοιπόρων. Το λ ε β ά ν, ήτοι το σανιδόστρωτον έδαφος του ισογείου, είχε ανυψωμένον ένα πόδα υπέρ την επιφάνειαν της αυλής. Έν μεγάλον και ευρύχωρον χάνι δύναται να περιλαμβάνη πολλά τοιαύτα ισόγεια, τα οποία πράγματι ουδέν άλλο είχε ειμή χαμηλά δωμάτια άνευ τοίχου προς το μέρος της αυλής. Το χάνι συνεπώς είχε μέρος δημόσιον· παν ό,τι γίνεται εντός αυτού, περιπίπτει εις την αντίληψιν πάντων των ξενιζομένων. Εκτός τούτου στερείται εντελώς επίπλων. Ο οδοιπόρος δύναται να φέρη το στρώμα του αν θέλη, ημπορεί να καθήση σταυροπόδι να φάγη, και να κοιμηθή κατόπιν επ' αυτού. Κατά κανόνα, πρέπει να φέρη μαζί του και την τροφήν του, να περιποιήται μόνος τα ζώα του, να τα ποτίζει μόνος του. Δεν ελπίζει, αλλ' ούτε και απαιτεί να τον υπηρετούν, και αντί ελαχίστης δαπάνης ευρίσκει ασφάλειαν, στέγην και χώρον να κοιμηθή.

Εν Παλαιστίνη συμβαίνει κάποτε ολόκληρον το χάνι, ή τουλάχιστον η αυλή η προωρισμένη διά τα ζώα, να είχε έν από τα απειράριθμα εκείνα σπήλαια, τα οποία αφθονούν εις τας πλευράς των αργιλλωδών λόφων της. Τοιούτο φαίνεται να ήτο και το χάνι της Βηθλεέμ, του μικρού χωρίου του περιλαμβανομένου εν τη περιοχή της φυλής του Ιούδα. Ο Ιουστίνος ο απολογητής, όστις εγνώριζε κάλλιστα την Παλαιστίνην, και όστις έζησεν ένα σχεδόν αιώνα μετά την εποχήν του Χριστού, τοποθετεί την σκηνήν της γεννήσεως εντός σπηλαίου. Και τοιαύτη πράγματι είχε η αρχαία και αναλλοίωτος παράδοσις της τε Ανατολικής

και Δυτικές Εκκλησίας, είνε δε η μόνη εκ των ολίγων, εις τας οποίας, καίτοι σιωπά περί αυτών η ιστορία των Ευαγγελίων, δυνάμεθα να προσδώσωμεν λογικήν τινα πιθανότητα. Υπέρ το σπήλαιον τούτο ηγέρθη η Εκκλησία και η Μονή της Γεννήσεως, και εντός άλλου τινός σπηλαίου, παραπλεύρως τούτου, κατηνάλωσε τριάκοντα έτη του βίου του εις μελέτας και εις νηστείας και εις προσευχάς είς από τους μάλλον πεπαιδευμένους και τους μάλλον ευφυείς Πατέρας της Εκκλησίας, ο μέγας Άγιος Ιερώνυμος, εις τον οποίον οφείλεται η κοινώς παραδεδεγμένη μετάφρασις της Βίβλου εις την λατινικήν.

Από την βορεινήν κατοικίαν του εν Ναζαρέτ, ο Ιωσήφ, ο ξυλουργός του χωρίου, παρέλαβε την Μαρίαν, την μνηστήν του την έγκυον, και εξεκίνησε μαζί της διά μέσου των αμπελοφύτων δρόμων προς το χωρίον, όπου είχε ζήσει ο μέγας πρόγονός των ο Δαβίδ, όταν ήτο ακόμη μικρός ποιμήν βόσκων τα πρόβατά του επί των λόφων. Σκοπός της κουραστικής ταύτης οδοιπορίας, ήτις δεν ηδύνατο παρά να είνε ενοχλητική διά τας καθιστικές έξεις τας ηρέμους του ανατολικού βίου, ήτο να καταγράψουν τα ονόματά των, ως μελών της φυλής του Δαβίδ, εις μίαν απογραφήν διαταχθείσαν υπό του αυτοκράτορος Αυγούστου. Εν τη πολιτική υπεροχή του Ρωμαϊκού Κράτους, του οποίου απετέλει τότε μέρος και η Ιουδαία, μία μόνον λέξις του Αυτοκράτορος ήρκει, όπως εξασφάλιση την εκτέλεσιν των διαταγών του και εις αυτάς τας απωτέρας γωνίας

του πεπολιτισμένου κόσμου. Όσον μεγάλοι και αν είναι ιστορικά δυσκολίες, αίτινες παρεντίθενται εις την ακριβή εξακρίβωσιν της απογραφής ταύτης, φαίνεται όμως, ότι υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύωμεν, ότι διετάχθη αρχικώς υπό του Σεντίου Σατουρνίνου, ότι εγένετο έναρξις αυτής υπό του Ποπλίου Σουλπικίου Κυρηνίου, όταν διετέλεσε κατά πρώτην φοράν ύπατος της Συρίας, και ότι συνεπληρώθη κατά την δευτέραν περίοδον της υπατείας του. Εκ σεβασμού προς τας Ιουδαϊκάς προλήψεις, πάσα παράβασις των οποίων ηδύνατο να δώση αφορμήν εις σφοδράς ταραχάς και εις ανταρσίαν, η απογραφή αυτή δεν εξετελείτο κατά την συνήθη ρωμαϊκὴν μέθοδον, δηλαδή εις τον τόπον της διαμονῆς εκάστου προσώπου, ἀλλὰ συμφώνως προς τα Εβραϊκά ἔθιμα, ἤτοι εις την πόλιν, ἀπὸ την οποίαν αρχικώς κατήγετο πάσα οικογένεια. Οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀκόμη ἀφωσιωμένοι εις τας γενεαλογίας των και εις την ἀνάμνησιν των φυλετικῶν σχέσεων, των ἐκλειψασών προ πολλοῦ· και μολονότι ἡ οδοιπορία ἦτο επίπονος και ενοχλητική, ὁ Ἰωσήφ ὁμως ἀνεκουφίζετο ἀπὸ την ἀνάμνησιν της ἡρωικῆς καταγωγῆς του, ἥτις ἐμελλε μετ' ὀλίγον να του ἀναγνωρισθῇ ἐπισήμως και ἀδιαμφισβήτητως, και ἀπὸ την λάμψιν των Μεσσιακῶν ἐλπίδων, με τας οποίας θα ἔβλεπε το φῶς της ἡμέρας το βρέφος το θεῖον, το περικλειόμενον τώρα εις τα σπλάγχνα της μνηστῆς του.

Ἡ οδοιπορία εις την Ἀνατολήν εἶνε πάντοτε νωθρά και βραδεία, και θα ἦτο βεβαίως περισσότερον τότε,

αν, όπως είνε πιθανώτατον, η χώρα εταράσσετο κατ' εκείνην την εποχήν από πολιτικάς εχθροπαθείας. Ίσως η Ιερουσαλήμ, ήτις απέχει της Βηθλεέμ μόνον ἑξ μίλια, να υπήρξεν ο τελευταίος σταθμός του Ιωσήφ και της Μαρίας, προτού φθάσουν εις το τέρμα του ταξιδίου των. Αλλά της μητρός – παρθένου την πορείαν θα επεβράδυνον βεβαίως κατ' ανάγκην η βαρεία σωματική χάννωσις, η προερχομένη εκ της εγκυμοσύνης, και αι αρχίζουσai ίσως τώρα ωδίναι του τοκετού. Άλλοι οδοιπόροι, ταξειδεύοντες προς τον αυτόν σκοπόν, θα τους άφισαν πολύ οπίσω εις τον δρόμον τον ανωφερή, τον διερχόμενον από το φρέαρ του Δαυίδ, και άγοντα επάνω εις την κορυφήν της λοφοσειράς, όπου ήτο εκτισμένον το χάνι. Πιθανώς τούτο να έκειτο επί της τοποθεσίας του κατηρειπωμένου ήδη φρουρίου το οποίον είχε κτίσει ο Δαυίδ· και αν τούτο είνε αληθές, εκάλυπτε βεβαίως τον χώρον όπου έκειτο προ χιλίων ετών η κληρονομική οικία του Ωβήδ, του Ιεσσαί και του Δαυίδ. Κατά την άφιξίν των όλα τα χαμηλά ισόγεια δωμάτια ήσαν κατειλημμένα. Η απογραφή είχε προσελκύσει τόσους ξένους εις την πόλιν, ώστε «ουκ ην αυτοίς τόπος εν τω καταλύματι». Εντός του κρυερού σπηλαίου του αργιλλώδους λόφου, το οποίον εχρησίμευεν ως σταύλος εις το πανδοχείον, εν τω μέσω του χόρτου και των αχύρων με τα οποία είχε στρωθή το έδαφος διά να τρώγουν τα ζώα, εν τη από της μακράς οδοιπορίας εξαντλήσει μακράν από το σπήτι των, εν τω μέσω ξένων,

εν τη παγετώδει χειμερινή νυκτί, – υπό περιστάσεις καθ' ας έλειπε πάσα άνεσις και πάσα περιποίησης μέχρι τοιούτου βαθμού, ώστε είνε αδύνατον να φαντασθή τις ταπεινότεραν γέννηση – ετέχθη ο Υιός του ανθρώπου!

Εις απόστασιν ολίγων μιλίων επί της ομαλής και επιπέδου κορυφής του δυσβάτου και απομεμονωμένου λόφου, όστις καλείται σήμερα εις την διάλεκτον των Συρίων «Το όρος του μικρού Παραδείσου», έκειτο το παλάτιον του Ηρώδου του Μεγάλου. Τα μέγαρά τα μεγαλοπρεπή των φίλων του και των αυλικών του περιεστοίχιζον το ανάκτορον πανταχόθεν, κτισμένα ολοτρόγυρα εις τους πρόποδας του υψώματος. Οι ταπεινοί οδοιπόροι, διερχόμενοι εκείθεν, ήκουον την ηδυπαθή μουσικήν και τα οργιώδη άσματα, με τα οποία εωρτάζοντο τα συμπόσια του Ηρώδου, ή τας βραχνάς φωνάς των αγροίκων μισθωτών, των οποίων τα όπλα επέβαλλον την υποταγήν εις τον δεσποτικόν αυθέντην. Αλλ' ο αληθής Βασιλεύς των Ιουδαίων, – ο γνήσιος Αυθέντης του Σύμπαντος, – δεν κατώκει εις παλάτιον κ' εις φρούριον. Οι σταύλοι του πενιχρού πανδοχείου ήσαν πολύ καταλληλότερον μέρος διά να γεννηθή Εκείνος, όστις ήλθεν' αποκαλύψη εις τον κόσμον ότι η ψυχή του μεγαλειτέρου μονάρχου δεν είνε ούτε προσφιλεστέρα ούτε μεγαλειτέρα εις τα όμματα του Θεού από την ψυχήν του ταπεινότερου δούλου του. Εκείνος, όστις δεν είχε πού την κεφαλήν κλίνη. Εκείνος, όστις από του ξύλου της ατιμίας έμελλε να

βασιλεύση του κόσμου.

Οδηγούμενοι από το φως της λυχνίας, ήτις συνήθως κρέμαται διά σχοινίου εν τω μέσω της εισόδου του πανδοχείου, οι ποιμένες εισήλθον εις το χάνι της Βηθλεέμ, και εύρον την Μαρίαν και τον Ιωσήφ, και το νεογέννητον κατακείμενον εν τη φάτνη των αλόγων. Η φαντασία των ποιητών και των ζωγράφων ενετρύφησεν αείποτε εις ποικίλας φανταστικές αναπαραστάσεις της υπερόχου ταύτης σκηνής. Έψαλαν τους αιγλήεντας, τους ουρανίους αγγέλους, οίτινες επτερύγιζον περί την φάτνην, και τα άστρα τα επιβραδύναντα την περιστροφικήν κίνησίν των, διά να χύσουν το φέγγος των εις το μειδιών εκείνο βρέφος. Εξωγράφισαν την ακτινοβολίαν του φωτός το οποίον εξέπεμπεν η φάτνη, καταυγάζουσα τα πέριξ, του φωτός του εκθαμβωτικού, όπερ ηνάγκαζε τους παρισταμένους ν' αποστρέφουν τους οφθαλμούς από την ουρανίαν εκείνην λάμψιν. Όλα όμως αυτά απέχουν πολύ από την πραγματικότητα. Τα έκπαγλα εκείνα θεάματα, άτινα παριστάνουν ως ιδόντας τους μάγους, τα είδε μόνον ο οφθαλμός της πίστεως· και ό,τι εκείνοι είδον πραγματικώς, ήτο εις απλούς χωρικός από την Γαλιλαίαν, μεσήλιξ ήδη, ο Ιωσήφ, και μία νεαρά μήτηρ η Μαρία, η παρθένος σύζυγος η τεκούσα το θείον τέκνον και σπαργανώσασα αυτό διά των ιδίων χειρών της και «ανακλίναςα αυτό εν τη φάτνη», αφού ουδείς άλλος παρίστατο εις εκείνην την κατανυκτικήν σκηνήν του τοκετού διά να την βοηθήση. Το φως το αυγάζον

εν τω σκότει δεν ἦτο φυσικόν, ἦτο ακτίς πνευματική· και δεν εχαμογέλασαν οι ουρανοί εις ὅλον το ανθρώπινον γένος, αλλά μόνον εις ολίγας πιστάς και ταπεινάς καρδίας.

Τα Ευαγγέλια, πάντοτε φιλαλήθη, με την θέλγουσαν εκείνην απλότητά των, ἥτις εἶνε η σφραγίς της ειλικρινούς και απροσποίητου αφηγήσεως, αναφέρουν το γεγονός τούτο άνευ σχολίων. Δεν υπάρχει εις αυτά η υπερβολή του απιστεύτου και του μυστηριώδους και του θαύματος, ἥτις παρατηρεῖται εις τας Ιουδαϊκὰς φαντασιοκοπίας διά τον ερχόμενον Μεσσίαν, και εις τας αποκρύφους αφηγήσεις τας σχετιζομένας με το θείον τέκνον. Η τρανωτέρα απόδειξις της αξιοπιστίας των ευαγγελιστών εἶνε η άκρα αντίθεσις της εργασίας των προς τα ψευδοευαγγέλια των πρώτων αιώνων και προς ὅλας τας άλλας φανταστικάς παραδόσεις. Αν τα Ευαγγέλιά μας δεν ἦσαν αυθεντικά, θα έβριθον και αυτά από τας υπερβολάς αίτινες χαρακτηρίζουν πάσαν παράδοσιν των πρώτων χρόνων, αναφερομένην εις τον βίον του Σωτήρος. Διά τους αμαθείς και δι' ὅσων το πνεύμα δεν αυγάζει το φως της αληθείας, φαίνεται απίστευτον το να συντελεσθή το καταπληκτικώτερον γεγονός εν τη ιστορία του κόσμου άνευ αναστατώσεων και άνευ καταστροφών. Εις το Ευαγγέλιον του Αγίου Ιακώβου, το κοινώς γνωστόν υπό τον τίτλον «Πρωτευαγγέλιον», υπάρχει έν αλλόκοτον πραγματικώς κεφάλαιον εξιστορούν το πώς κατά την τρομεράν στιγμήν της γεννήσεως ο άξων του ουρανού εσταμάτησεν ακίνητος, και εσίγησαν τα πτηνά, και τα

ποιμνία εσκορπίσθησαν καθ' ὅλας τας διευθύνσεις και εστάθησαν απολιθωμένα, και ανύψωσε την χείρα του ο ποιμήν διά να κτυπήσῃ και η χεὶρ ἔμεινεν ανυψωμένη και αδρανής. Ἀλλά διά την πάνδημον αὐτήν και εξαφνικήν σιγήν της επτοημένης και περιτρόμου φύσεως, διά τας μυστηριώδεις φωταυγείας, αἵτινες περιέλουσαν ἐπὶ στιγμὴν ὅλα τα μέρη του κόσμου, και διά τον βουν και διά τον ὄνον που εγονάτισαν εἰς ἄφωνον λατρείαν προ της φάτνης Εκείνου, και διά την φωνήν του νεογνού, την εξαγγείλασαν αμέσως μετὰ την γέννησίν του εἰς την Μαρίαν ὅτι ἦτο ο Υἱὸς του Θεοῦ, και διά τόσα ἄλλα θαύματα τα οποία ἐρριζώθησαν εἰς τας ἀρχαιοτέρας παραδόσεις, δεν υπάρχει το παραμικρόν ἶχνος ἐν τη Νέα Διαθήκῃ.

Πόσον χρόνον η Παρθένος Μήτηρ και το ἅγιον τέκνον της ἔμειναν εἰς ἐκεῖνο το σπήλαιον; δεν δυνάμεθα να εξακριβώσωμεν. Το πιθανώτερον ὅμως εἶνε ὅτι η διαμονή δεν υπήρξε μακρά. Ἡ λέξις «φάτνη», την οποίαν ἀναφέρει ο Λουκάς, δεν ἔχει ὠρισμένην σημασίαν, και ἐκεῖνο το ὁποῖον δυνάμεθα να εξακριβώσωμεν περί αὐτῆς, εἶνε ὅτι χρησιμεύει ὡς μέρος ὅπου τρώγουν τα ζῶα. Πιθανῶς τα πλήθη τα συρρεῦσαντα εἰς το χάνι να ἔμειναν ὀλίγας μόνον ὥρας· και η κοινὴ φιλανθρωπία ἀπῆτει να μεταφερθῇ η μήτηρ και το τέκνον της εἰς καταλληλότερον μέρος προς ἀνάπαυσιν. Οἱ Μάγοι, ὅπως βλέπομεν εἰς το κατὰ Ματθαῖον Ευαγγέλιον, ἐπεσκέφθησαν την Μαρίαν «εἰς την οἰκίαν». Ἀλλά τα Ευαγγέλια δεν χρονοτριβοῦν και δεν ἐπιμένουν εἰς

τα ασήμαντα αυτά επεισόδια. Ο Λουκάς δίδει πληρεστέραν περιγραφὴν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ ἡ μοναδικὴ γλυκύτης τῆς ἀφηγήσεώς του, καὶ ἡ χάρις τοῦ ἡ εἰδυλλιακῆ, καὶ ὁ ἥρεμος καὶ ὁ ἀπαλὸς τόνος, υποδεικνύουν σαφῶς ὅτι ἤκουσε τὴν ἱστορίαν τῆς γεννήσεως ἀπὸ τὸ στόμα αὐτῆς τῆς Μαρίας. Καὶ πράγματι εἶνε δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἡ ἀφήγησις ἀπὸ ἄλλην τινὰ πηγὴν, ἀφοῦ αἱ μητέρες εἶνε οἱ φυσικοὶ ἱστορικοὶ τῶν πρῶτων ἐτῶν τῶν τέκνων τῶν. Ἐξ ἄλλου, εἰς τὸ ὕφος τοῦ Εὐαγγελιστοῦ εὐρίσκομεν, ὅπως λέγει καὶ ὁ Λανζ, «ὅλο ἐκεῖνο τὸ χρῶμα τῆς ἀπερίπτου ἀφηγήσεως μιᾶς γυναικὸς καὶ τῆς ἀντιλήψεως μιᾶς γυναικὸς». Διὰ τὸν τανύοντα τὰ πτέρυγας τῆς φαντασίας του, καὶ τὸ πλέον ἄσημον γεγονὸς καὶ τὸ ελάχιστον, επεισόδιον πνίγονται εἰς τὸν χείμαρρον τῆς περιγραφῆς· διὰ τὴν Μαρίαν ὅμως τὰ μικρά αὐτά επεισόδια εφάινοντο κοινὰ καὶ τετριμμένα καὶ ἀνάξια λόγου. Ἐπομένως καὶ ὁ Λουκάς, ἀντιγράφων πιστῶς τοὺς λόγους τῆς Παρθένου, δὲν, προσέθεσε κάτι τι παραπάνω ἀπὸ ὅ,τι ἤκουσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἡ εἰσαγωγή εἰς τὸ ιερὸν

Τέσσαρα περιστατικά τῆς νηπιακῆς ηλικίας τοῦ Ἰησοῦ. – Ἡ τάξις τῶν γεγονότων. – Ἡ Περιτομή. – Το ὄνομα Ἰησοῦς. – Ἡ εἰσαγωγή εἰς τὸ ιερὸν. – Ὁ Συμεών. – Ἡ Ἄννα.

Τέσσαρα μόνον περιστατικά τῆς νηπιακῆς ηλικίας τοῦ Χριστοῦ ἀφηγοῦνται τὰ Εὐαγγέλια, – τὴν Περιτομήν, τὴν εἰσαγωγήν εἰς τὸ ιερὸν, τὴν επίσκεψιν τῶν Μάγων καὶ τὴν φυγὴν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκ τούτων τὰ δύο πρῶτα ἐξιστορεῖ μόνον ὁ Λουκάς, τὰ δὲ ἄλλα δύο ὁ Ματθαῖος. Ἐν τούτοις οὐδεμία ὑπάρχει λεπτομέρεια εἰς τὴν ὁποίαν ν' ἀντιφάσκουν αἱ δύο ἀφηγήσεις. Ἀν ἐπὶ ἄλλων ζητημάτων ἔχομεν βασίμους λόγους νὰ παραδεχόμεθα τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν ὡς εἰλικρινεῖς καὶ ἀδιαμφισβητήτους, ἔχομεν ὁμῶς πάντα λόγον νὰ πιστεύωμεν ὅτι εἰς οἰασδήποτε ἀφορμὰς καὶ ἀν οφείλεται τὸ ἀποσπασματικόν, τὸ μὴ συνεχές δῆλα δὴ τῶν ἀφηγήσεων τῶν, αἱ ἀφηγήσεις ὁμῶς αὗται δύνανται κάλλιστα νὰ θεωρηθῶν ὡς συμπληρούσαι ἀλλήλας. Ὁ ἀμερόληπτος καὶ εἰλικρινῆς κριτὴς δὲν δύναται νὰ υποστηρίξῃ ὅτι ὑπάρχουν εἰς τὰ Εὐαγγέλια ἀσυμβίβαστοι ἀντιφάσεις, οὔτε ὁμῶς ἡμπορεῖ νὰ παραδεχθῇ ὅτι παρατηρεῖται εἰς αὐτὰ τελεία

αρμονία. Η ακριβής και λεπτομερής βιογραφική αφήγησης από των πρώτων ημερών του βίου ενός ανθρώπου ήτο πράγμα άγνωστον εις τους Ιουδαίους, και ασυμβίβαστον προς το ύφος των και την κράσιν των. Ανέκδοτα της νηπιακής ηλικίας, επεισόδια του παιδικού βίου, είνε σπάνιον φαινόμενον εις την αρχαίαν φιλολογίαν. Μόνον από του Χριστιανισμού και εντεύθεν η παιδική ηλικία περιεβλήθη την αίγλην μυθιστορήματος.

Η ακριβής τάξις των γεγονότων, τα οποία διεδραματίσθησαν προ της επανόδου εις Ναζαρέτ, μόνον κατά συμπερασμόν δύναται να υπολογισθή. Η Περιτομή εγένετο την ογδόην ημέραν από της γεννήσεως· ο Καθαρισμός τριάκοντα τρεις ημέρας μετά την Περιτομήν. Η Επίσκεψις των Μάγων ήτο «όταν ο Ιησούς εγεννήθη εν Βηθλεέμ της Ιουδαίας», κατά τον Ματθαίον, και η Φυγή εις Αίγυπτον επηκολούθησεν αμέσως την αναχώρησιν εκείνων. Η υπόθεσις ότι η εξ Αιγύπτου επάνοδος εγένετο προ της Εισαγωγής εις το ιερόν, αν και ουχί απολύτως αδύνατος, φαίνεται λίαν απίθανος. Εκτός του ότι μία τοιαύτη αναβολή θ' απετέλει παράβασιν του λευιτικού νόμου, πρέπει να συμπεράνωμεν είτε ότι ο Καθαρισμός ανεβλήθη επί πολύν χρόνον, πράγμα το οποίον αντιφάσκει προς την διττήν διαβεβαίωσιν του Λουκά (2, 22, 39)» είτε ότι το χρονικόν διάστημα των τεσσαράκοντα ημερών ήρκεσεν αφ' ενός μεν διά το «εξ ανατολών» ταξειίδιον των Μάγων, εξ άλλου δε διά την εις Αίγυπτον φυγήν και διά την εκείθεν επιστροφήν.

Εκτός τούτου είνε λίαν απίθανος η εικασία ότι η οικογένεια του Ιωσήφ επανέκαμψεν εις Ιεροσόλυμα, – πόλιν μόνον έξ μίλια απέχουσαν της Βηθλεέμ, – ολίγας ημέρας ύστερον από ένα γεγονός τόσω τρομερόν όσον ήτον η Σφαγή των Νηπίων. Μολονότι ουδεμία υπόθεσις είνε απηλλαγμένη των αντιρρήσεων, αίτινες προκύπτουν κατ' ανάγκην εκ της αγνοίας των περιστατικών εις την οποίαν διατελούμεν, φαίνεται εν τούτοις βέβαιον, ότι η φυγή εις Αίγυπτον δεν έγινε προ της Υπαπαντής. Επί τεσσαράκοντα λοιπόν ημέρας η Ιερά Οικογένεια παρέμεινεν αφανής και ήσυχος εις την ταπεινήν πόλιν Δαυίδ, «την καλουμένην Βηθλεέμ», όπου τόσαι παραδόσεις ιερότητος πτερυγίζουν τώρα και όπου τόσαι σκηναί ενδιαφέρουσαι διεδραματίσθησαν.

Εις τα Απόκρυφα Ευαγγέλια δεν γίνεται μνεία της Περιτομής, και μόνον το Αραβικόν Ευαγγέλιον της Νηπιακής Ηλικίας περιέχει σχετικήν τινα νύξιν καταπληκτικώς αποτροπαίαν. Η περιτομή δεν ήτο γεγονός το οποίον ηδύνατο να ενδιαφέρη τους θέλοντας να παραχώσουν τας δογματικάς φαντασιοπληξίας των εις την ιεράν ταύτην ιστορίαν, και τοιούτοι φαντασιοκόποι ήσαν οι συγγραφείς των αποκρύφων, των οποίων τα έργα βρίθουν υπερβολών και ανακριβειών. Διά τους Χριστιανούς όμως έχει ιδιάζουσαν σημασίαν, – σημασίαν πάνδημον. Αποδεικνύει ότι ο Χριστός δεν ήλθε να καταστρέψη τον Νόμον, αλλά να τον εκτελέση. Έλαχεν εις αυτόν ο κλήρος «να πληρώση πάσαν δικαιοσύνην». Και υπέστη

τον μαρτυρικόν θάνατον προς σωτηρίαν του ανθρωπίνου γένους, και εβασανίσθη χάριν ημών, και ηθέλησε να μας διδάξη την πνευματικήν περιτομήν, – την περιτομήν της καρδίας, – την περιτομήν πάσης αισθήσεως της σαρκός. Όπως η Ανατολή αντανακλά κατά την δύσιν του ηλίου τα χρώματα της Δύσεως, ούτω και η Βηθλεέμ είνε το προοίμιον του Γολγοθά, και του θείου Βρέφους μάλιστα το λίκνον βάφεται με μίαν ερυθράν ανταύγειαν από τον Σταυρόν του Σωτήρος. Κατά την ημέραν εκείνην ωσαύτως, – την ημέραν της Περιτομής, – ο Χριστός έλαβε δημοσία το όνομα Ιησούς, όπερ είχε προαναγγείλει ήδη ο αρχάγγελος Γαβριήλ. Την εποχήν εκείνην ήτο όνομα κοινότατον μεταξύ των Ιουδαίων. Ήτο προσφιλές εις αυτούς διότι ήτο άλλοτε το όνομα του μεγάλου στρατηγού, όστις τους ωδήγησεν εις την νικηφόρον κατάληψιν της Γης της Επαγγελίας, και του Μεγάλου Αρχιερέως, όστις ηγήθη των εξορίστων των από Βαβυλώνος επαναστρεψάντων· από τούδε όμως, όχι μόνον διά τους Ιουδαίους, αλλά δι' όλον τον κόσμον, ήτο προωρισμένον ν' αποκτήση σημασίαν απείρως ιερωτέραν ως ονομασία παρ' ανθρώποις του Υιού του Θεού. Το εβραϊκόν «Μεσσίας» και το Ελληνικόν «Χριστός» ήσαν ονόματα αντιπροσωπεύοντα την θείαν αποστολήν του ως Κεχρισμένου Προφήτου, Ιερέως και Βασιλέως· αλλά το όνομα «Ιησούς» ήτο το όνομά του το προσωπικόν, όπερ έφερεν ως απλούς άνθρωπος, αλλ' αναμάρτητος αυτός μεταξύ των αμαρτωλών.

Την τεσσαρακοστήν ημέραν από της γεννήσεως – μέχρι συμπληρώσεως της οποίας δεν ηδύνατο να εξέλθῃ από την οικίαν, – η Παρθένος, φέρουσα εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς το βρέφους, παρουσιάσθη εἰς τὸ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἱερὸν χάριν τοῦ «καθαρισμοῦ αὐτῆς». «Καὶ οὕτω τότε, λέγει εἰς δυτικὸς ἅγιος, ἤγαγον τὸν Κύριον τοῦ Ναοῦ εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Κυρίου». Τὰ ἐθιζόμενα εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἀναθήματα ἦσαν εἰς ἀμνὸς ἐνὸς ἔτους, προσκομιζόμενος ἐπὶ σκοπῷ θυσίας, καὶ εἰς νεοσσὸς περιστερῶν ἢ μία τρυγῶν, προσφερόμενα εἰς ἐνδειξὶν μετανοίας· με τὴν ωραίαν ὁμως ἐκείνην τρυφερότητα, ἥτις τόσον ζωηρῶς χαρακτηρίζει τὴν μωσαϊκὴν νομοθεσίαν, ἐπετρέπετο εἰς ὅλους τοὺς πτωχοὺς, τοὺς μὴ δυναμένους νὰ προσφέρουν τόσον πολυέξοδα ἀναθήματα, νὰ φέρουν ἀντὶ ὅλων τούτων ἓν μόνον ζεύγος τρυγόνων ἢ δύο νεοσσούς περιστερῶν. Με τὸ ταπεινὸν τούτο ἀνάθημα ἡ Μαρία παρουσιάσθη εἰς τὸν ἱερέα. Ταυτοχρόνως ὁ Ἰησοῦς, ἐπειδὴ ἦτο πρωτότοκος, παρέστη κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μωυσέως πρὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπηλλάγη τῆς νενομισμένης υπηρεσίας ἐν τῷ Ναῷ, ἀντὶ τῆς καταβολῆς πέντε σκεῆλ, ἥτοι 20 περίπου φράγκων. Διὰ τὸν καθαρισμόν καὶ διὰ τὴν παρουσίαν δὲν δίδονται εἰς ἡμᾶς πλείότεραι λεπτομέρειαι, ἀλλ' ἡ ἐπίσκεψις αὕτη εἰς τὸν Ναὸν ἀπηθανάτισθη διὰ τινος κατανυκτικοῦ ἐπεισοδίου, – τῆς ἀναγνώρισεως τοῦ θείου τέκνου ὑπὸ τοῦ Συμεῶνος καὶ τῆς Ἄννης.

Περὶ τοῦ Συμεῶνος γνωρίζομεν ἀπλῶς ὅτι ἦτο δίκαιος καὶ

ευλαβῆς ἀνὴρ, πεπρωκισμένος με το δῶρον τῆς προφητείας, καὶ ὅτι «ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου μὴ ἰδεῖν θάνατον πρὶν ἢ ἰδῇ τὸν Χριστὸν Κυρίου». Ὡθούμενος λοιπὸν ὑπὸ ἰσχυρᾶς ἀκαταγωνίστου ἐμπνεύσεως, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν, καὶ ἀναγνώρισας τὸ θεῖον τέκνον, «εδέξατο αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ καὶ ἠυλόγησε τὸν Θεόν» καὶ ἀνέτεινε τοὺς βραχίονας καὶ ἔψαλεν ἀπὸ βάθους καρδίας τὸ θριαμβευτικὸν ἐκεῖνο «Νυν ἀπολύεις», ὅπερ καθηδύνει ἀπὸ δέκα οὐκτῶ αἰώνων τὰ χριστιανικὰ ὦτα. Ἡ προφητεία ὅτι τὸ βρέφος θὰ ἦτο «φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν», καθὼς καὶ ὅλη ἡ περίεργος ἐκείνη σκηνή, ἐπροξένησαν βεβαίως βαθεῖαν κατάπληξιν εἰς τοὺς γονεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὁ γέρων προφήτης δὲν ἀπέκρυψε τὰς ιδίας αὐτῶν θλίψεις τὰς μελλούσας, προλέγων ἰδίως εἰς τὴν Παρθένον Μητέρα τὴν ἀμείλικτον καταδίωξιν, ἥτις ἀνέμενε τὸ θεῖον Παιδίον καὶ τοὺς ἐθνικοὺς κινδύνους, οἵτινες ἐπεφυλάσσοντο διὰ τὸ μέλλον.

Αἱ παραδόσεις ἐνησχολήθησαν πολὺ με τὸ ὄνομα τοῦ Συμεῶνος. Εἰς τὸ Ἀραβικὸν Εὐαγγέλιον τῆς Νηπιακῆς Ἡλικίας, ὁ γέρων ἀναγνώριζει τὸν Ἰησοῦν διότι τὸν βλέπει ἀπαστράπτοντα ὡς στήλη φῶτός εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς του. Ὁ Νικηφόρος μας λέγει, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῶν γραφῶν τοῦ ἐνέβαλε τὴν ιδέαν, ὅτι δὲν θ' ἀπέθνησκε προτοῦ νὰ ἰδῇ τὸν Μεσσίαν. Πάσα ἀπόπειρα πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἄλλος Συμεὼν ἦτο καὶ οὐχὶ αὐτός, ἀπέτυχεν. Ἀν ἦτο Ἀρχιερεὺς, ὅπως τὸν θέλει τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ

Ιακώβου, ο Λουκάς δεν θα μας τον παρίστα τόσο απλώς ως «άνθρωπον εν Ιερουσαλήμ, ω όνομα Συμεών». Η πληροφορία εν το Ευαγγελίω της Γεννήσεως της Μαρίας, ότι ήγεν ηλικίαν 113 ετών είνε εντελώς αυθαίρετος· τοιαύτη δε είνε και η εικασία ότι η σιωπή του Ταλμούδ εν σχέσει προς αυτόν οφείλεται εις τας Χριστιανικάς ροπάς του. Δεν ηδύνατο να είναι ο Ραββάν Συμεών, ο υιός του Ιέλ και πατήρ του Γαμαλιήλ, όστις δεν θα ήτο τόσο γηραιός κατά την εποχήν εκείνην. Κατά πολύ ισχυρότερον λόγον δεν ήτο ούτε ο Συμεών ο Δίκαιος, όστις επιστεύετο ότι είχε προφητεύσει την καταστροφήν της Ιερουσαλήμ και ο οποίος ήτο ο τελευταίος επιζών εκ του μεγάλου Συνεδρίου. Το περίεργον είνε, ότι οι Ευαγγελισταί δεν λέγουν τίποτε περί αυτού, ενώ διά την Άνναν την προφήτιδα μας δίδονται λίαν ενδιαφέρουσai λεπτομέρειαι, και μεταξύ άλλων, ότι ήτον εκ της φυλής του Ασήρ, – απόδειξις τρανωτάτη ότι αι φυλετικάί σχέσεις παρέμενον ακόμη ζωνταναί εις την μνήμην του λαού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ επίσκεψις των Μάγων

Ἡ σημασία των Επιφανείων. – Ἡρώδης ὁ Μέγας. – Οἱ «Μάγοι». – Παραδόσεις. – Αφορμαί του ταξιδίου των. – Γενική προσδοκία του κόσμου. – Ὁ ἀστήρ ἐν τῇ Ανατολή. – Αστρονομικαὶ εἰκασίαι τοῦ Κεπλέρου κλπ. – Δώρα των Μάγων.

Ἡ σύντομος ἀφήγησις τῆς ἐπισκέψεως των Μάγων, ἡ ἐμπεριεχομένη εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ἐνέχει μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Χριστιανοσύνης. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη εἶνε ἐν πρώτοις τὰ Θεοφάνεια, ἡ φανέρωσις τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς Ἐθνικούς. Φέρει τὰ γεγονότα τοῦ Εὐαγγελίου εἰς στενὴν συνάφειαν μετὰ τὴν ἰουδαϊκὴν πίστιν, μετὰ τὰς ἀρχαίας προφητείας, μετὰ τὴν ἐπ' αἰώνων ἱστορίαν, μετὰ τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην. Καὶ παρέχει τοιοῦτοτρόπως εἰς ἡμᾶς νέα τεκμήρια τῆς βασιμότητος τῆς πίστεώς μας, ἐξαγόμενα ἀπὸ τὰς μάλλον αυθεντικὰς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς μάλλον ἀπροσδοκίτους πηγὰς.

Ἡρώδης ὁ Μέγας, ὅστις ὕστερον ἀπὸ μίαν ζωὴν ὀργίων καὶ ἐγκληματικῶν ἐπιτυχιῶν, εἶχε περιπέσει ἤδη εἰς βαθύ γήρας, – γήρας πλήρες ζηλοτυπιῶν καὶ ἀγριότητος, – διέμενεν ἐν τῷ νέῳ ἀνακτόρῳ τοῦ ἐν Σιώνι. Καὶ ὅπως ἦτο

τώρα φρενιασμένος από τα εγκλήματα του τα περασμένα, κατελήφθη από νέους παροξυσμούς τρόμου και αγωνίας εις μίαν επίσκεψιν μερικών Μάγων από την Ανατολήν, οι οποίοι του έφεραν το αλλόκοτον μήνυμα, ότι είχαν ιδει εν τη ανατολή τον αστέρα νεογεννήτου τινός βασιλέως των Ιουδαίων και ήλθον να τον προσκυνήσουν. Ο Ηρώδης, ο άρπαξ ο Ιδαμαίος, ο αποστάτης, ο βδελυρός τύραννος αδυνάτου λαού, ο βέβηλος τυμβωρύχος του τάφου του Δαβίδ, ήκουσε την είδησιν με τρόπον και με οργήν την οποίαν δυσκόλως ηδύνατο ν' αποκρύψη. Έβλεπε σαλευόμενον τον θρόνον του, τον θρόνον εκείνον τον ιστορικόν, εις τον οποίον είχεν ανέλθει αναξίως και τον οποίον ώφειλεν εις τας τυχοδιωκτικάς επιτυχίας του. Δόλιος δε όσον και ωμός, και βλέπων, ότι όλη η Ιερουσαλήμ εταράχθη μετ' αυτού, συνήγαγεν εν τω ανακτόρω του πάντας τους Αρχιερείς και τους γραμματείς των Ιουδαίων, – τα λείψανα ίσως του Συνεδρίου εκείνου το οποίον είχεν εκμηδενίσει προ πολλού, – και ηρώτα αυτούς πού ο Μεσσίας γεννάται. Έλαβε δε την πρόθυμον και εμπιστευτικήν απάντησιν, ότι η Βηθλεέμ ήτο η πόλις η υπό της γραφής ενδειχθείσα διά τοιαύτην τιμήν. Και αποκρύπτων τον δόλιον και άσπλαγχνον σκοπόν του, απέστειλε τους Μάγους εις Βηθλεέμ με την διαταγήν να εξετάσουν ακριβώς περί του παιδίου και όταν εύρουν αυτό να τον ειδοποιήσουν, όπως μεταβή και αυτός να το προσκυνήση.

Προτού εξακολουθήσωμεν την αφήγησίν μας, ας

σταματήσωμεν επί στιγμήν να εξετάσωμεν τίνες ἦσαν οἱ οδοιπόροι ἐκεῖνοι τῆς Ανατολῆς, καὶ τι δύναται νὰ ἐξακριβώσῃ ἡ ἱστορία σχετικῶς πρὸς τὴν μυστηριώδη ἀποστολὴν των.

Ἡ λέξις «Μάγοι», διὰ τῆς ὁποίας χαρακτηρίζονται ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ, εἶνε ἐντελῶς ἀόριστος. Ἀρχικῶς ἐσήμαινε μίαν τάξιν σοφῶν τῆς Περσίας καὶ τῆς Μηδίας· κατόπιν ἐδόθη ἡ ὀνομασία αὕτη εἰς τοὺς ἀστρολόγους καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας (Πρ. Ἀπ. 13,6). Οἱ τοιοῦτοι ἦσαν γνωστότατοι εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τὸ ὄνομα Χαλδαῖοι, καὶ αἱ ἐπισκέψεις των μάλιστα ἐξετείνοντο καὶ μέχρις αὐτῶν των δυτικῶν ἐθνῶν. Διογένης ὁ Λαέρτιος ἀναφέρει ἓν ἐπεισόδιον ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, κατὰ τὸ ὁποῖον μάγος τις ἐκ Συρίας ἐπροφήτευσεν εἰς τὸν Σωκράτην ὅτι θὰ ἀπέθνησκεν ἐκ βιαίου θανάτου· καὶ ὁ Σενέκας μας πληροφορεῖ ὅτι οἱ μάγοι «οἵτινες παρεγένοντο τυχαίως ἐν Ἀθήναις», ἐπεσκέφθησαν τὸν τάφον τοῦ Πλάτωνος καὶ ἔκαυσαν ἐπ' αὐτοῦ θυμίαμα ὡς πρὸς θεῖον οὐν. Ὅλοι ὅμως αὗται αἱ πληροφορίες εἶνε συγκεχυμέναι καὶ ἀντιφατικαί παραδόσεις, αἵτινες δὲν ρίπτουν φῶς καὶ εἰς ἄλλα μᾶλλον ἐνδιαφέροντα ζητήματα, ὅπως εἶνε τὸ τῆς κοινωνικῆς τάξεως των μάγων τούτων, τῆς πατρίδος των, τοῦ ἀριθμοῦ των, των ὀνομάτων των. Ἡ παράδοσις ἣτις μας τοὺς παριστᾷ ὡς βασιλεῖς στηρίζεται πιθανῶς ἐπὶ τῆς προφητείας τοῦ Ἡσαΐα, ὅτι τὰ ἔθνη θὰ προσέλθουν εἰς τὸ φῶς τοῦ μέλλοντος Χριστοῦ καὶ οἱ βασιλεῖς θὰ τὸν προσκυνήσουν. Επίσης καὶ ἡ

άλλη γνώμη, ότι ήσαν Άραβες, ενδεχόμενον να προέκυψεν από το γεγονός, ότι ο λίβανος και η σμύρνα είνε προϊόντα της Αραβίας, και από χωρίον τι του ογδοηκοστού δευτέρου ψαλμού, κατά το οποίον οι βασιλείς των νήσων και της Αραβίας και του Σαβά θα προσφέρουν δώρα.

Περί του αριθμού των επισκεφθέντων τον Ιησούν Μάγων, ήτο μία διπλή παράδοσις. Ο Αυγουστίνος και ο Χρυσόστομος λέγουν ότι ήσαν δώδεκα, αλλ' η κοινή πεποίθησις, η προκύπτουσα πιθανώς εκ του τριπλού δώρου, είνε ότι ήσαν τρεις μόνον. Ο Βεδ μάλιστα, άγγλος μοναχός και ιστορικός, ακμάσας κατά τον 7ον αιώνα μ. Χ., μας δίδει λεπτομερείας διά τα ονόματά των, την πατρίδα των, το πρόσωπόν των. Ωνομάζοντο Μελχίωρ, Γάσπαρος και Βαλθάσαρ. Ο πρώτος ήτο γέρων, με πάλλευκον κόμην και με μακρόν πώγωνα· ο Γάσπαρος ένας σφριγών και αγένειος νεανίας. Ο Βαλθάσαρ μελαχροινός και εις το άνθος της ηλικίας του. Η παράδοσις ωσαύτως μας πληροφορεί ότι ο Μελχίωρ ήτο απόγονος του Σημ, ο Γάσπαρος του Χαμ, και ο Βαλθάσαρ του Ιάφεθ. Κατέστησαν ούτω αντιπρόσωποι των τριών περιόδων της ζωής και των τριών διαιρέσεων της υδρογείου· όσον δε και αν είνε τα τοιαύτα μυθεύματα εστερημένα πάσης αξίας προκειμένου περί καθαρώς επιστημονικής εργασίας, κατεστάθησαν όμως ενδιαφέροντα διά την μεγάλην επίδρασιν, την οποίαν ήσκησαν επί των ωραιότερων προϊόντων της θρησκευτικής τέχνης, όπως λόγου χάριν επί

των ζωγραφικών έργων του Βελλίνι, του Βερονέζ κλπ. Τα κρανία των τριών τούτων βασιλέων, ευρεθέντα, ως λέγεται, υπό του Επισκόπου Ραϊνάλδου κατά την δωδεκάτην εκατονταετηρίδα, φυλάσσονται επιμελώς μεταξύ άλλων αγίων λειψάνων εν τη Μητροπόλει της Κολωνίας, περιβεβλημένα ακόμη τους στεφάνους των τους ολοχρύσους και αδαμαντοκολλήτους.

Δι' ημάς εν τούτοις είνε μάλλον σύμφωνον προς τον σκοπόν του έργου να εξετάσωμεν τας αφορμάς του αξιομνημονεύτου ταξιδιού των εις Βηθλεέμ.

Πληροφορούμεθα από τον Τάκιον, τον Σουετώνιον και τον Ιώσηπον, ότι καθ' όλην την Ανατολήν επεκράτει εις εκείνους τους χρόνους μία ακλόνητος πεποίθησις, εκπηγάσασα εκ των αρχαίων προφητειών, κατά την οποίαν έμελλεν όσον ούπω ν' αναφανή εν Ιουδαία κραταιός τις μονάρχης και να κυριαρχήση του κόσμου. Υπήρξαν είνε αληθές, και πολλοί εκ των συγχρόνων οίτινες συνεπέραναν, ότι οι ανωτέρω δύο Ρωμαίοι ιστορικοί απηχούσιν απλώς μίαν διάδοσιν, η αυθεντία της οποίας στηρίζεται εις μόνον τον Ιώσηπον. Αλλά και αν παραδεχθώμεν την αβάσιμον ταύτην υπόθεσιν, υπάρχουν όμως τραναί αποδείξεις εις τας Ιουδαϊκάς και τας πανθεϊστικές συγγραφάς της εποχής εκείνης, ότι ο τότε κόσμος, ο κατηρειπωμένος και ένοχος, ανέμενεν αγωνιωδώς την έλευσιν του Λυτρωτού του. «Η δρόσος της ευλογίας δεν πίπτει εφ' ημάς και οι καρποί ημών είνε άνευ χυμού», εκραύγαζεν ο Ραββάν Συμεών, ο

υιός του Γαμαλιήλ· και αι κραυγαί του συνοψίζουν τρόπον τινά ολόκληρον την φιλολογίαν μιας εποχής, ήτις, όπως λέγει και ο Νίεμπουργ, είχε «στειρεύσει από την δίψαν του εγκλήματος».

Ουδέν λοιπόν το έκτακτον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι Μάγοι εκείνοι της Ανατολής ώδευσαν προς την Ιερουσαλήμ, και μάλιστα αν εις την ανατολήν υπήρχον αφορμαί να πιστεύεται τότε ότι η προφητεία, η τοσάκις εξαγγελθείσα, προσήγγιζεν ήδη να εκπληρωθή. Αν ήσαν μαθηταί του Ζωροάστρου, θα έβλεπον εις το θεϊόν Βρέφος τον μέλλοντα κατακτητήν του Αριμάνην τον θεόθεν προωρισμένον κυρίαρχον του κόσμου. Η ιστορία του ταξιδιού των εξητάσθη αληθώς με αφελή περιφρόνησιν, ως απλούς μύθος ποιητικός· αλλά μολονότι αι μόναι εγγυήσεις του ιστορικώς πιστευτού του ταξιδιού τούτου είναι η μαρτυρία του ευαγγελιστού Ματθαίου, υπάρχουν πολλά περιστατικά τα οποία μας δικαιολογούν να πιστεύωμεν ότι εις τας γενικάς γραμμάς του δεν παρουσιάζει τίποτε το αδύνατον ή το απίθανον.

Ο Ματθαίος μας πληροφορεί ότι η αφορμή του ταξιδιού των ήτο ν' ανακαλύψουν τον νέον Μεσσίαν, του οποίου είχαν ίδει τον αστέρα εις την ανατολήν.

Το να εκληφθή έν ουράνιον φαινόμενον ως σημείον της ελεύσεως νέου Βασιλέως, ήτο συνεπέστατον προς τας πεποιθήσεις της εποχής εκείνης. Μία τοιαύτη έννοια προέκυψε πιθανώς εκ της προφητείας του Βαλαάμ, ήτις,

διὰ την δύναμιν του ρυθμού της και διὰ το εξόχως ευφάνταστον αυτής, διεδόθη ευρύτατα ανά τας ανατολικὰς χώρας. Μετά ένα σχεδόν αἰῶνα, ἐπὶ της βασιλείας του Αδριανού, ο ψευδὴς Μεσσίας επωνομάσθη ὑπὸ του πεφημισμένου Ραβδί Ακίβα «Υἱὸς Ἀστέρος», και ἐτύπωσε την εἰκόνα ἀστρου ἐπὶ του νομίσματος το οποίον ἐξέδωκε. Μετά ἑξ εκατονταετηρίδας, ο Μωάμεθ παρέστησεν ὡς σύμβολον των ἀξιώσεων του ἑνα κομήτην ἐπιφανέντα ἐπὶ της εποχῆς του. Και αυτοὶ μάλιστα οἱ Ἕλληνες και οἱ Ρωμαῖοι ἐφρόνουν πάντοτε ὅτι αἱ γεννήσεις και οἱ θάνατοι των μεγάλων ἀνδρῶν συμβολίζονται διὰ της ἐμφανίσεως και ἐξαφανίσεως ουρανίων σωμάτων, μία δε τοιαύτη παράδοσις διεσώθη και μέχρι νεωτέρων σχετικῶς χρόνων. Το εφήμερον ἄστρον, το οποίον ἐπεφάνη ἐπὶ της εποχῆς του Σουηδοῦ ἀστρονόμου Τύχωνος Βράχε και ὅπερ οὗτος ἀνεκάλυψεν εἰς το στερέωμα την 11 Νοεμβρίου του 1752, ἐπιστεύθη ἀπὸ τους τότε ἀνθρώπους ὅτι ὑπεδήλου το βραχύ, ἀλλ' ἐκλάμπρον στάδιον πολεμιστοῦ τινος ἀπὸ βορρά προερχομένου, και ἐθεωρήθη ὡς προφητικόν της τύχης του Γουσταύου Αδόλφου. Και εἰς την προκειμένην λοιπόν περίπτωσιν, μολονότι το ἀληθές ἔτος της γεννήσεως του Χριστοῦ δεν ἐξάγεται μετὰ θετικότητος ἐκ της μελέτης των Γραφῶν, ἐν τούτοις ἐπεφάνη ἀναμφιβόλως κατὰ την εποχὴν ἐκείνην εἰς τους ουρανούς φαινόμενόν τι ἀστρονομικόν, το οποίον δεν ἠδύνατο να διαλάθῃ την προσοχὴν ἐνός ἀστρολογούντος λαοῦ.

Την 17 Δεκεμβρίου 1603, έγινε σύνοδος των δύο μεγαλειτέρων πλανητών του Κρόνου και του Διός εν τω Ζωδίω των Ιχθύων εις το υδάτινον τρίγωνον (1). Την ακόλουθον άνοιξιν, οι δύο πλανήται συνηντήθησαν μετά του Άρεως εις το τρίγωνον του πυρός και τον Σεπτέμβριον του 1604 επεφάνη νέον τι άστρον παρά τους πόδας του Οφιούχου και μεταξύ Άρεως και Κρόνου, το οποίον αφού έλαμψεν επί έν ολόκληρον έτος, ήρχισεν από τον Μάρτιον του 1606 να σμικρύνεται βαθμηδόν, έως ου εξηφανίσθη εντελώς. Ο Βρουνόβски, ο μαθητής του Κεπρέλου, όστις ανεκάλυψε πρώτος το άστρον εκείνο, λέγει ότι έλαμπεν εναλλάσον χρώματα ως αδάμας, και ότι δεν ήτο καθόλου νεφελώδες και δεν παρουσίαζε καμμίαν ομοιότητα με κομήτην. Τα αξιοσημείωτα ταύτα ουράνια φαινόμενα είλκυσαν την προσοχήν του μεγάλου Κεπλέρου, όστις, γνώστης τέλειος της αστρολογίας, ήξευρε την μεγάλην σημασίαν, την οποίαν μία τοιαύτη σύνοδος θα είχεν εις τους οφθαλμούς των μάγων και προσεπάθησε ν' ανακαλύψη αν εγένετο τοιαύτη τις και κατά τους χρόνους της γεννήσεως του Χριστού.

Του Διός και του Κρόνου γίνεται σύνοδος εν τω αυτώ τριγώνω ανά πάσαν εικοσαετίαν, ενώ κάθε διακόσια έτη οι δύο πλανήται μεταβαίνουν εις άλλο τρίγωνον, και αφού διέλθωσιν ολόκληρον τον ζωδιακόν κύκλον, συνέρχονται εις το αυτό τρίγωνον μετά 794 έτη, τεσσάρας μήνας, και δώδεκα ημέρας. Υπολογίζων αναδρομικώς, ο Κέπλερος

ανεκάλυψεν ότι η αυτή συρροή του Διός και του Κρόνου συνέβη ουχί ολιγώτερον από τρεις φορές κατά το έτος 747 από κτίσεως Ρώμης, και ότι ο πλανήτης Άρης είχε συναντηθή μετ' αυτών κατά την άνοιξιν του 748· το δε γεγονός ότι εγένετο η τοιαύτη συνάντηση κατά την χρονικήν εκείνην περίοδον εξηκριβώθη και υπό πολλών άλλων επιστημόνων και ουδεμίαν επιδέχεται αμφισβήτησιν.

Μία τοιαύτη σύμπτωσης δεν ηδύνατο βεβαίως να εξηγηθή από τους Χαλδαίους αστρολόγους παρά ως σημαίνουσα την προσέγγισιν αξιοσημειώτου τινός γεγονότος. Και αφού εγένετο εις τον αστερισμόν των Ιχθύων, τον οποίον οι αστρολόγοι υπέθετον αμέσως συνδεόμενον προς τας τύχας της Ιουδαίας, αι σκέψεις των φυσικώς τοιαύτην θα ελάμβανον τροπήν. Άλλως τε η εξήγησις της σημασίας του επιφανέντος αστέρος οφείλεται αφ' ενός μεν εις τας αστρολογικάς γνώμας των Ιουδαίων, κατά τας οποίας η εν λόγω σύνοδος θα υπεσήμεναι την έλευσιν του Μεσσία, εξ άλλου δε εις την προσδοκίαν όλου του τότε κόσμου, αναμένοντος αγωνιωδώς τον Λυτρωτήν του.

Η εμφάνισις και εξαφάνισις νέων άστρων δεν είνε τόσοσπάνιον φαινόμενον, ώστε να διεγείρη σπουδαίαν τινά αμφιβολίαν. Το γεγονός ότι ο Ευαγγελιστής Ματθαίος ομιλεί περί τοιούτου άστρου δύο ή τρία έτη ύστερον από την αξιοσημειώτον εκείνην πλανητικήν σύνοδον, και ότι το άστρον τούτο επεφάνη και πάλιν εν τω ουρανώ

μετά 1600 έτη, οπότε δηλαδή και νέα σύνοδος εγένετο, δύναται μόνον να θεωρηθή ως περίεργος σύμπτωσης. Και θα είχομεν μίαν ισχυροτάτην και μίαν περίεργον επιβεβαίωσιν του γεγονότος τούτου, όπερ αναφέρει ο Ματθαίος, αν ηδυνάμεθα να έχωμεν εμπιστοσύνην εις τον ισχυρισμόν του Βιεσέλερ, ότι εις τους αστρονομικούς πίνακας των Χαλδαίων διεσώθη μία σημείωσις καθ' ην άστρον τι επεφάνη εις τους ουρανούς κατά την εποχήν εκείνην. Είνε όμως τολμηρόν να βασισθώμεν επί διαβεβαιώσεως, της οποίας είνε τόσον δύσκολος η εξακρίβωσις και ήτις περικαλύπτεται από τόσον σκότος και τόσον μυστήριον.

Και αγόμεθα συνεπώς εις το συμπέρασμα ότι αι αστρονομικαί έρευναι, διά των οποίων απεδείχθη η αλήθεια της αξιοσημειώτου εκείνης πλανητικής συνόδου, έχουν την αξίαν των μόνον εφ' όσον αποδεικνύουν ότι δυνατόν η σύνοδος αυτή να προδιέθεσε τους μάγους να ελπίζουν μέγα τι γεγονός. Και η προσδοκία αυτή τους έκαμε βεβαίως να οδεύσουν προς την Παλαιστίνην, όταν και άλλο παροδικόν άστρον μεταγενέστερον έλαμψεν εις το στερέωμα, ούτινος η εμφάνισις δεν είναι μεν πρωτοφανές γεγονός εν τη αστρονομία, αλλ' εις την προκειμένην περίπτωσιν βασίζεται επί της μαρτυρίας ενός ευαγγελιστού.

Οι Μάγοι ήλθον εις Βηθλεέμ και προσήνεγκον εις το θείον Βρέφος εν τη ταπεινή και πτωχική «οικία του» φόρον λατρείας, με την οποίαν δεν έκρινον καλόν να τιμήσουν τον Ηρώδη εν τω μαρμαίροντι ανακτόρω του,

τον Ιδουμαίον άρπαγα. «Και ανοίξαντες τους θησαυρούς αυτών, προσήνεγκαν αυτώ δώρα, χρυσόν και λίβανον και σμύρναν». Η φαντασία των πρώτων Χριστιανών εύρεν εις έκαστον δώρον ιδιαιτέραν σημασίαν· η σμύρνα είναι διά την φύσιν την ανθρωπίνην, ο χρυσός εδόθη προς τον Βασιλέα και ο λίβανος προς την θεότητα· ή και άλλως, ο χρυσός διά την φυλήν του Σημ, η σμύρνα διά την φυλήν του Χαμ, και ο λίβανος διά την του Ιάφεθ, – αθώαι φαντασιοπληξίαι, φωτειναί και θέλγουσαι, άξιαι μνείας μόνον και μόνον διότι απεκρυσταλλώθησαν εις αιωνίας παραδόσεις, από τας οποίας ήντλησαν υπερόχους εμπνεύσεις η ποίησις και η τέχνη η χριστιανική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἡ φυγή εἰς Αἴγυπτον καὶ ἡ σφαγὴ τῶν νηπίων

Αναχώρησις τῶν Μάγων. – Παραδόσεις περὶ τῆς φυγῆς εἰς Αἴγυπτον. – Σφαγὴ τῶν νηπίων. – Ἡ ἱστορικὴ ἀξιοπιστία τῆς. – Χαρακτήρ Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου. – Σιωπὴ τοῦ Ἰωσήπου. – Θάνατος καὶ ταφὴ Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου. – Ανάρρησις τοῦ Ἀρχελάου.

Αφοῦ οἱ Μάγοι προσήνεγκον τὰ δῶρα τῶν καὶ προσεκύνησαν τὸν Χριστὸν ἐσκέπτοντο βεβαίως νὰ ἐπιστρέψωσι πρὸς τὸν Ἡρώδην, «χρηματισθέντες ὁμῶς κατ' ὄναρ» ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀνεχώρησαν δι' ἄλλης οδοῦ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν χώραν. Καὶ δὲν εὐρίσκομεν πλέον τὰ ἶχνη αὐτῶν καὶ δὲν μανθάνομεν τι ἀπέγιναν κατόπιν, οὔτε ἀπὸ τὴν Γραφήν, οὔτε ἀπὸ τὴν αυθεντικὴν ἱστορίαν, οὔτε ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποκρύφων παραδόσεων· ἡ ἐπίσκεψίς τῶν ὁμῶς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἀξιομνημόνευτα καὶ σοβαρώτατα γεγονότα.

Τὸ ὄνειρον ὅπερ ἀνήγγειλεν εἰς αὐτοὺς τὸν κίνδυνον, συνέπιπτε πιθανῶς μετὰς υπονοίας εἰς τὰς ὁποίας τοὺς ἐνέβαλεν ὁ ὤμῶς καὶ δόλιος τύραννος, ὅστις εἶχεν ἐκφράσει υποκριτικὴν ἐπιθυμίαν νὰ σπεύσῃ καὶ αὐτὸς νὰ προσκυνήσῃ τὸ θεῖον Τέκνον· καὶ ἐπειδὴ εὐλόγως δυνάμεθα

να υποθέσωμεν ὅτι ἐγνωστοποίησαν τοὺς φόβους τῶν καὶ εἰς τὸν Ἰωσήφ, οὗτος εὐρέθη προπαρασκευασμένος διὰ τὴν καθ' ὑπνοὺς εἰδοποίησιν τοῦ ἀγγέλου καὶ τὴν ἐξαγγελίαν τοῦ κινδύνου καὶ τὴν προσταγὴν νὰ φύγῃ εἰς Αἴγυπτον, ὅπως σῶσῃ τὸ Βρέφος ἀπὸ τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ Ἡρώδου.

Ἡ Αἴγυπτος υπῆρξε καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας τὸ φυσικὸν καταφύγιον ὅλων τῶν ἀπὸ Παλαιστίνης φευγόντων ἔνεκα διωγμῶν ἢ οικονομικῆς στενοχωρίας ἢ δυσαρρεσκείας. Περί τῆς φυγῆς καὶ τῆς διαρκείας τῆς, ἡ Γραφή δεν δίδει περισσοτέρας λεπτομερείας. Πληροφορούμεθα μόνον, ὅτι ἡ Ἱερὰ Οἰκογένεια ἔφυγε διὰ νυκτὸς ἐκ Βηθλεέμ, καὶ ἐπανεκάμψεν ὅταν ὁ Ἰωσήφ ἐβεβαιώθῃ καὶ πάλιν κατ' ὄναρ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου ὅτι τώρα θὰ ἦτο πλέον ἀσφαλὲς ἡ ἐπάνοδος τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του, ἀφοῦ ἀπέθανον οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. Καὶ αἱ ἀπόκρυφοι παραδόσεις, αἱ ἀπαθανατισθεῖσαι ὑπὸ τῆς μεγαλοφυοῦς τέχνης τῶν Ἰταλῶν καλλιτεχνῶν, μας πληροφοροῦν καὶ πάλιν ὅτι οἱ δράκοντες ἦλθον πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ προσεκύνησκν αὐτόν, καὶ οἱ λέοντες καὶ αἱ λεοπαρδάλεις τὸν ἐλάτρευσαν, καὶ τὰ ἄνθη τῆς Ἰερικῆς ἤνοιγαν τὰ πέταλά των οπουδήποτε ἐπάτει, καὶ οἱ φοῖνικες εἰς τὴν προσταγὴν τοῦ ἐχαμήλωναν τοὺς κλώνας τῶν διὰ νὰ δώσουν καρπούς, καὶ οἱ λησταὶ οἱ πλανόδιοι κατεπτοήθησαν ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τοῦ καὶ ὁ χρόνος τοῦ ταξειδίου ἐσυντομεύθη καταπληκτικῶς. Μας λέγουν ἐπίσης πως ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ εἰς τὴν χώραν, ὅλα τὰ εἰδῶλα

της γης Αιγύπτου ανετράπησαν εκ των βάθρων των με
εξαφνικόν πάταγον και εσκορπίσθησαν εις το έδαφος
και κατέκειντο με θρυμματισμένας τας μορφάς, και πως
πλείσται όσαι θαυμασταί θεραπείαι λέπρας και δαιμονικής
καταλήψεως συνετελέσθησαν με μίαν μόνην λέξιν του.
Όλος αυτός ο πλούτος και η σπατάλη των περιπτών,
των ασκόπων, των άνευ εννοίας τινός θαυμάτων, – όστις
προκύπτει κυρίως εξ απλής δίψης του υπερφυσικού και
εν μέρει εκ φανταστικής εφαρμογής των προφητειών της
Παλαιάς Διαθήκης, – παρουσιάζει ζωηράν αντίθεσιν προς
την απλοϊκήν φιλαλήθειαν της αφηγήσεως του Ευαγγελίου.
Ο Ματθαίος δεν μας πληροφορεί ούτε πού κατέλυσεν η
Ιερά Οικογένεια εν Αιγύπτω, ούτε πόσον χρόνον διήρκεσεν
η εξορία της· αι αρχαίαι όμως παραδόσεις ισχυρίζονται
ότι απουσίασε δύο μήνας εκ Παλαιστίνης, και ότι διέμενε
κατά το χρονικόν τούτο διάστημα εν Ματαρηνέχ, πολίχνην
κειμένην εις απόστασιν ολίγων μιλίων βορειοανατολικώς
του Καΐρου, όπου επί αιώνας πολλούς μία πηγή εδεικνύετο
της οποίας τα ύδατα είχε καταστήσει δροσερά ο Χριστός,
και μία αρχαία συκομορέα υπό το φύλλωμα της οποίας
εκάθισεν η Οικογένεια ν' αναπαυθή. Ο Ευαγγελιστής
υπαινίσσεται μόνον την αφορμήν της φυγής και της
επανόδου, και ευρίσκει εις την επάνοδον την εκπλήρωσιν
της παλαιάς προφητείας του Ησαΐα, «Εξ Αιγύπτου εκάλεσα
τον Υιόν μου».

Η φυγή εις Αίγυπτον είχεν συνεπείας τραγικωτάτας.

Βλέπων ότι οι Μάγοι δεν επανήλθον προς αυτόν, ο Ηρώδης κατελήφθη από τρόμον ισχυρότερον και μίαν ζηλοτυπίαν πλέον μαύρην και πλέον μοχθηράν. Δεν είχε τα μέσα να εξακριβώσει την ταυτότητα του τέκνου του βασιλικού, του τέκνου του εκ σπέρματος Δαβίδ, και ούτε βεβαίως του επήλθε κατά νουν να το αναζητήσει εις τον σταύλον του πανδοχείου της Βηθλεέμ. Εγνώριζεν όμως ότι το παιδίον, όπερ η επίσκεψις των Μάγων τον edίδαξε να θεωρή ως μέλλοντα αντίπαλον αυτού και του οίκου του, ήτο ακόμη βρέφος θηλάζον· και επειδή αι μητέραις εν τη Ανατολή θηλάζουν τα τέκνα των επί δύο έτη, εξέδωκε την αγρίαν και ωμήν διαταγήν να φονευθούν όλοι οι παίδες της Βηθλεέμ και των περιχώρων «από διετούς και κατωτέρω». Περί του τρόπου καθ' ον εξετελέσθη η διαταγή δεν γνωρίζομεν τίποτε. Τα παιδιά δυνατόν να εφονεύθησαν κρυφίως, βαθμηδόν και διαφοροτρόπως· πιθανόν να είνε βάσιμος η άλλη υπόθεσις η γενική, ότι διετάχθη και εξετελέσθη εν μια μόνον ώρα φρικώδης σφαγή, – υπόθεσις ήτις προέκυψεν από την ρήσιν του Ευαγγελίου του Ιακώβου, ότι ο Ηρώδης «έπεμψε τους φονευτάς εις Βηθλεέμ». Διαταγαί τυράννων ως ο Ηρώδης περικαλύπτονται συνήθως υπό απαίσιου σκότους· βυθίζουν τον κόσμον εις νάρκην, κατά την οποίαν δεν είνε ασφαλές να ομιλή τις μεγαλοφώνως. Αλλ' ο άγριος θρήνος της αγωνίας και οι οδυρμοί των μητέρων, από τας αγκάλας των οποίων ηρπάγησαν τόσον ασπλάγχως τα τέκνα των, δεν ήτο δυνατόν να σιγήσουν, και οι ακούσαντες

θα εφαντάζοντο ότι η Ραχήλ, η μεγάλη πρόγονος της φυλής των, της οποίας ο τάφος κείται παρά τον δρόμον τον προς την Βηθλεέμ, εις απόστασιν ενός μιλίου από της πόλεως, ανεμίγνυε μίαν ακόμη φοράν, όπως εν τη παθητική εικόνη του προφήτου Ιερεμίου, την φωνήν της με τους γόους και με τους κοπετούς των γυναικών, αι οποίοι έκλαιον τόσον απαρηγόρητα τα σφαγέντα μικρά των.

Εις ημάς φαίνεται ακατανόητον ένα έγκλημα τόσον ωμόν· αλλ' αι σκέψεις μας και τα αισθήματά μας εξημερώθησαν από χριστιανοσύνην δέκα οκτώ αιώνων, και τοιαύται πράξεις δεν είναι πρωτοφανείς εν τη ιστορία των ειδολολατρών δεσποτών και του αρχαίου κόσμου. Η παιδοκτονία, και μάλιστα αγριωτέρα της του Ηρώδου, ήτο έγκλημα αποτροπαίως κοινόν επί των ημερών της Αυτοκρατορίας, και η σφαγή των Νηπίων, καθώς και τα αίτια άτινα εξώθησαν εις ταύτην, έχουν εφάμιλλα πολλά άλλα τοιαύτα δράματα κατά την αυτήν ακριβώς εποχήν. Ο Σουετώνιος, εν τω βίω του Αυγούστου, ερανίζεται εκ της βιογραφίας του Αυτοκράτορος της γραφείσης από τον απελεύθερον Ιούλιον Μάραθον, μίαν παράδοσιν κατά την οποίαν ολίγον προ της γεννήσεώς του επεκράτει η προφητεία, ότι έμελλεν όσον ούπω να γεννηθή εις Βασιλεύς και να κυριαρχήση του Ρωμαϊκού λαού. Προς διάσωσιν της Δημοκρατίας εκ του κινδύνου τούτου, η Σύγκλητος διέταξεν όπως εγκαταλειφθούν ή εκτεθούν όλα τα άρρενα τα οποία θα εγεννώντο κατ' εκείνο το έτος· αλλ' οι

συγκλητικοί των οποίων αι σύζυγοι ήσαν έγκυοι, έλαβον μέτρα όπως εμποδίσουν την επικύρωσιν του δόγματος εκείνου, διότι έκαστος ήλπιζεν ότι η προφητεία ηδύνατο ν' αναφέρεται εις το ίδιον τέκνον. Εξ άλλου, ο Ευσέβιος εναφέρει μίαν ιστορίαν του Ηγησιόππου, Εβραίου το γένος, κατά την οποίαν ο Δομιτιανός, έντρομος προ του ολονέν επιτεινομένου γοήτρου του ονόματος του Χριστού, εξέδωκε διαταγήν όπως εξολοθρευθούν όλοι οι απόγονοι του οίκου του Δαυίδ. Δύο έγγονοι του Ιούδα – του «αδελφού του Κυρίου» – έζων τότε ακόμη και ήσαν γνωστοί υπό το όνομα Δ ε σ π ό σ υ ν ο ι. Επροδόθησαν δε εις τον Αυτοκράτορα από ένα κάποιον Ιόκατον και άλλους Ναζωραίους αιρετικούς, και ήχθησαν ενώπιον του· αλλ' όταν ο Δομιτιανός παρετήρησεν ότι ήσαν απλοί χωρικοί, και ότι αι χείρες των έφερον τα ίχνη βαναύσου εργασίας, τους αφήκε σώους και υγιείς με αίσθημα οίκτου και περιφρονήσεως.

Μολονότι η Σφαγή των ακάκων βρεφών διήγειρε την δυσπιστίαν, συμφωνεί όμως πληρέστατα με τας πληροφορίας τας οποίας έχομεν περί του χαρακτήρος του Ηρώδου. Τα δεσπόζοντα πάθη του επιτηδείου και μοχθηρού εκείνου ηγεμόνος ήσαν αχαλίνωτος φιλοδοξία και υπέρμετρος ζηλοτυπία, φθάνουσα μέχρι θηριωδίας. Η ζωή του όλη είχε βαφή με το αίμα φόνων. Είχε σφάξει ιερείς και ευγενείς· είχεν αποδεκατίσει το Συνέδριον· είχεν αναγκάσει τον Αρχιερέα, τον γαμβρόν του, τον

νεαρόν και ευγενή Αριστόβουλον, να πνιγή κατά τινα
δήθεν παιδιάν προ των ομμάτων του· είχε διατάξει τον
στραγγαλισμόν της ευνοουμένης συζύγου του, της ωραίας
ηγεμονίδος Μαριάννης της Μακκαβαίας, αν και αυτή
φαίνεται να υπήρξε το μόνον πλάσμα το οποίον εμμανώς
ηγάπησεν. Οι υιοί του Αλέξανδρος, Αριστόβουλος και
Αντίπατρος, ο θείος του Ιωσήφ, ο Αντίγονος και ο
Αλέξανδρος, θείος και πατήρ της συζύγου του, η πενθερά
του Αλεξάνδρα, ο συγγενής του Κοτσόβαρος, οι φίλοι
του Δοσίθεος και Γαδίας, ήσαν ολίγοι εκ των πολλών,
οίτινες έπεσαν θύματα της θυριωδίας του, της φιλυποψίας
του και τον ενόχων φόβων του. Ο αδελφός του Φερόρας
και ο υιός του Αρχέλαος μόλις διέφυγαν τον θάνατον,
τον υπ' εκείνου διαταχθέντα. Ούτε η ανθούσα νεότης
του Αριστοβούλου, ούτε αι λευκαί τρίχες του βασιλέως
Υρκανού, επροστάτευσαν αυτούς από την ύπουλον και
την προδοτικήν μανίαν του. Θάνατοι διά στραγγαλισμού,
θάνατοι διά του πυρός, θάνατοι διά καθείρξεως και
απομονώσεως εντός απαισιών δεσμωτηρίων, θάνατοι διά
κρυφίων δολοφονιών, ανεκλαλήτως ωμά και απάνθρωπα
βασανιστήρια, στολίζουν τα χρονικά μιας βασιλείας, ήτις,
υπήρξε τόσον σκληρά, ώστε κατά την έντονον γλώσσαν τον
εβραίων πρεσβευτών προς τον Αυτοκράτορα Αύγουστον,
οι επιζόντες ήσαν περισσότερον άθλιοι από τους παθόντας
και βασανισθέντας. Και όπως συνέβη εις τον Ερρίκον Η',
παν σκοτεινόν και άγριον ένστικτον εφάινετο ωςάν να

ἀπέκτα νέαν δύναμιν δροσερωτέραν καθόσον προσήγγιζεν
εἰς τὸ τέρμα τοῦ βίου του. Κατατρυχόμενος αεννάως
ἀπὸ τὰ φάσματα τῆς δολοφονηθείσης συζύγου του καὶ
τῶν θανατωθέντων υἱῶν του, μετὰ τὴν ἀγρίαν πάλιν ἥτις
διεδραματίζετο μέσα του, πάλιν μεταξὺ συνειδήσεως καὶ
αἵματος, τὸ ἀνοικτίρμον τέρας, ὅπως ἀποκαλεῖ αὐτὸν
ὁ Ἰώσηπος, κατελήφθη εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ
βίου του ἀπὸ μαύρην ἀγριότητα μεγαλειτέρας ἐντάσεως,
ἥτις ἐξέσπασε καθόλων ἐκείνων μετὰ τοὺς ὁποίους ἤρχετο
εἰς συνάφειαν. Οὐδεμία εὐνόητος δυσκολία ὑπάρχει νὰ
υποθέσωμεν ὅτι τοιοῦτος ἄνθρωπος – εἰς ἀγρίος βάρβαρος
με ζωηρὰν φλέβα διαφθοράς, με ἓνα λεπτὸν ἐπίχρισμα
πολιτισμοῦ, – προσηνέχθη ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον
περιγράφει ὁ Ματθαῖος· καὶ ἡ ἐπὶ τὸ γεγονὸς πεποίθησις
ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ διαφόρους ἄλλας πηγὰς ἀξιοπίστους.
«Ὅταν ὁ Αὐγούστος ἐπληροφορήθη», λέγει ὁ Μακρόβιος,
«ὅτι μεταξὺ τῶν παιδίων τῶν ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω,
ἅτινα διέταξε νὰ σφαγούν ὁ Ἡρώδης ὁ Μέγας ἐν Συρία,
συνεθανατώθη καὶ ὁ ἴδιος αὐτοῦ υἱὸς εἶπεν, ὅτι «κάλλιον
εἶνε τινα ὑν Ἡρώδου ἢ υἱόν». Μολονότι ὁ Μακρόβιος εἶνε
μεταγενέστερος συγγραφεὺς καὶ περιέπεσεν εἰς τὸ σφάλμα
νὰ υποθέτῃ, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Ἡρώδου Ἀντίπατρος, ὅστις
εθανατώθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Σφαγῆς τῶν Ἀκάκων, εἶχε
συμπεριληφθῇ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν σφαγὴν ταύτην, εἶνε ὁμως
βέβαιον ὅτι ἡ παρατιθεμένη ευφυολογία τοῦ Αὐγούστου
υπαινίσσεται ζοφεράν τινα ἀνάμνησιν τῆς σφαγῆς ταύτης.

Αλλά διατί λοιπόν, ερωτώσι μερικοί, δεν μνημονεύει ο Ιώσηπος μίαν τόσον άτιμον ωμότητα; Ίσως διότι εξετελέσθη τόσον μυστικώς και κρυφίως, ώστε ούτε καν να την μάθη ηδυνήθη. Ίσως διότι εις τας τρομεράς εκείνας ημέρας, ο θάνατος εικοσάδος παιδίων, εξ αφορμής μιας απλής υπονοίας εθεωρείτο εντελώς ασήμαντος εις τον κατάλογον των σφαγών του Ηρώδου. (2) Ίσως διότι το γεγονός παρεσιωπήθη από τον Νικολάον τον Δαμασκηνόν, όστις γράφων συμφώνως προς το πνεύμα των ελληνιζόντων εκείνων αυλικών, οίτινες προσεπάθουν πάντοτε να παριστάνουν ως πολιτικούς Μεσσίας τυράννους διεφθαρμένους και αιμοσταγείς, εμεγαλοποίησε τας αρετάς του αυθέντου αυτού και απέκρυπεν ή εμετρίασε το μέγεθος των εγκλημάτων του. Αλλ' ο πιθανώτερος λόγος είναι ότι ο Ιώσηπος, τον οποίον παρ' όλας τας φιλολογικάς προς αυτόν υποχρεώσεις μας, δυνάμεθα να θεωρώμεν ως αρνησίθρησκον και συκοφάντην, δεν έκρινε καλόν να υπαινιχθή γεγονότα τα οποία μάλιστα δεν συνεδέοντο στενώς με τον βίον του Χριστού. Το μόνον χωρίον, εις το οποίον ο Ιώσηπος κάμνει λόγον περί του Χριστού, βρίθει προσθηκών από τους αντιγραφείς, αν δεν είναι εντελώς υποβολιμαίον, και ουδεμία αμφιβολία ότι η σιωπή του εις το ζήτημα του χριστιανισμού είναι όσον εσκεμμένη τόσον και απαίσχυντος.

Αλλά μολονότι ο Ιώσηπος δεν κάμνει σαφή μνείαν του γεγονότος, πάσα όμως λεπτομέρεια, την οποίαν μας

χορηγεί διά την περίοδον ταύτην του βίου του Ηρώδου, υποστηρίζει το πιθανόν αυτού. Κατ' εκείνους ακριβώς τους χρόνους, δύο ευφράδεις Ιουδαίοι διδάσκαλοι, ο Ιούδας και ο Ματθαίος, είχαν παρορμήσει τους μαθητάς των να καταρρίψουν τον μέγαν χρυσούν αετόν, τον οποίον ο Ηρώδης είχε τοποθετήσει υπεράνω της μεγάλης πύλης του Ναού.

Ο Ιώσηπος συνδέει την τολμηράν ταύτην απόπειραν με προώρους τινάς θρύλους περί του θανάτου του Ηρώδου· η εικασία όμως του Λάρδνερ ότι η απόπειρα εκείνη ενεθαρρύνθη από τας περί του νέου Μεσσίου ελπίδας τας νεωστί αναζωπυρηθείσας υπό των Μάγων, φαίνεται απaráδεκτος. Η απόπειρα εν τούτοις απέτυχε, και ο Ιούδας και ο Ματθαίος, μετά τεσσαράκοντα μαθητών, εκάησαν ζώντες. Τοιαύτα εγκλήματα έχων υπ' όψει του, ο Ιώσηπος πιθανώς να ηγνώνει την μυστικήν δολοφονίαν ολίγων θηλαζόντων έτι Νηπίων εις μικρόν τι χωρίον. Το αίμα των ήτο μία μικρά σταγών εις εκείνον τον ερυθρούν ποταμόν εις τον οποίον ο Ηρώδης είχε βουτηχθή μέχρι του λαιμού.

Ο Ηρώδης απέθανεν ολίγον χρόνον μετά την βρεφοκτονίαν. Πέντε ημέρας προ του θανάτου του προέβη εις παράφορον απόπειραν αυτοκτονίας, και διέταξε την αποκεφάλισιν του πρεσβυτέρου υιού του Αντιπάτρου. Το τέλος του υπήρξε φρικαλέως τραγικόν, βεβαιούται δε ότι απέθανεν εξ αηδεστάτου νοσήματος, εκ φθειριάσεως,

ἥτις σπανίως μνημονεύεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐκτός ὅταν πρόκειται περὶ ἀνθρώπων οἵτινες διεκρίθησαν διὰ τὴν ωμότητα καὶ τοὺς διωγμοὺς αὐτῶν, ὅπως ὁ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανής, Σύλλας, ὁ Μαξιμιανός, ὁ Διοκλητιανός, ὁ Ἡρώδης Ἀγρίππας κλπ. Εἰς τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην του, μίαν κλίνην ἀφορήτου ἀγωνίας, ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ καὶ πλουσίῳ ἀνακτόρῳ του, ὅπερ εἶχε κτίσει ὑπὸ τοὺς φοίνικας τῆς Ἱεριχούς, οἰδαλέος ἐκ τῆς νόσου καὶ φλογιζόμενος ὑπὸ τῆς δίψης, με τὰς σάρκας περιτρωγομένας ἀπὸ ἑλκὸς ἀηδῶς πυορροοῦντα, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ συνομωτούντων υἱῶν καὶ κλεπτῶν υπηρετῶν, τοὺς πάντας βδελυσσόμενος καὶ ὑφ' ὅλων μισούμενος, καλῶν τὸν θάνατον ὡς τὴν υστάτην παρηγορίαν καὶ τὴν υστάτην ἀνακούφισιν ἀπὸ τοῦ δεινοῦ ἄλγους τοῦ σωματικοῦ, καὶ ὁμῶς φοβούμενος αὐτὸν ὡς ἀπαρχὴν μεγαλειτέρων βασάνων, κατατρυχόμενος ὑπὸ τύψεων, ἀλλὰ καὶ διψῶν ἀκόμῃ φόνους καὶ αἷμα καὶ κακουργίας, – βδέλυγμα εἰς ὅλους τοὺς περὶ αὐτόν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνόχῳ συνειδήσει τοῦ χειρότερος τρόμος δι' εαυτόν, – φθίνων ἐκ προώρου σωματικῆς ἀποσυνθέσεως, κατατρωγόμενος ἀπὸ σκώληκας, ὡς νὰ τὸν εἶχε πλήξει καταφανῶς ἡ οργὴ τοῦ Θεοῦ ὕστερον ἀπὸ ἐβδομήκοντα ἐτῶν ἐπιτυχεῖς κακουργίας, – ὁ ἄθλιος γέρων, τὸν ὁποῖον οἱ ἄνθρωποι εἶχον ὀνομάσει Μέγαν, κατέκειτο εἰς μίαν ἀγρίαν ἀλλοφροσύνην ἀναμένων τὴν τελευταίαν ὥραν του. Καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι οὐδεὶς θὰ ἔχυνεν ἔστω καὶ ἓν δάκρυ χάριν αὐτοῦ, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ κλαύσουν δι'

εαυτούς και διέταξε να προσέλθουν αμέσως εις Ιεριχώ ἐπὶ ποινὴ θανάτου αἱ μεγαλείτεραι οἰκογένειαι τοῦ βασιλείου καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν φυλῶν. Ὅταν δὲ ἐκεῖνοι ἦλθον, τοὺς ἐνέκλεισε πάντας εἰς τὸ ἵπποδρόμιον καὶ διέταξε κρυφίως τὴν ἀδελφὴν τοῦ Σαλώμην νὰ σφαγῶσιν ἀνηλεῶς κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου τοῦ. Καὶ οὕτω, πνιγμένη ὅπως ἦτο εἰς τὸ αἷμα, καὶ σφαγὰς επιτάσσουσα εἰς τὸ ὕστατον αὐτῆς παραλήρημα, ἡ ψυχὴ τοῦ Ἡρώδου ἀπῆλθεν εἰς τὸ σκότος.

Ἐν πορφύραις ἐγκεκαρδυλημένος, με τὸ στέμμα καὶ με τὸ σκῆπτρον τὸ βασιλικόν, καταγλαϊζόμενος ἐξ' ἀδαμάντων, ὁ νεκρὸς ἐτέθη εἰς μεγαλοπρεπὲς φέρετρον καὶ προεπέμφθη ἐν στρατιωτικῇ πομπῇ, μέσῳ νεφῶν θυμιάματος, μέχρι τοῦ ἐν Ἡρωδεῖῳ τάφου τοῦ, ὅχι μακρὰν τοῦ μέρους ὅπου ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη. Ἀλλ' ἡ γοητεία τῆς Ἡρωδεῖου δεσποτείας εἶχε λυθῇ, καὶ ὁ λαὸς εἶδε πόσον ψευδὴς ἦτο ἡ ἀπαστράπτουσα ἐπιφάνειά της. Ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ τυράννου ἐθεωρήθη ὡς εορτή, ὅπως καὶ αὐτὸς εἶχε προΐδει. Αἱ τελευταῖαι θελήσεις τοῦ ἠμφισβητήθησαν, ἡ βασιλεία τοῦ κατηρειπώθη, ἡ ὕστατη διαταγὴ τοῦ δὲν ἐξετελέσθη· οἱ πλείστοι τῶν υἱῶν τοῦ ἀπέθανον ἀθλίως ἐν ἐξορίᾳ· ἡ κατὰ τοῦ Θεοῦ εἶχε πέσει ἐπὶ τὸν οἶκόν του, καὶ μολονότι εἶχεν ἀποκτήσει ἀπὸ τὰς δέκα συζύγους τοῦ καὶ τὰς πολλὰς παλλακίδας τοῦ, ἐννέα υἱοὺς καὶ πέντε θυγατέρας, ἐντὸς ἑκατὸν ἐτῶν ἡ γενεὰ τοῦ Ἱεροδοῦλου τῆς Ἀσκάλωνος ἐξῆλπε μέχρις ἐνός, καὶ οὐδεὶς διεσώθη ἀπόγονος, ὅπως διαωνίσῃ τὸ ὄνομά του.

Αν η είδησις του θανάτου του Ηρώδου εγνώσθη ταχέως εις τον Ιωσήφ, η εν Αιγύπτω διαμονή θα υπήρξε βεβαίως πολύ βραχεία και ουδόλως θα επέδρασεν εις την ανάπτυξιν του Κυρίου ημών ως ανθρώπου. Τούτο ίσως είνε και ο λόγος διά τον οποίον ο Λουκάς αντιπαρέρχεται εν σιγή τα της διαμονής ταύτης.

Κατ' αρχάς φαίνεται ότι ο Ιωσήφ εσκόπευε να εγκατασταθή εν Βηθλεέμ. Ήτο η πόλις των προγόνων του, μία πόλις ιερά, πλήρης ωραίων και ηρωικών αναμνήσεων, θα ηδύνατο ευκόλως να εξοικονομή τα προς το ζην, εξασκών το επάγγελμά του. Είνε αληθές ότι ο Ανατολίτης σπανίως εγκαταλείπει την εστίαν του, αλλ' όταν αναγκασθή υπό των περιστάσεων να πράξη τούτο, εγκαθίσταται ευκόλως οπουδήποτε αλλού. Διαταχθείς να επιστρέψη εις Βηθλεέμ, ο Ιωσήφ θα μετέβαινεν εκεί τόσω μάλλον προθύμως, όσον η μικρά πόλις εγεινίαζε με την Ιερουσαλήμ. Αλλά καθ' οδόν ήκουσεν ότι εβασίλευε της Ιουδαίας ο Αρχέλαος αντί του πατρός αυτού Ηρώδου. Ο λαός μετά μεγάλης αγαλλιάσεως θα έβλεπεν εξολοθρευομένην ολόκληρον την φυλήν των Ιδουμαίων· εν πάση περιπτώσει θα επροτίμα τον Αντίπαν από τον Αρχέλαον. Αλλ' ο Αύγουστος έκλινεν απροσδοκήτως υπέρ του Αρχελάου, όστις καίτοι νεώτερος του Αντίπα, ήτο ο κληρονόμος ο ενδειχθείς διά τελευταίας βουλήσεως του πατρός του· και ως να επεθύμει τρόπον τινά να δείξη ότι ήτο αληθής υιός του γεννήτορος, ο Αρχέλαος, προτού ακόμη η

ανάρρησις επικυρωθή υπό του Αυτοκράτορος, έδωκε κατά τον Ιώσηπον, εις τους υπηκόους του δείγμα των αρετών του, διατάξας μίαν σφαγήν 3,000 συμπολιτών του εν τω Ναώ. Έτο φανερόν ότι υπό τοιαύτην κυβέρνησιν δεν ηδύνατο να υπάρξη ούτε ελπίς ούτε σωτηρία· και ο Ιωσήφ, υπακούων εις νέαν προσταγήν του Θεού, ανεχώρησεν εις τα μέρη της Γαλιλαίας, όπου αφανής, προστατευομένη από την πενίαν της και από την ασημότητά της, η Ιερά Οικογένεια ηδύνατο να ζήση ασφαλώς υπό το σκήπτρον ενός άλλου υιού του Ηρώδου, του εξ ίσου ασυνειδήτου, αλλά πλέον ανεξικάκου και μάλλον αδιαφόρου Αντίπα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Η παιδική ηλικία του Ιησού

Γεωγραφία της Παλαιστίνης. – Γαλιλαία. – Ναζαρέτ. – Η φιλαλήθεια των Ευαγγελίων εν αντιθέσει προς τας Αποκρύφους Παραδόσεις. – Η ζωή των χωρικών της Γαλιλαίας. – Φαντασία και πράγματα. – «Ότι Ναζωραίος κληθήσεται».

Η φυσική γεωγραφία της Παλαιστίνης είνε ίσως ευκρινέστερον ωρισμένη πάσης άλλης χώρας του κόσμου. Κατά μήκος της ακτής της Μεσογείου, διήκει η παραθαλασσία πεδιάς, διακοπτομένη μόνον υπό του όρους Καρμήλου· παράλληλος προς τούτο είνε μία μακρά σειρά λόφων, στρογγυλών και αμόρφων ως προς τα χαρακτηριστικά των· οι λόφοι ούτοι προς ανατολάς βυθίζονται εντός της κοιλάδος του Ιορδάνου· και άνωθεν ταύτης διήκει η ευθυτενής, η αδιάκοπος, η πορφυρόχρους γραμμή των ορέων Μωάβ και Γαλαάδ. Η όλη επομένως χώρα από βορρά προς νότον διαιρείται εις τέσσαρας τρόπον τινά μεγάλας ταινίας, – την ακτήν, την ορεινήν χώραν, την κοιλάδα του Ιορδάνου, και την βουνοσειράν την πέραν του Ιορδάνου.

Η ορεινή, ήτις καταλαμβάνει όλον τον χώρον τον μεταξύ της παραλίας και της βαθείας κοιλάδος του Ιορδάνου,

τέμνεται εις δύο μεγάλα μέρη υπό του αγρού της Ιερσράελ. Το μεσημβρινόν μέρος ήτο άλλοτε η Ιουδαία, το βόρειον η Γαλιλαία.

Η λέξις Γαλίλ εβραϊστί σημαίνει «κύκλον», και η ονομασία αυτή εδίδετο αρχικώς εις την περιφέρειαν του Κηδές-Νεφθαλείμ, την οποίαν ο Σολομών εχάρισεν εις τον Χειράμ, βασιλέα της Τύρου, διότι τον εβοήθησεν εις την ανέγερσιν του ναού με ξύλα κέδρου και με ξύλα πεύκης και με χρυσίον, και ην ούτος απεκάλεσε περιφρονητικώς «Γην Καβούλ». Ούτω φαίνεται ότι ήτο πάντοτε μοιραίον να περιφρονήται η Γαλιλαία· και η περιφρόνησις αυτή υπετρέφετο εις τα πνεύματα των Ιουδαίων εκ του γεγονότος, ότι το διαμέρισμα εκείνο είχε καταστή από παλαιωτέρων χρόνων το κέντρον αναμίκτου πληθυσμού και εχαρκτηρίζετο διά της ονομασίας «Γαλιλαία των Εθνών.» Όχι μόνον υπήρχον πολλοί Φοίνικες και Άραβες εις τας πόλεις της Γαλιλαίας, αλλ' επί της εποχής του Ιησού ήσαν ωσαύτως και πολλοί Έλληνες, και η Ελληνική γλώσσα ωμιλείτο και εννοείτο ευχερώς.

Οι λόφοι οι αποτελούντες το βορεινόν όριον της πεδιάδος Ιερσράελ, διήκουν από της κοιλάδος του Ιορδάνου μέχρι της Μεσογείου και αι μεσημβριναί κλιτύες των περιελαμβάνοντο εις την κληροδοσίαν της φυλής Ζαβουλών.

Σχεδόν εν τω κέντρω της λοφοσειρήs ταύτας υπάρχει έν αλλόκοτον ρήγμα ή μάλλον χαράδρα τις βαθεία

από άνω έως κάτω, αποτελούσα είσοδον εις μακράν τινα κοιλάδα. Ο οδοιπόρος εγκαταλείπων την πεδιάδα, ανέρχεται διά στενής και αποτόμου ατραπού, χλοοφύτου και ανθοστολίστου, και έχει προ αυτού άποψιν, ήτις δεν είχε επιβάλλουσα και μεγαλοπρεπής, αλλ' απείρως ωραία και γραφική. Κάτωθεν αυτού, προς τα αριστερά, η κοιλάς ευρύνεται βαθμηδόν αποκτώνσα ένα πλάτος ημίσεως περίπου μιλίου. Η λεκάνη της κοιλάδος κατατέμνεται από φράκτας υψηλούς κάκτων εις μικρούς αγρούς, και εις κήπους, οίτινες κατά την εποχήν των εαρινών βροχών, παρουσιάζουν μίαν όψιν απεριγράπτου γαλήνης, με το θάλλος των το πράσινον και την ζωηράν σπαργήν των. Πλησίον της στενής ατραπού, εις μικράν απόστασιν αλλήλων, υπάρχουν δύο φρέατα, και αι γυναίκες αι ιδρευόμεναι εκείθεν είναι πολύ ωραιότεραι, και οι ροδοκόκκινοι και ζωηρόφθαλμοι μικροί βοσκοί, οι οποίοι κάθηνται ή παίζουν πλησίον των φρεάτων, με τας ανοικτοχρόμους ανατολικάς ενδυμασίας των, αποτελούν μίαν φυλήν, ευτυχεστέραν και ζωηροτέραν της οποίας ουδαμού αλλού της γης βλέπει ο περιηγητής.

Βαθμηδόν η κοιλάς διευρυνομένη σχηματίζει μικρόν φυσικόν αμφιθέατρον εκ λόφων, το οποίον υποθέτουν τινές ότι είναι ο κρατήρ εσβεσμένου ηφαιστείου· επί του αμφιθεάτρου τούτου απλούνται αι οικίαι και αι στενάί οδοί μικράς τινος ανατολικής πόλεως. Υπάρχει μία μικρά εκκλησία· η ογκώδης οικοδομή ενός μοναστηρίου· ο υψηλός

μινάρές ενός τζαμιού· μία διαυγής, άφθονος πηγή· λευκαί οικίαι λιθόκτιστοι, και κήποι χλοεροί μεταξύ αυτών, σκιαζόμενοι από συκάς και ελαίας, ένα αιώνιον χαμόγελον λευκών και ερυθρών ανθέων πορτοκαλλεών και ροιών. Την άνοιξιν τουλάχιστον τα πάντα έχουν μίαν απερίγραπτον απαλότητα, ένα άρρητον θέλγητρον· αι περισσότεραί τρύζουν εις τα δένδρα· αι μέλισσαι περυγίζουσιν εις ακαταπόνητον δραστηριότητα· ο λαμπρός κυανόχρους κολοιάτης, το κοινότερον και ερασμιώτερον πτηνόν της Παλαιστίνης περιίπταται ως ζωντανός σάπφειρος υπέρ τους αγρούς τους απείρως διηνηθισμένους. Και η μικρά αύτη πόλις είνε η Ναζαρέτ, όπου ο Υιός του Θεού, ο Σωτήρ του ανθρωπίνου Γένους, κατηνάλωσε τριάκοντα περίπου έτη του θνητού βίου του. Ήτο πραγματικώς το χωρίον, οπού διέμεινε καθ' όλην την ζωήν του, εκτός τριών ή τεσσάρων ετών· το χωρίον, ούτινος το επονείδιστον τότε όνομα περιελήφθη εις την επιγραφήν, την επί του σταυρού του χαραχθείσαν· το χωρίον το οποίον δεν απηξίωσε να μνημονεύση, όταν οραματικώς ωμίλησεν εις τον διώκοντα Σαούλ (Πρ. Απ. 22, 8). Και κατά μήκος της στενής ατραπού του βουνού, την οποίαν περιέγραψα, οι πόδες Του πολλάκις θα επάτησαν, διότι είνε το μόνον μέρος, δι' ου επιστρέφων προς βορράν από Ιερουσαλήμ, ηδύνατο να φθάση εις τον τόπον της νηπιακής, της νεανικής και της ωρίμου ηλικίας του.

Ποίος ήτο ο τρόπος του βίου του, καθ' όλην εκείνη την τριακονταετίαν;

Εκ των τεσσάρων Ευαγγελιστών, ο Ιωάννης, ο επιστήθιος μαθητής και ο Μάρκος, ο φίλος και «υιός» του Πέτρου, αντιπαρέρχονται τα τριάκοντα τὰ εἴη εἰς ἀπόλυτον, εἰς ἄλυτον σιγήν. Ὁ Ματθαῖος ἀφιερὸν ἐν ὁλόκληρον κεφάλαιον εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Μάγων καὶ εἰς τὴν φυγὴν εἰς Αἴγυπτον καὶ εἶτα προχωρεῖ εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Βαπτιστοῦ. Μόνον ὁ Λουκάς, ἐκτὸς τῆς περιγραφῆς τῶν ἐπεισοδίων τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὸ Ἱερὸν, διασώζει καὶ ἐν ἀνεκτίμητον ἀνέκδοτον τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Σωτῆρος καὶ ἐνα πολὺτιμον ἐδάφιον περιγραφικὸν τῆς αὐξήσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ δωδεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας. Καὶ ὁ στίχος οὗτος δὲν ἐμπεριέχει τι ικανοποιούν τὴν περιέργειάν μας· δὲν μας χορηγεῖ πληροφορίαν τινὰ περὶ τῆς ζωῆς του, δὲν ἀποκαλύπτει περιπετειώδεις τι ἀνέκδοτον· μας λέγει μόνον πῶς εἰς τὴν γλυκεῖαν καὶ ἱερὰν παιδικότητά του «ἠύξανε τὸ παιδίον, καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας· καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό». Εἰς τὴν περίοδον ταύτην τοῦ βίου τοῦ δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν καὶ τὸ ἐπόμενον ἐδάφιον: «Καὶ Ἰησοὺς προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικία, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις». Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἦτο καθαρῶς ἀνθρωπίνη ἀνάπτυξις. Δὲν ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον πεπρωκισμένος με ἀπειρίαν γνώσεων, ἀλλ' ὡς μας λέγει ὁ Λουκάς προέκοπτε βαθμηδὸν σοφία. Δὲν ἦτο θωρακισμένος διὰ σιδηρὰς δυνάμεως, ἠσθάνετο ὅλους τοὺς πειρασμοὺς τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἀτελείας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἠύξησεν ὅπως

και οι άλλοι άνθρωποι, και η παιδική του ηλικία είχεν ένα ακηλίδωτον και αναμάρτητον κάλλος, όπως την άνοιξιν τα άνθη των ρόδων και όπως τα κρίνα παρά τα ύδατα.

Τα Ευαγγέλια όθεν τηρούσι βαθυτάτην σιωπήν διά την περίοδον ταύτην του βίου του Ιησού· αλλ' οία ευγλωττία εν τη σιωπή ταυτή! Εν πρώτοις δυνάμεθα να την ερμηνεύσωμεν ως δείγμα και ως επιβεβαίωσιν της αξιοπιστίας των. Βλέπομεν εκ της σιωπής ταύτης ότι οι Ευαγγελισταί ήθελον να είπουν την απλήν και καθαράν αλήθειαν, και όχι να χαλκεύσουν απιθάνους ή ευλογοφανείς μύθους. Ότι ο Χριστός διήλθε τριάκοντα έτη του βραχυτάτου βίου του τού επιγείου εις έν άσημον χωρίον· ότι ηύξησε και ηνδρώθη όχι μόνον εις μίαν κατακτηθείσαν χώραν, αλλά και εις την μάλλον περιφρονημένην επαρχίαν της· ότι καθ' όλον το μακρόν χρονικόν διάστημα ουδέν εγένετο θαύμα αλλόκοτον και υπερφυσικόν, όπως αναγγείλη και αποκαλύψη και δοξάση τον ερχόμενον Βασιλέα, είνε πράγματα, τα οποία, ουδείς ηδύνατο να περιμένη και τα οποία ουδείς ηδύνατο να φαντασθή ή να εφεύρη.

Και όμως ούτω συνέβησαν και οι Ευαγγελισταί συνεπώς αφηγούνται αυτά όπως συνέβησαν· και το γεγονός ότι αντιφάσκουν προς παν ό,τι ηδυνάμεθα ημείς να φαντασθώμεν είνε μία επιπρόσθετος απόδειξις της αληθείας των. Επιπρόσθετος απόδειξις, διότι οι Ευαγγελισταί ήσαν προδιατεθειμένοι να πιστεύουν όπως

και ημεῖς το υπερφυσικόν και το απίθανον. Αν συνέβαινε τι θαυμαστόν και παράδοξον κατά την παιδικήν ηλικίαν του Κυρίου ημών δεν θα edίσταζον φυσικώς να το αναγράψουν ως έντιμοι και ειλικρινεῖς μάρτυρες· αν ήσαν ψευδόλογοι και αναξιόπιστοι θα εφεύρισκον υπερβολάς και θαύματα, αν δεν συνέβαινον τοιαύτα.

Δεν έχομεν παρά να στραφώμεν εις τα Απόκρυφα Ευαγγέλια διά να ίδωμεν πόσον ριζικώς διαφέρει το ψευδές ανθρώπινον ιδεώδες από τα αληθῆ γεγονότα. Βλέπομεν εκ τούτων πως οι μυθολόγοι του χριστιανισμού, αιρετικοί εκ συστήματος, ακολουθούντες τας φυσικάς ροπάς των, τας ήκιστα πνευματικάς περιβάλλουν την παιδικήν ηλικίαν του Χριστού με θάμβος θαυμάτων και μας την παριστάνουν ως παντοδύναμον, τρομακτικήν, υπερφυσικήν. Απόδειξις του ότι οι Ευαγγελισταί εμφορούνται υπό του πνεύματος του θείου, αφηγούμενοι τον βίον Εκείνου, παρ' ω ο Θεός απεκαλύφθη εις άνθρωπον, εἶνε ότι όσον παρέρχεται ο χρόνος, τόσοι ανακαλύπτομεν ότι τας γενικάς εκείνας γραμμάς της ιεράς αφηγήσεως δεν δύναται να τας θίξη μια βέβηλος και ασεβής χειρ, χωρίς να τας μολύνῃ και να τας διαστρεβλώσῃ. Εάν οι συγγραφείς των αποκρύφων εσκόπευον να επιβάλουν εις τους μεταγενεστέρους τας παραδόσεις των ως αληθῆ ιστορίαν ή ως μυθολογίαν, εἶνε τουλάχιστον βέβαιον, ότι ως επί το πλείστον ήθελον να περιβάλουν το μέτωπον του Χριστού με φωτοστέφανον τιμής. Πόσον εν τούτοις αι ιστορίαι των τον σμικρύνουν και

τον ατιμάζουν και τον παρανοούν! Πόσον είναι η ευγενής απλότης της ευαγγελικής εκείνης σιωπής απείρως ανωτέρα όλων των περί της παιδικής παντοδυναμίας του Χριστού μυθευμάτων, εκ των οποίων βρίθουν το Πρωτευάγγελον και ο ψευδο-Ματθαίος και το Αραβικόν Ευαγγέλιον της Νηπιακής Ηλικίας! Ήθελον να δοξάσουν τον Χριστόν αλλ' ουδείς μύθος δύναται να τον δοξάση· ο περί αυτού άλλα εκτός της αληθείας φανταζόμενος τον ταπεινώνει· ο Ιησούς αντιπροσωπεύει την ασθενή, την ατελή, την υπό πειρασμών κατατρυχομένην φύσιν του ανθρώπου μαζί με την θείαν και άψογον υπόστασιν. Ο παιδικός Χριστός των Ευαγγελίων είναι απλοϊκός και γλυκύς, ευπειθής και ταπεινός· υπακούει εις τους Γονείς Του. Επιδίδεται εις τας ενασχολήσεις Του τας οικογενειακάς και εις τας ενασχολήσεις της ηλικίας Του· αγαπά όλους τους ανθρώπους, και όλοι οι άνθρωποι αγαπούν το αγνόν, το χαριτωμένον και ευγενές Παιδίον. Γνωρίζει ήδη ότι ο Θεός είναι ο Πατήρ Του, και του Θεού η χάρις καταλούει Αυτόν ηδέως ως το φως της ημέρας, ή ως η δρόσος του ουρανού, και καταλάμπει ως αδιόρατος φωτοστέφανος περί το παιδικόν και άγιον μέτωπόν του. Αόρατον με τας πτέρυγας του τας αργυράς και με τα χρυσά πτερά του, το Πνεύμα το Άγιον κατήλθεν εν είδει περιστεράς και ανέλαβεν υπό την προστασίαν του το θείον Τέκνον. Πόσον όμως διαφορετικός είναι ο παιδικός Χριστός των Αποκρύφων Ευαγγελίων! Είναι κακοποιός, προπετής, οηματίας, μνησίκακος, εκδικητικός. Μερικά εκ

των θαυμάτων των αποδιδομένων εις αυτόν εἶνε ἄσκοπα και παιδαριώδη, – ὅπως ὅταν κομίζῃ το χυθὲν ὕδωρ ἐντὸς της ἐσθήτος του· ἢ μακραίνει την κοντὴν σανίδα εις το απαιτούμενον μήκος· ἢ πλάσσει στρουθία με πηλόν και ἐμφυσά εις αὐτά ζώην και τα κάμνει να πετοῦν, ἢ ρίπτει ὅλα τα ἐνδύματα ἐντὸς της σκάφης του βαφέως και τα ἐξάγει κατόπιν ἕκαστον βαμμένον με το απαιτούμενον χρώμα. Μερικά ὁμως ἐξ ἄλλου εἶνε ἀπλῶς παράλογα και ἀηδή, ὡς ὅταν κακίζει και καταισχύνει και ἐπιβάλλει σιωπὴν εις τοὺς θέλοντας να τον διδάξουν· ἢ ἐπιπλήττει τον Ἰωσήφ· ἢ μεταμορφώνει τοὺς παιδικούς συντρόφους του εις ἐρίφια. Ἄλλα εἶνε πάλιν σκληρά και βλάσφημα, ὅπως ὅταν με μίαν μόνην κατάραν θανατόνει τα παιδιά, τα ὁποῖα τον υβρίζουν ἢ τρέχουν κατόπιν του, μέχρις ὅτου, ἐγείρεται τέλος θύελλα λαϊκῆς ἀγανακτήσεως και ἡ Μαρία φοβείται να τον ἀφήσῃ να ἐξέλθῃ ἀπὸ την οἰκίαν. Εἰς μίαν ἐπιμελὴ ἔρευναν και ἐξέτασιν ὅλων αὐτῶν των δυσπέπτων, των ἀκαλαίσθητων και συχνάκις πονηρῶν μύθων, εὐρίσκω ἓν μόνον ἀνέκδοτον εις οὐκ ὑπάρχει δόσις τις ἀληθοῦς αἰσθήματος και πιθανότητος ἀληθείας· και τούτο μόνον μνημονεύω, διότι εἶνε ὁπωσδήποτε ἀβλαβές και ἰσως βασίζεται ἐπὶ πατροπαραδότου τινός γεγονότος. Εἶνε ἀπὸ το Ἀραβικόν Ευαγγέλιον της Νηπιακῆς ἡλικίας του Χριστοῦ, του ὁποίου την θαυμασίαν μετάφρασιν οφείλομεν εις τον κ. Χάρρις Κόουπερ, και ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Εἰς το Ὅρος Ἀδάρ συνήθροισεν ὁ Ἰησοῦς τα παιδιά

ὡς ἂν ἦτο Βασιλεύς των· ἔστρωσαν τὰ ἐνδύματά των εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἐκάθισεν ἐπ' αὐτῶν. Τότε ἔθεσαν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ στέμμα ἐξ ἀνθέων, καὶ ὡσάν ἀκόλουθοι εὐλαβεῖς πρὸ Βασιλέως, ἐστάθησαν ἐν τάξει πρὸ αὐτοῦ δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν. Καὶ τὰ παῖδιά συνελάμβανον διὰ τῆς βίας οἰονδήποτε διερχόμενον ἐκείθεν καὶ ἐκραύγαζον πρὸς αὐτόν: «Εἰθέ καὶ προσκύνησον τὸν Βασιλέα, ἔπειτα ἐξακολούθησον τὸν δρόμον σου!»

Δεν εἶμαι ἐν τούτοις βέβαιος ἂν δὲν ἀντιφάσκει πρὸς τὴν σιωπὴν των Εὐαγγελίων ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ χαριέσσα καὶ ἀπλοϊκὴ ἱστορία· διότι, τὸ παιδίον Ἰησοῦς προπαρασκευάσθη διὰ τὸ μέγα ἐπὶ γῆς ἔργον τοῦ ἡσυχῶς καὶ ἀφανῶς, ἐν προσευχῇ καὶ κατανύξει, ἐν τῷ μέσῳ των ἡρέμων οἰκογενειακῶν ἀσχολιῶν του, – ὅπως ὁ Δαυὶδ μεταξὺ των ποιμνίων, ὅπως ὁ Ἰερεμίας εἰς τὸ ἥσυχον σπήτι τοῦ ἐν Ἀναθώθ τῆς γῆς Βενιαμίν, ὅπως ὁ Ἀμὼς εἰς τὰ ἄλσῃ τὸν συκομορέων τῆς Θεκουέ. Ἡ ζωὴ του ἡ ἐξωτερικὴ ἦτο ἡ ζωὴ ὅλων ἐκείνων οἱ οἱποῖοι ἦσαν τῆς αὐτῆς ἡλικίας καὶ εἶχον τὴν αὐτὴν κοινωνικὴν θέσιν. Ἐξ ὅπως ἔζων καὶ τὰ ἄλλα παῖδιά των χωρικῶν εἰς ἐκείνην τὴν φιλήσυχον κωμόπολιν. Εκείνος ὅστις εἶδε τὰ παῖδιά τῆς Ναζαρέτ με τὰ ἐρυθρά των καφτάνια, καὶ τοὺς λαμπροὺς χιτόνας των τοὺς μεταξίνους ἢ μαλλίνους, ζωσμένα με τὰς ζώνας των τὰς πολυχρώμους, καὶ κάποτε φέροντα καὶ τὰ πλατέα ἐπανωφόριά των τὰ κυανὰ ἢ λευκά, – ἐκείνος ὅστις παρηκολούθησε τὰς πολυθορύβους καὶ φαιδράς παιδιάς

των και ήκουσε τους αργυροήχους γέλωτάς των, εκεί όπου πλανώνται ανά τους λόφους της μικράς γενεθλίου κοιλάδος των, ή παίζουν καθ' ομίλους επί των κλιτύων παρά την γλυκείαν και άφθονον πηγήν των, – δύναται ίσως να σχηματίση ιδέαν τινά περί του πώς εφάινετο και πώς έπαιζεν ο Ιησούς όταν ήτο και αυτός μικρόν παιδίον. Και ο περιηγητής όστις ηκολούθησεν όπως εγώ, μερικά εξ εκείνων των παιδίων εις τας απλοϊκάς οικίας των και είδε την πενιχράν επίπλωσιν, την λιτήν αλλ' υγιεινήν τροφήν, την ήρεμον και πατριαρχικήν ζωήν, δύναται ν' αναπαραστήση ζωηρώς κατά νουν τον τρόπον καθ' ον έζη ο Ιησούς. Ουδέν ωραιότερον εκείνων των οικιών, εις τας λευκάς στέγας τον οποίων λιάζονται αι περιστραί και τας οποίας αγκαλιάζουν τα κλήματα. Οι τοίχοι είνε επεστρωμένοι με τάπητας· τα υποδήματα και τα σανδάλια αφήνονται εις το κατώφλιον· από το κέντρον κρέματα μια λυχνία, ήτις αποτελεί το μόνον κόσμημα της οικίας· εις έν ερμάριον εις τον τοίχον είνε κλεισμένον το ξύλινον κιβώτιον, το βαμμένον με ζωηρά χρώματα, εντός του οποίου φυλάσσονται τα βιβλία ή άλλα πολύτιμα κτήματα της οικογενείας· παρά την θύραν είνε τοποθετημένα τα μεγάλα κοινά δοχεία τα πήλινα και πλήρη ύδατος, με τα στόμιά των βουλωμένα από πράσινα φύλλα αρωματικών πολλάκις θάμνων, διά να διατηρήται το νερόν δροσερόν. Την ώραν του γεύματος ένα ξύλινον σκαμνί τοποθετείται εις το κέντρον του δωματίου, ένας μέγας δίσκος τίθεται επ' αυτού, και εντός τούτου το

κοινόν πιάτον το πλήρες φαγητού, από το οποίον τρώγει όλη ανεξαιρέτως η οικογένεια. Προ και μετά το γεύμα, ο υπηρέτης ή το νεαρώτερον μέλος της οικογενείας, χύνει ύδωρ υπέρ τας χείρας όλων. Τόσον ήσυχος, τόσον απλή, τόσον ταπεινή ήτο η ζωή της οικογενείας εν Ναζαρέτ.

Η ευσέβεια και η φαντασία τον ζωγράφων των πρώτων μεσαιωνικών χρόνων μας αναπαρέστησαν όλως διαφορετικήν εικόνα. Οι πλούσιοι χρωστήρες του Γιώττο και του Φρα Αντζέλικο εξωγράφησαν την Παρθένον και το Τέκνον της, καθημένους επί μεγαλοπρεπών θρόνων, υπό ουρανούς χρυσούς· τους ενέδυσαν με χρώματα πλούσια ωσάν του θέρους και αβρά ως των ανθέων της ανοίξεως, και εκόσμησαν τα κράσπεδα των εσθήτων με χρυσά κεντήματα και τους εστεφάνωσαν με ανεκτιμήτους αδάμαντας. Πολύ διάφορος ήτο η πραγματικότητα. Όταν ο Ιωσήφ επέστρεψεν εις την Ναζαρέτ, εγνώριζε κάλιστα ότι μετέβαινεν εις μέρος περιωρισμένον, όπου θα έζη ασφαλής, και ότι ολόκληρος η ζωή της Παρθένου και του θείου Τέκνου θα κατηναλίσκετο όχι εις το πλήρες φως της δόξης και του πλούτου, αλλ' εν κρυπτώ εν πενία και εν εργασία.

Εν τούτοις η πενία αυτή δεν ήτο και των πάντων η απόλυτος στέρησις· δεν υπήρχεν εις αυτήν τι το άθλιον και βδελυρόν· ήτο γλυκεία, απλή, αυτάρκης, ευδαίμων και μάλιστα πλήρης χαράς και πλήρης ευφροσύνης. Η Μαρία, όπως αι άλλαι γυναίκες της τάξεως της, ύφαινε και εμαγείρευε και μετέβαινε προς αγοράν καρπών και κάθε

εσπέραν επεσκέπτετο την πηγὴν, εἰς την οποίαν ἐδόθη καὶ τὸ ὄνομα «Ἡ πηγὴ τῆς Παρθένου», με την στάμναν τῆς ἐπὶ τοῦ ὤμου ἢ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ὁ Ἰησοῦς ἐπαιξε καὶ ὑπῆκουε, καὶ ἐβοήθει τοὺς γονεῖς του εἰς την καθημερινήν ἐργασίαν των καὶ επεσκέπτετο την Συναγωγὴν κάθε Σάββατον. «Υπήρχέ ποτε, λέγει ὁ Λούθηρος, εὐσεβὴς τις καὶ ἅγιος Ἐπίσκοπος, ὅστις ἰκέτευεν ἐνθέρμως τὸν Θεὸν νὰ τὴν ἀποκαλύψῃ τι ἐπραττεν ὁ Ἰησοῦς κατὰ την νεότητά του. Καὶ ὁ Ἐπίσκοπος εἶδε μίαν φοράν ὄνειρον ἀποκαλυπτικόν. Του ἐφαίνετο ὅτι ἐβλεπε καθ' ὕπνου ἓνα ξυλουργὸν ἐργαζόμενον καὶ πλησίον του μικρόν τι παιδίον, τὸ οποίον συνήθροιζε σχίδακας. Τότε εἰσήλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριον μία παρθένος ἐνδεδυμένη πράσινα, ἥτις τοὺς ἐκάλεσεν εἰς τὸ γεῦμα καὶ παρέθηκεν εἰς αὐτοὺς ζωμόν. Ὅλην αὐτὴν την σκηνὴν ἐνόμιζεν ὅτι την ἐβλεπεν ὁ Ἐπίσκοπος κρυμμένος ὀπίσθεν τῆς θύρας, διὰ νὰ μὴ τον βλέπουν. Τότε ἤνοιξε τὸ στόμα του τὸ μικρόν παιδίον καὶ εἶπε: «Διατί αὐτός ὁ ἄνθρωπος στέκεται ἐκεῖ; Δεν θα ἔλθῃ καὶ αὐτός νὰ φάγῃ μαζί μας;» Καὶ τοῦτο τόσον πολὺ ἐτρόμαξε τὸν Ἐπίσκοπον, ὥστε ἀμέσως ἐξύπνησεν. Εἴτε ἀληθὴς εἴτε ψευδὴς εἶνε ἡ ἱστορία αὕτη, – προσθέτει ὁ Λούθηρος – δεν θα παύσω νὰ πιστεύω ὅτι ὁ Χριστὸς κατὰ την παιδικὴν ηλικίαν του καὶ την νεότητά του ἦτο καὶ ἐπραττεν, ὡς παν ἄλλο παιδίον, ἀναμάρτητον ὁμῶς καὶ προῶρως ἀνδρικόν.»

Ὁ Ματθαῖος μας πληροφορεῖ ὅτι διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Ἱερᾶς Οἰκογενείας ἐν Ναζαρέτ ἐπληρώθη ἡ ἀρχαία

προφητεία «Ναζωραίος κληθήσεται». Είνε γνωστόν, ότι η ρήσις αύτη δεν απαντά εις ουδεμίαν εκ των διασωθεισών προφητειών. Αν είνε αληθές, ότι ο τίτλος ούτος εδίδετο περιφρονητικώς, ως δυνάμεθα να συμπεράνωμεν εκ της παροιμιώδους φράσεως του Ναθαναήλ, καθ' ην ουδέν αγαθόν δύναται να προκύψη εκ Ναζαρέτ, ο Ματθαίος τότε φαίνεται ότι συνώψισε διά της εκφράσεως ταύτης τας διαφόρους προφητείας, τας οποίας τόσον ολίγον ηννούν οι ομόφυλοί του και δι' ων υπεδηλούτο ο ελευσόμενος Μεσσίας, ως άνθρωπος θλίψεων, ως άνθρωπος όστις πολλά θα υπέφερεν. Ακόμη και μέχρι σήμερα ο «Ναζαρηνός» είνε επωνυμία υβριστική. Οι Ταλμουδισταί αποκαλούν πάντοτε τον Χριστόν «Χανοζερί.» Λέγεται ότι ο Ιουλιανός εψήφισε να προσαγορεύωνται οι Χριστιανοί με ένα τίτλον ολιγώτερον τιμητικόν, «Γαλιλαίοι»· και μέχρι σήμερα ακόμη οι Χριστιανοί της Παλαιστίνης είνε γνωστοί υπό το όνομα Ν ο υ σ ά ρ α ι. Αλλ' η ερμηνεία κατά την οποίαν ο Ματθαίος υπαινίσσεται τα χωρία εκείνα των προφητειών, εις τα οποία ο Ιησούς αποκαλείται «Κλάδος», φαίνεται πολύ πιθανωτέρα. Το χωρίον δυνατόν ν' απεκλήθη Ναζαρέτ μόνον ένεκα των αφθόνων φυλλωμάτων του· αλλ' η Παλαιά Διαθήκη είνε πλήρης αποδείξεων, ότι οι Εβραίοι, – οίτινες προκειμένου περί φιλολογίας ησπάζοντο το σύστημα των Αναλογιστών, – έδιδον άπειρον και μυστικήν σημασίαν εις τας ομοιότητας εν τη απηχήσει των λέξεων. Ο Ματθαίος γνήσιος Εβραίος, έβλεπεν αδιαστάκτως

προφητικήν σημασίαν εις την διαμοнын του Χριστού εν τη πόλει ταύτη της Γαλιλαίας, διότι το όνομά της υπενθύμιζε τον τίτλον «Κλάδος» με τον οποίον εχαρακτηρίσθη εν τη προφητεία του Ησαΐου.

«Μη γαρ εκ της Γαλιλαίας ο Χριστός έρχεται;» ηρώτησεν ο θαυμάζων λαός. «Ερεύνησον και ιδέ!», είπον οι Φαρισαίοι εις τον Νικόδημον, «ότι προφήτης εκ της Γαλιλαίας ουκ εγήγερται.» Δεν χρειάζεται πολύς κόπος ούτε εμβριθής τις αναδίφησης των Γραφών, όπως ανακαλύψωμεν ότι οι λόγοι ούτοι προήρχοντο εξ αγνοίας των γεγονότων ή ότι ήσαν ψευδείς· διότι αν μη ο Βαράκ ο ελευθερωτής, και ο κριτής Ελών και η Άννα η προφήτις, εν τούτοις τρεις, αν όχι τέσσαρες εκ των μεγαλειτέρων προφητών, ο Ιωνάς, ο Ηλίας, ο Ωσηέ και ο Ναούμ, εγεννήθησαν ή επροφήτευσαν εν τη περιοχή της Γαλιλαίας. Και παρ' όλην την περιφρόνησιν με την οποίαν εγίνετο λόγος περί αυτής, η μικρά Ναζαρέτ, κειμένη εις μίαν υγιεινήν και περικλειστον κοιλάδα, συνορεύουσιν με μεγάλα έθνη, και εν τω κέντρω αναμίκτου πληθυσμού, ήτο καταλληλοτάτη όπως αποβή τόπος διαμονής του Κυρίου ημών και σκηνή της προκοπής εκείνης «εν σοφία και ηλικία και χάριτι παρά Θεώ και ανθρώποις».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ὁ Ἰησοῦς εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἐτῶν. – Ταξείδιον ἀπὸ Ναζαρέτ εἰς Ἱερουσαλήμ. – Σκηναί καθ' οδόν. – Ὁ Ἰησοῦς χάνει τὴν συνοδείαν. – Ἡ αναζήτησις. – Ὁ Ραββὶ ἐν τῷ Ναώ. – «Ἀκούοντα αὐτῶν καὶ ἐπερωτῶντα αὐτούς». – «Τι ὅτι ἐζητεῖτε με;». – Ὑποταγή.

Ὅπως ὑπάρχει ἐν ἡμισφαίριον τῆς σελήνης, τοιοῖον ἐν τῇ ολότητι αὐτοῦ οὐδέποτε εἶδεν ὁ οφθαλμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐνὼ ταυτοχρόνως αἱ κινήσεις τοῦ ουρανίου τούτου σώματος μας βοηθοῦν εἰς τὸ νὰ μαντεύσωμεν καὶ νὰ καθορίζωμεν ἀσφαλῶς τὸν γενικὸν χαρακτήρα τοῦ καὶ τὴν ἀληθὴ ὄψιν τοῦ, οὕτω καὶ εἰς τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει ἐν μέγα μέρος περὶ τοῦ οποίου οὐδεμία παρέχεται εἰς ἡμᾶς λεπτομέρεια· ἐν τούτοις, ἐκ τῶν ὅσων ἤδη γνωρίζομεν χύνεται φῶς τὸσον ζωηρὰς ἐντάσεως, ὥστε εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ μαντεύωμεν ὅτι ἡγνοοῦμεν καὶ νὰ συμπληρώμεν ἀσφαλῶς παν ὅ,τι εἶνε κενόν καὶ χασματώδες.

Καὶ πάλιν, ὅταν ἡ σελήνη εἶνε εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον, ὀλίγα φωτεινά σημεῖα εἶνε ορατά διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἐπὶ τοῦ μέρους τῆς τοῦ ἀφωτίστου· τὰ φωτεινὰ ταῦτα σημεῖα εἶνε κορυφαὶ ὀρέων, τὸσον ὑψηλαὶ ὥστε προσπίπτουν ἐπ' αὐτῶν αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες. Ἐν τοιούτον σημεῖον λαμπηδόνης καὶ μεγαλείου ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς ἐν τῇ ἄλλως ἀνεξερευνήτῳ χώρᾳ τῆς νεότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸσον

φως προχέει και είνε τόση η δύναμὶς του η αποκαλυπτική, ὥστε δυνάμεθα να ρίψωμεν ασφαλές βλέμμα εἰς ολόκληρον το μέρος τοῦτο της ζωῆς του. Καὶ διὰ να εἴμεθα πλέον καταληπτοί, το φωτεινόν τοῦτο σημεῖον εἴνε ἐν ἀνέκδοτον της παιδικῆς ηλικίας του Σωτήρος. Καὶ εἴνε το ἀνέκδοτον τοῦτο η μόνη φωτεινὴ πληροφορία, ἥτις χορηγεῖται εἰς ἡμᾶς περὶ του Χριστοῦ ὡς παιδίου μετὰ την ἀφιξίν του εἰς Ναζαρέτ.

Οἱ Ἰουδαῖοι διήρουν την παιδικὴν ηλικίαν καὶ την νεανικὴν ηλικίαν εἰς οκτὼ στάδια: του νηπίου (γιελέδ)· του θηλάζοντος (γιονέκ)· του θηλάζοντος μεν ἀκόμη, ἀλλὰ μεγαλειτέρου την ηλικίαν (ολέλ)· του απογαλακτισμένου παιδίου. (γκαμούλ)· του παιδίου, ὅπερ δεν αποχωρίζεται ἀκόμη της μητρός του (ταφ)· του παιδίου του μᾶλλον ανεπτυγμένου (ουλέμ)· του αυξάνοντος (ναάρ)· του ωρίμου (βραχούρ). Τα Ευαγγέλια μας χορηγούν πληροφορίας διὰ τον Ἰησοῦν ὅταν ἦτο νήπιον, ὅταν απεγαλακτίσθη καὶ ὅταν ἦτο παιδίον.

Το δωδέκατον ἔτος της ηλικίας ἦτο κρίσιμον διὰ τα παιδιά των Εβραίων. Ἦτο η ηλικία καθ' ἣν, συμφώνως πρὸς τας Εβραϊκὰς παραδόσεις, ο Μωυσῆς εἶχε καταλίπει τον οἶκον της θυγατρὸς του Φαραώ· καὶ ο Σαμουὴλ εἶχεν ἀκούσει την φωνὴν ἥτις ἐκάλεσεν αὐτόν εἰς το προφητικόν ἔργον· καὶ ο Σολομών ἐξήνεγκε την κρίσιν, διὰ της ὁποίας απεκαλύφθη το πρῶτον η σοφία του· καὶ ο Ἰωσίας ὠνειρεύθη την μεγάλην ἀναμόρφωσίν του. Εἰς την

ηλικίαν αυτήν, ἐν παιδίον οιασδήποτε κοινωνικῆς τάξεως
ἠναγκάζετο τῇ διαταγῇ τῶν Ραββί καὶ συμφώνως πρὸς τὰ
ἔθιμα τῆς χώρας νὰ ἐκμάθῃ ἐν ἐπάγγελμα πρὸς πορισμὸν
τοῦ ἰδίου ἄρτου. Καὶ μάλιστα τόσον πολὺ εχειραφετεῖτο
ἀπὸ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, ὥστε οἱ γονεῖς τοῦ δὲν
ἠδύναντο πλέον νὰ το πωλήσουν ὡς δούλον. Μετὰ ἐν ἔτος
καθίστατο «μπεν-χατ-τοράχ», ἢ «Υἱὸς τοῦ Νόμου». Μέχρι
συμπληρώσεως τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους ἐκαλεῖτο «κατόν»,
ἢ «μικρός». Ὑστερον ἐγίνετο «γκατόλ» ἢ «ανεπτυγμένος»
καὶ ἐθεωρεῖτο μᾶλλον ἀνὴρ· μετὰ το στάδιον τοῦτο ἤρχιζε
νὰ φέρῃ «τεφιλλίν» ἢ «φυλακτήρια» καὶ παρουσιάζετο
μίαν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ὑπὸ τοῦ πατρός τοῦ εἰς τὴν
Συναγωγὴν, ἥτις ὠνομάζετο διὰ τοῦτο «σαββάθ τεφιλλίν».
Περὶ πλέον, κατὰ τινὰ ραββανικὴν πραγματείαν, τὸ «Σεφέρ
Γιλγουλίμ», τὸ μέχρι τῆς ηλικίας ταύτης παιδίον κατεῖχε
μόνον τὸ «νεφέχ», τουτέστι τὴν ζωὴν τοῦ ζώου· ἀλλ' ἀπὸ
τούδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἤρχιζε ν' αποκτᾷ τὸ «ρουάχ», ἥτοι
τὸ πνεῦμα, ὅπερ, ἀν ἦτο ἐνάρετος ὁ βίος τοῦ, ἀνεπτύσσετο
κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ηλικίας εἰς «νισάμα», ἥτοι ψυχὴν
ὀρθοφρονούσαν.

Ἡ περίοδος αὕτη ἐπίσης, – ἡ συμπλήρωσις τοῦ
δωδεκάτου ἔτους, – ἐσημεῖονε μιαν ὀριστικὴν ἐποχὴν εἰς τὴν
ἀνατροφὴν ἐνὸς εβραϊοπαίδος. Κατὰ τὸν Ἰούδαν Βεν Τέμαν,
εἰς ηλικίαν πέντε ἐτῶν ὠφείλε νὰ μελετήσῃ τὰς Γραφάς, εἰς
ηλικίαν δέκα τὸ «Μισνά», ἥτοι τὴν συλλογὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν
νόμων καὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν ραββίνων, καὶ εἰς ηλικίαν

δεκατριῶν ἐτῶν το Ταλμούδ· κατὰ το δέκατον ὀγδοον ἔτος ὤφειλε νὰ νυμφευθῇ, κατὰ το εικοστόν ν' ἀποκτήσῃ πλοῦτη, το τριακοστόν δύναμιν καὶ ρώμην, το τεσσαρακοστόν φρόνησιν καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι θανάτου. Δεν πρέπει δε νὰ λησμονώμεν σχετικῶς πρὸς ταῦτα, ὅτι ἡ εβραϊκὴ φυλὴ, καὶ μάλιστα γενικῶς ὅλοι οἱ Ανατολίται ἀναπτύσσονται πρωιμότερον ἡμῶν καὶ ὅτι παῖδιά δωδεκαετῆ (ὅπως μας πληροφορεῖ ὁ Ἰώσηπος) ἠδύναντο νὰ μάχωνται εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐμάχοντο, ὅτι δε πρὸς μεγάλην βλάβην τῆς φυλῆς, ἡ συμπλήρωσις τοῦ δωδεκάτου ἔτους θεωρεῖται ὡς ἡλικία γάμου μεταξὺ τῶν Εβραίων τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Οἱ γονεῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν συνείθιζον κατ' ἔτος νὰ ἐπισκέπτωνται τὴν Ἱερουσαλήμ κατὰ τὴν εορτὴν τοῦ Πάσχα. Αἱ γυναῖκες, εἶνε ἀληθές, δεν ἐμνημονεύοντο ἐν τῷ νόμῳ, ὅστις ἀπῆτει τὴν ἐν τῷ ναῷ παρουσίαν ὅλων τῶν ἀρρένων κατὰ τὰς τρεῖς μεγάλας ἐνιαυσίους εορτὰς τοῦ Πάσχα, τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τῆς Σκηνοπηγίας· ἀλλ' ἡ Μαρία, εὐλαβῶς τηρούσα τὸν κανόνα τοῦ Χιλλήλ συνώδευε κατ' ἔτος τὸν μνήστορά τῆς, καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην παρελάμβανον μεθ' ἐαυτῶν καὶ τὸ παιδίον Ἰησοῦν, ὅπερ ἤρχιζε τώρα νὰ διατρέχῃ μίαν ἡλικίαν συνεπαγομένην τὴν εὐθύνην τοῦ νόμου. Καὶ δυνάμεθα εὐκόλως νὰ φαντασθῶμεν πόσον ἰσχυρά ἦτο εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τὴν ἀνθρωπίνην ἡ ἐπίδρασις τῆς παραβάσεως ἐκείνης τῶν κανόνων τοῦ μοναχικοῦ καὶ καθιστικοῦ βίου· τῆς εισόδου ἐκείνης εἰς

τον μέγαν εξωτερικόν κόσμον· εκείνης της οδοιπορίας διά μέσου μιας χώρας, της οποίας πας λόφος και παν χωρίον ανεκάλει και μίαν ανάμνησιν εις το πνεύμα· της πρώτης επισκέψεως εις εκείνον τον Ναόν του Πατρός του, όστις συνεδέετο με τόσα έκτακτα γεγονότα εν τη ιστορία των βασιλέων προγόνων του και των προδρόμων του προφητών.

Η Ναζαρέτ κείται εις απόστασιν οκτώ περίπου μιλίων από την Ιερουσαλήμ, και παρ' όλην την σφοδράν και την πλήρη αντιζηλιών εχθρότητα των Σαμαρειτών, είναι πιθανόν ότι η μεγάλη και πολυάριθμος συνοδία των Γαλιλαίων προσκυνητών ηκολούθησε τον δρόμον τον ευθύτερον και ολιγώτερον επικίνδυνον, όστις εξετεινέτο διά των χωρών του Μανασσή και του Εφραΐμ. Καταλιπόντες τους λόφους τους κυκλικώς περιβάλλοντας την μικράν πόλιν, ωςάν πέταλα ανοίγοντος ρόδου, κατά την ωραίαν παρομοίωσιν του Ιερεμίου, κατήλθον διά της στενής και υπό ανθέων περιχειλιζομένης ατραπού, ήτις άγει εις την μεγάλην κοιλάδα του Ισραέλ. Επειδή δε το Πάσχα συμπίπτει κατά τα τέλη Μαρτίου και εις τας αρχάς Απριλίου, η χώρα ήτο περιβεβλημένη την λαμπροτέραν, την μάλλον χλοάζουσαν και ερασμιωτέραν όψιν της, και τα άκρα των σταχυοσπάρτων αγρών εκατέρωθεν του δρόμου, του απλουμένου διά μέσου της ευρείας κοιλάδος, ήσαν ούτως ειπείν κεντημένα, ως ο χιτών του Μεγάλου Ιερέως, με κυανά και με πορφυρά και με κόκκινα άνθη αναρίθμητα. Πέραν του αρχαίου ποταμού Κισόν, ο δρόμος ήγεν εις το Εν-

Γανμέν, όπου παρά τας πηγάς και εν τω μέσω των σκιερών και ωραίων κήπων, οίτινες στολίζουν ακόμη το μέρος, οι προσκυνηταί εσταμάτησαν όπως αναπαυθούν την νύκτα. Την ακόλουθον ημέραν ήρχισαν βεβαίως ανερχόμενοι τα όρη του Μανασσή και διέβησαν τον «Πνιγόμενον Λειμώνα», όπως καλείται σήμερα, και διέσχισαν τα πλούσια δάση των συκών και τους ελαιώνας, οίτινες καλύπτουν εκείνο το διαμέρισμα, και άφησαν προς τα δεξιά τους λόφους, οίτινες εις το έκπαγλον κάλλος των αποτελούν το «στέμμα της υπερηφανείας» διά την οποίαν εκαυχάτο η Σαμάρεια, αλλ' ήτις κατά του προφήτου την πρόρρησιν θα ήτο ως «άνθος μαραινόμενον». Ο δεύτερος σταθμός των ήτο πιθανώς παρά το φρέαρ του Ιακώβ, εν τη ωραία και ευφόρω κοιλάδι μεταξύ του Εβάλ και του Γεριζίμ, και ουχί μακράν της αρχαίας Σηχέμ. Η οδοιπορία της τρίτης ημέρας τους έφερε πιθανώς πέραν του Σιλόχ, του Βεθήλ και του Βηρόθ· και μετά βραχύν σταθμόν, και μετ' ολίγον ακόμη δρόμον, ευρέθησαν απέναντι των πύργων της Ιερουσαλήμ. Το πτέρωμα το βέβηλον του ρωμαϊκού αετού εσκίαζεν ήδη την Ιεράν Πόλιν· αλλά δεσπόζων των τειχών της, ήστραπτεν ακόμη ο μέγας Ναός, με τας χρυσάς στέγας του και τας μαρμαρίνους κιονοστοιχίας του, και ήτο ακόμη η Ιερουσαλήμ την οποίαν έψαλλεν ο Δαυίδ ο Βασιλεύς, και διά την οποίαν ελαχτάριζαν με τόσον πόνον οι εξόριστοι, παρά τα ύδατα της Βαβυλώνος, όταν έλαβον τας άρπας των από τας ιτέας διά να τονίσουν το θρηνώδες άσμα των.

Ποῖος δύναται ν' αναμετρήσῃ τὴν ἀφραστον συγκίνησιν, μετὴν ὁποῖαν τὸ παιδίον Ἰησοῦς ἀπελάμβανε τὸ ἀλησμόνητον ἐκεῖνο θέαμα;

Οἱ προσκυνηταί, οἱ συρρέοντες κατὰ τὸ Πάσχα εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ ὅλας τὰς χώρας τῆς Ανατολῆς, ἦσαν ἀπειράριθμοι. Ἡ πόλις δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς χωρέσῃ εὐκόλως· καὶ ὅπως τώρα, οἱ οδοιπόροι ἔφερον καὶ τότε μετ' ἐαυτῶν τὰς σκηνάς των καὶ ὅλα τὰ σκεύη τὰ ἐξυπηρετοῦντα τὰς πρῶτας ἀνάγκας των. Ἡ εορτὴ διήρκει μίαν εβδομάδα, – μίαν εβδομάδα πιθανῶς ἀρρήτου εὐδαιμονίας καὶ ἰσχυρῶν θρησκευτικῶν συγκινήσεων· καὶ με τοὺς ἡμιόνους των καὶ με τοὺς ἵππους των καὶ με τοὺς ὄνους των καὶ τὰς καμήλους των, οἱ εὐσεβεῖς προσκυνηταί ἐξεκένουν τὰ καταληφθέντα μέρη καὶ ἀνεχώρουν διὰ τὰς ἐστίας των. Ὁ δρόμος ἐξωογονεῖτο ἀπὸ τὴν φαιδρότητα καὶ ἦτο μίᾳ ἀκατάπαυστος μουσικὴ καὶ ἐν ἀδιάκοπον ἄσμα καὶ μίᾳ κατανυκτικῇ ψαλμωδίᾳ. Τὴν μονοτονίαν καὶ τὴν οὐλοσύνην τῆς πεζοπορίας διεσκέδαζον πολλάκις με τοὺς ἤχους τυμπάνων καὶ με ἄσματα καὶ με ψαλμοὺς, καὶ ἐσταμάτων πρὸς ἀναψυχὴν, δροσιζόμενοι εἰς τὰ φρέατα ἢ εἰς τὰς κρυσταλλώδεις καὶ ἀφθόνους πηγάς. Αἱ πεπλοφόροι γυναῖκες καὶ οἱ μεγαλοπρεπεῖς γέροντες ἐπέβαινον ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὑποζυγίων, ἐνῶ οἱ υἱοὶ των ἢ οἱ ἀδελφοὶ των, μακρὰς ράβδους φέροντες εἰς τὰς χεῖρας, ἔσυρον κατὰ μῆκος τοῦ δρόμου τὰ ζῶα με τὰ ἐμψυχα καὶ τὰ ἀψυχα φορτία των. Τὰ παιδιά πολλάκις ἐβάδιζον παίζοντα

παρά το πλευρόν των γονέων των, και όταν εκουράζοντο ανήρχοντο επί ίππου ή ημιόνου. Δεν ευρίσκω ουδέν ίχνος του ισχυρισμού ή της εικασίας του Βεδ, ότι αι γυναίκες και τα παιδιά και οι άνδρες αποτελούν τρεις διακεκριμένας τάξεις εν τη συνοδεία, και τοιαύτη βεβαίως συνήθεια δεν επικρατεί ούτε κατά τους νεωτέρους χρόνους. Αλλ' εν πάση περιπτώσει, εις ένα τοιούτον ωκεανόν ανθρωπίνων πλασμάτων, πόσον ήτο εύκολον ν' απολεσθή ή να παραπλανηθή έν μικρόν παιδίον!

Η απόκρυφος παράδοσις λέγει, ότι κατά την εξ Ιερουσαλήμ προς την Ναζαρέτ οδοιπορίαν το παιδίον Ιησούς αφήκε την συνοδίαν και επέστρεψεν εις την Ιεράν Πόλιν. Με μεγαλειτέραν ειλικρίνειαν και απλότητα, ο Λουκάς μας πληροφορεί ότι ο Χριστός, απορροφημένος κατά πάσαν πιθανότητα υπό νέων και υψηλών συγκινήσεων, «υπέμεινεν εν Ιερουσαλήμ». Παρήλθε μία ολόκληρος ημέρα προτού ανακαλύψουν οι γονείς την απώλειαν του παιδίου· τούτο βεβαίως συνέβη την εσπέραν, όταν εσταμάτησαν ν' αναπαυθούν, και όλην την ημέραν ήσαν απηλλαγμένοι πάσης ανησυχίας, υποθέτοντες ότι το παιδίον ήτο με άλλον τινά όμιλον φίλων ή συγγενών εκ της συνοδίας. Αλλ' όταν ήλθεν η νυξ, και ανεζήτησαν επιμελώς και ουδέν ίχνος εύρον, είδον μετ' απελπισίας ότι ο Ιησούς είχεν απολεσθή χωρισθείς της συνοδίας. Την ακόλουθον ημέραν, ανήσυχoi και αγωνιώντες, αισθανόμενοι ίσως τύψεις συνειδήσεως, διότι δεν κατέβαλον την δέουσαν

προσοχήν, υπέστρεψαν εις Ιερουσαλήμ, ζητούντες το παιδίον. Η χώρα ευρίσκετο εις αγρίαν και ανώμαλον κατάστασιν. Ο εθνάρχης Αρχέλαος, μετά δεκαετή σκληράν και επονείδιστον βασιλείαν, είχε καθαιρεθή εσχάτως υπό του Αυτοκράτορος, και εξωρίσθη εις Γαλατίαν. Οι Ρωμαίοι είχαν προσαρτήσαι εις το κράτος των την επαρχίαν, εφ' ης εκείνος εβασίλευε, και η υπό του Κοπονίου, του πρώτου διώκτου, εισαγωγή του ιδίου αυτών φορολογικού συστήματος εγέννησε την ανταρσίαν, ήτις υπό τον Ιούδαν τον εκ Γαμάλας και τον Φαρισαίον Σαδέκ περιέβαλεν ολόκληρον την χώραν με μίαν θύελλαν σιδήρου και πυρός. Η ανώμαλος αυτή κατάστασις του πολιτικού ορίζοντος, όχι μόνον θα καθίστα δυσκολωτέραν την οδοιπορίαν των, όταν ήθελον αποχωρισθή της λοιπής συνοδίας, αλλά και επέτεινε τον τρόπον των μήπως είχε πάθει τι το Τέκνον των εν τω μέσω όλων εκείνων των αγρίων στοιχείων των συγκρουομένων εθνικοτήτων, άτινα είχαν συρρεύσει περί τα τείχη της Ιερουσαλήμ. Αληθώς δε κατ' εκείνην την ημέραν του τρόμου και της αγωνίας η ρομφαία, την οποίαν επροφήτευσεν ο Συμεών, διήλθε την ψυχήν της Παρθένου μητρός!

Οι γονείς δεν εύρον το τέκνον των ούτε εκείνην την ημέραν, ούτε εκείνην την νύκτα, ούτε κατά το πλείστον μέρος της επομένης, έως ότου τέλος ανεκάλυψαν αυτό εις το μέρος, όπου τελευταίον εξ όλων εσκέφθησαν να το ζητήσουν, εν τω Ιερώ «καθεζόμενον εν τω μέσω των

διδασκάλων και ακούοντα αυτών και επερωτώντα αυτούς· εξίσταντο δε πάντες οι ακούοντες αυτού επί τη συνέσει και ταις αποκρίσεσιν αυτού».

Η τελευταία φράσις καθώς και ολόκληρον το κείμενον και, παν ό,τι γνωρίζομεν περί του χαρακτήρος του Ιησού και της φύσεως των γεγονότων, αποδεικνύουν ότι το Παιδίον ήτο εκεί διά να ερωτά και διά να διδαχή, και όχι ως το Αραβικόν Ευαγγέλιον της Νηπιακής Ηλικίας ισχυρίζεται, διά να εξετάζη τους διδασκάλους κατ' αντιπαράστασιν «ένα έκαστον με την σειράν του», – όχι διά να εξηγή τον αριθμόν των σφαιρών και των ουρανίων σωμάτων, και την φύσιν και τας κινήσεις των, πολύ δε ολιγώτερον «διά να συζητή ζητήματα φυσικά και μεταφυσικά, υπερφυσικά και υποφυσικά»(!). Όλα αυτά ουδέν είνε ή μύθοι εφευρημένοι υπό των προτιμώντων τας φαντασιοσκοπίας των από την απλοϊκήν ειλικρίνειαν με την οποίαν οι Ευαγγελισταί μας αφίνουν να ίδωμεν ότι ο Ιησούς, ως παν άλλο παιδίον, προέκοπτεν εις σοφίαν βαθμιαίως και συμφώνως προς την εξέλιξιν της φυσικής αναπτύξεώς του. Εκαθέζετο εν τω Ναώ, όπως μας πληροφορεί ο Λουκάς εν πάση ταπεινοφροσύνη, πλήρης σεβασμού προς τους πρεσβυτέρους του, ως μαθητής φλογιζόμενος υπό της δίψης της γνώσεως, με ένα ενθουσιασμόν άγιον, όστις εκίνει τους διδασκάλους εις θαυμασμόν και είλκυε την εκτίμησίν των και την αγάπην των προς το Παιδίον. Η οίησις και η προπέτεια ήσαν ελαττώματα ξένα προς τον χαρακτήρα του,

ὅστις ἀπὸ τῆς παιδικῆς τοῦ ἡλικίας μέχρι τοῦ θανάτου του, ἦτο γλυκὺς, ἐράσμιος, ταπεινόφρων. Ὁ Σεπ εικάζει ὅτι μεταξὺ τῶν παρισταμένων εἰς ἐκείνην τὴν σκηνὴν ἦσαν πιθανῶς καὶ ὁ μέγας Ἰλλήλ τὸν ὁποῖον οἱ Εβραῖοι τιμῶσι καὶ σέβονται ὡς δεύτερον σχεδὸν Μωυσήν, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ραββάν Συμεών, ὁ θεωρὼν τὴν σιγὴν ὡς τὴν ὑψίστην τῶν ἀρετῶν· καὶ ὁ ἐγγονὸς του, ὁ ευγενὴς καὶ χαρίεις καὶ φιλελεύθερος Γαμαλιήλ· καὶ ὁ Σαμμαΐ, ὁ μέγας ἀντίπαλός του, διδάσκαλος ὅστις ἠρίθμει μεγαλειτέραν στρατιάν μαθητῶν καὶ ὁ Ἀννάν ἢ Ἀνάς, υἱὸς τοῦ Σηθ, τοῦ μέλλοντος δικαστοῦ τοῦ Σωτήρος· καὶ ὁ Βοίθος, ὁ πενθερός τοῦ Ἡρώδου· καὶ ὁ Ραββάν Βεν Βουτάχ, τοῦ ὁποῖου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξώρυσεν ὁ Ἡρώδης· καὶ ὁ Νεχανιά Βεν Χισκανά, ὁ τόσον δοξασθεὶς διὰ τὰς νικηφόρους προσευχὰς του· καὶ ὁ Ἰωχανάν Βεν Ζακχαῖος, ὅστις προέλεξε τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναοῦ· καὶ ὁ πλούσιος Ἰωσήφ ὁ ἐξ Ἀριμαθείας· καὶ ὁ συνεσταλμένος ἀλλὰ φλογερός Νικόδημος· καὶ ὁ νεανίας Ἰωνάθαν Βεν Ουσριήλ ὁ γράψας κατόπιν τὴν περίφημον χαλδαϊκὴν παράφρασιν, ὁ ἀπείρως τιμώμενος ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων του. Αἱ ἀόριστοι χρονολογίαι τῶν ραββινικῶν βιογραφιῶν καθιστῶσιν ἀπίθανον ἂν τινὲς ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρίσταντο εἰς τὸ Ἱερὸν· ὅλα ὅμως τὰ πρόσωπα ταῦτα ἀντιπροσωπεύουν ποικίλους τύπους ἰουδαίων διδασκάλων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Καὶ μολονότι οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἠδύνατο νὰ υποθέσῃ τις ὁ προ αὐτῶν παριστάμενος, καὶ μολονότι οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐζήσεν ὅπως

πιστεύση εις Εκείνον, ήσαν όμως όλοι γοητευμένοι και εξίσταντο εις την θέαν εκείνου του ευγενούς Παιδίου, όπερ ήκμαζεν εις όλον το πρώιμον κάλλος του βίου του και το οποίον εδεικνυε τόσην σύνεσιν και τόσον βαθείαν γνώσιν των θείων πραγμάτων, αν και ουδέποτε εφοίτησεν εις τας σχολάς των Ραββίνων.

Ενταύθα λοιπόν, εν τω ναώ τω μεγαλοπρεπέι και απαστράπτοντι, καθήμενον εις τους πόδας των διδασκάλων, επί του πολυχρώμου ψηφιδωτού του καλύπτοντος το έδαφος, ο Ιωσήφ και η Μαρία εύρον το θείον Παιδίον. Οι δε γονείς, διακατεχόμενοι υπό του πνεύματος εκείνου της λατρείας και του σεβασμού προς τους μεγάλους ιερείς και τους θρησκευτικούς διδασκάλους, όπερ εχαρακτήριζε επί των ημερών των τους απλοϊκούς και ευσεβείς Γαλιλαίους, εξεπλάγησαν ιδόντες αυτό, ήρεμον και ευτυχές, εν τω μέσω τόσον σεπτού κύκλου. Και πιθανόν να ησθάνθησαν ότι το παιδίον ήτο σοφώτερον των διδασκάλων και υπερόχως μεγαλείτερον αλλά μέχρι τούδε το είχαν γνωρίσει μόνον ως σιωπηλόν, γλυκύν, ευπειθή Υιόν, και ίσως η αδιάκοπος συνάφεια του καθημερινού βίου είχεν εξαλείψει την συναίσθησιν της θείας καταγωγής του. Και όμως είνε και πάλιν η Μαρία και ουχί ο Ιωσήφ, ήτις τολμά να του απευθύνη τον λόγον εις μίαν γλώσσαν τρυφεράς μομφής: «Τέκνον, τι εποίησας ημίν ούτως; Ιδού ο πατήρ σου καγώ οδυνώμενοι εξητούμεν σε». Και επακολουθεί η απάντησις του παιδός, η τόσον συγκινητική εν τη απλοϊκή

αθωότητι αυτής, η τόσον ανεξερεύνητος εις το βάθος της σοφίας της, η τόσον απείρως σημαντική, αφού αποτελεί τους πρώτους λόγους τους οποίους είπεν ο Χριστός:

«Τι ότι εξητείτε με; ουκ ήδeite ότι εν τοις του πατρός μου δει είναι με;»

Η απάντησις αύτη, η τόσον θείως φυσική και τόσον υπερόχως ευγενής, φέρει εν εαυτή την βεβαίαν σφραγίδα της αυθεντίας. Η ελαφρά οργή και έκπληξις του παιδός, διότι τόσον ολίγον το ηννόησαν οι γονείς του, και η ευγενής εκείνη αξιοπρέπεια η συνδυαζομένη με τόσον μεγάλην ταπεινοφροσύνην, δεν είνε δυνατόν να έχουν εφευρεθή, να είνε αποκυήματα της φαντασίας του Ευαγγελιστού. Και εκτός τούτου η θαυμαστή απάντησις είνε σύμφωνος προς πάσαν άλλην ρήσιν του, και προς εκείνην την θαυμασίαν αποστροφήν του προς τον πειρασμόν: «Ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται ο άνθρωπος, αλλ' επί παντί ρήματι Θεού», και προς την ήρεμον απάντησίν του εις τους μαθητάς αυτού παρά το φρέαρ της Σαμάρειας: «Εμόν βρωμά εστιν, ίνα ποιώ το θέλημα του πέμψαντός με και τελειώσω αυτού το έργον». Η Μαρία είπεν αυτώ «ο πατήρ σου», αλλά διά της απαντήσεώς του δεν αναγνωρίζει άλλον πατέρα εκτός του ουρανίου. Διά της ερωτήσεως «ουκ ήδeite;» υπενθυμίζει λεπτώς εις τους γονείς του παν ό,τι εγνώριζον εν σχέσει προς την εκ Θεού καταγωγήν του, και διά του «δει είναι με» καθορίζει ευκρινώς τον άγιον νόμον της αυτοθυσίας, όστις ήγαγεν αυτόν εις τον επί του σταυρού θάνατον.

«Και αυτοί ου συνήκαν το ρήμα ό ελάλησεν αυτοίς». Ακόμη και αυτός ο γέρων, όστις είχε προστατεύσει το βρέφος, ακόμη και αυτή η μήτηρ η εγκλείουσα εν τη καρδιά της το σεπτόν μυστικόν της γεννήσεώς του, δεν ηννόησαν τελείως την βαθείαν έννοιαν των ηρέμων εκείνων λόγων. Ήσαν οι πρώτοι λόγοι του Χριστού, οι αναφερόμενοι υπό του Ευαγγελίου, και ήσαν λόγοι πενθίμως και αλλοκότως προφητικοί ολοκλήρου της ζωής του: «Εν τω κόσμω ην, και ο κόσμος δι' αυτού εγένετο, και ο κόσμος αυτόν ουκ έγνω. Εις τα ίδια ήλθε και οι ίδιοι αυτόν ου παρέλαβον».

Και εν τούτοις μολονότι η συναίσθησις της θείας καταγωγής του ήτο σαφής εις το πνεύμά του, αν και μία ακτίς του κρυπτομένου ακόμη μεγαλείου του είχεν εξαστράψει αιφνιδίως, ευπειθής όμως και απλοϊκός και ταπεινός «κατέβη μετ' αυτών και ήλθεν εις Ναζαρέτ· και ην υποτασσόμενος αυτοίς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἡ Οικογενειακὴ ζωὴ ἐν Ναζαρέτ

Ο «τέκτων». – Ἡ αξιοπρέπεια τῆς πενίας. – Ἡ αξιοπρέπεια τῆς εργασίας. – Ο κοινὸς κλήρος. – Ἡ σύνεσις καλλιτέρα τῆς γνώσεως. – Πρωτοτυπία. – Ἡ γλώσσα τὴν ὁποίαν ὠμίλει ὁ Ἰησοῦς. – Τα βιβλία τοῦ Θεοῦ. – Ὁ Ἰησοῦς κατ' οἶκον. – Ἔργον καὶ παράδειγμα τῶν ἐτῶν ἐκείνων. – «Οἱ ἀδελφοί τοῦ Κυρίου».

Εάν διὰ τα δώδεκα πρῶτα ἔτη τοῦ ἐπὶ γῆς βίου τοῦ Ἰησοῦ ἔχομεν τὸ μόνον τούτο ἀνέκδοτον, ὅπερ μας ἀπησχόλησεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, διὰ τα ἐπόμενα δέκα οκτῶ ἔτη οὐδεμία διεσώθη πληροφορία, ἐκτὸς τῆς περιλαμβανομένης εἰς μίαν μόνον λέξιν.

Ἡ λέξις αὕτη ἀπαντᾷ ἐν τῷ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίῳ, 6, 3: «Οὐχ οὗτος ἐστίν, ὁ τ έ κ τ ω ν;»

Πρέπει ἀληθῶς νὰ εἴμεθα ευχαριστημένοι, διότι ἡ λέξις περισώθη, καθόσον ἡ σημασία τῆς εἶνε μεγίστη καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς εἰς τὰς τύχας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους υπήρξε βαθυτάτη, ἀγνή, σωτήριος. Συντελεῖ εἰς τὴν παρηγορίαν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἐνδεῶν, εἰς τὸν ἐξαγιασμόν τῆς πενίας· ἐξευγενίζει τὴν ἐργασίαν· ἀνυψοί τὸν προορισμόν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν μεγαλύνει προ τῶν ὁμμάτων τοῦ Θεοῦ.

Αποδεικνύει λόγου χάριν, ότι όχι μόνον κατά τρία έτη της διδασκαλίας του, αλλά και εις ολόκληρον την ζωήν του, ο Κύριος ημών ήτο πτωχός. Εις τας πόλεις οι τέκτονες ήσαν Έλληνες και επιτήδειοι εργάται· ο τέκτων ενός πτωχικού χωρίου, – και, αν η παράδοσις είνε αληθής, ο Ιωσήφ «δεν ήτο πολύ ικανός», – έχει ταπεινήν θέσιν και μόλις δύναται να εξοικονομή τα προς το ζην. Καθ' όλους τους αιώνας υπήρξε πάντοτε είς φλογερός πόθος προς πλουτισμόν· είς υπέρμετρος θαυμασμός προς τους κατέχοντας αυτόν· μία ακλόνητος πεποίθησις επί της επιδράσεως αυτού ως παραγωγού της ευτυχίας του βίου· και ύστερον από τοιαύτας πλάνας η ζωή του ανθρώπου παρεσύρθη εις ένα χείμαρρον μεριμνών, αντιζηλιών, ποταποτήτων. Και διά τούτο ο Ιησούς εξέλεξεν εκουσίως την «ταπεινήν θέσιν του πτωχού», όχι βεβαίως μίαν απορροφητικήν, ατιμάζουσαν, λιμοκτονούσαν ένδειαν, ήτις είνε πάντοτε σπανία και πάντοτε σχεδόν ευθεράπευτος, αλλά τον κοινότατον κλήρον της εντίμου πενίας, ήτις, καίτοι απαιτούσα αυταπάρνησιν, δύναται εν τούτοις να εξοικονομή ευκόλως όλας τας ανάγκας μιας λιτής και απλοϊκής ζωής. Η δυναστεία των Ιδουμαίων, ήτις είχεν αρπάσει τον θρόνον του Δαβίδ, ηδύνατο να αφίεται ελευθέρα εις τα όργια διευθαρμένου Ελληνισμού, και να επιδεικνύη την μεγαλοπρεπή χλιδήν παρακμάζοντος πολιτισμού· αλλ' ο ελθών όπως καταστή ο Φίλος και ο Σωτήρ, προσέτι δε, και ο Βασιλεύς όλων, καθιέρωσε τας αγνοτέρας, τας καλλιτέρας και

απλουστέρας παραδόσεις του έθνους του, και εξέλεξε την κοινωνικήν εκείνην θέσιν, εις την οποίαν θα εξακολουθή πάντοτε ν' ανήκη η πλειονότης του ανθρωπίνου γένους.

Και πάλιν, επεκράτησεν ανέκαθεν εις τας αφωτίστους καρδίας μία σφοδρά επιθυμία προς αεργίαν μία τάσις εις το να θεωρήται αύτη ως δείγμα αριστοκρατικότητος· μία επιθυμία εις το να επαφίεται πάσα εργασία εις τους κατωτέρους και τους ασθενεστέρους και να εγκολάπτεται εις αυτήν το στίγμα της ταπεινώσεως και της περιφρονήσεως. Αλλ' ο Κύριος ημών ηθέλησε να δείξη ότι η έντιμος εργασία εξευγενίζει τον εργάτην· είνε το άλας της ζωής, είναι το δείγμα του ανθρωπισμού· σώζει το σώμα από την χαύνωσιν του εκφυλισμού και την ψυχήν από τας μιαιράς σκέψεις. Και διά τούτο ο Χριστός ειργάζετο διά των ιδίων αυτού χειρών, κατασκευάζων «άροτρα και ζυγά» διά πάντα δεόμενον τούτων.

Από τον μονότοτον και ταπεινόν αυτόν βίον, τον άνευ επεισοδίων και άνευ περιπετειών ή άλλου τινός σφοδρού κλονισμού, διδασκόμεθα ότι η αληθής ημών ύπαρξις, το κατά Θεόν είναι, έγκειται εις τον εσωτερικόν και όχι εις τον εξωτερικόν βίον. Ο κόσμος μόλις δίδει σημασίαν εις την ζωήν άλλου τινός εκτός των ηρώων του και των ευεργετών του και των εμπνευσμένων διδασκάλων του ή των αγερώχων κατακτητητών του. Ούτοι όμως είνε και θα είνε πάντοτε κατ' ανάγκην ολίγοι. Οι περισσότεροι άνθρωποι πρέπει να θεωρούν τον βίον των ως μίαν σταγόνα εκ των

μυριάδων, αίτινες πίπτουν εις έν έλος, ή εις έν βουνόν, ή εις μίαν έρημον, ως μίαν νιφάδα εκ των μυριάδων αίτινες πίπτουν και αναλύονται εντός αχανούς θαλάσσης· Αποθνήσκουν και λησμονούνται αμέσως· παρέρχονται ολίγα έτη και οι έρποντες λειχήνες εξαλείφουν τα γράμματα των ονομάτων των από το μνήμα του κοιμητηρίου· αλλά και ανεξάλειπτα αν ήσαν τα γράμματα ταύτα, ουδεμίαν ανάμνησιν θ' ανεκάλουν εις το πνεύμα εκείνων οίτινες θα ίσταντο παρά τον τάφον. Και αυτοί ακόμα οι κοινοί θνητοί ρέπουν εις το να νομίζουν ότι είνε σπουδαίοι· απ' εναντίας, ούτε αυτός ο μεγαλείτερος άνθρωπος είνε απολύτως αναγκαίος εις τον κόσμον, και μετά τινα χρόνον ο τάφος και τούτον θα καλύψη.

Επομένως ο κλήρος της μεγάλης πλειονότητος είναι μία σχετική ασημότης, και πολλοί άνθρωποι ηδύναντο εκ τούτου να καταλήξουν εις το συμπέρασμα, ότι αφού ο άνθρωπος πληροί τόσον μικρόν χώρον εν τω κόσμω και είναι ένα μέγα μηδέν απέναντι του σύμπαντος, το καλλίτερον είναι να τρώγη κανείς, να πίνη και ν' αποθνήσκη. Αλλ' ο Χριστός ήλθεν όπως μας πείση ότι το σ χ ε τ ι κ ώ ς ασήμαντον δύναται να είναι α π ο λ ύ τ ω ς σπουδαίον. Ήλθε να μας διδάξη ότι η ακαταπόνητος δραστηριότης, η υπέροχος δράσις, αι διακεκριμένοι υπηρεσίαι, αι λαμπραί επιτυχίαι δεν αποτελούν ουσιώδη στοιχεία της αληθούς κατά Θεόν ζωής, και ότι αι μυριάδες των λατρευτών του υψίστου

ευρίσκονται μεταξύ των ασήμων και των ταπεινών. Μία ζωή ήρεμος και αφανής είναι πολλάκις ευτυχεστέρα, και δυνάμεθα ευκόλως να συμπεράνωμεν ότι τα έτη εκείνα της εργασίας τα διαρρέυσαντα εις την εν Ναζαρέτ οικίαν του τέκτονος, ήσαν πλήρη ευδαιμονίας εις τον βίον του Σωτήρος. Αργότερα ακόμη, κατά τα τελευταία έτη του βίου του, αι λέξεις του είναι λέξεις ανθρώπου όστις υπήρξεν ευδαίμων· είναι λέξεις αίτινες φαίνονται ρέουσai από τον υπερεκχειλισμένον ποταμόν μιας ανεξαντλήτου ευτυχίας. Αλλά όπόση άρά γε να ήτο η ευδαιμονία αυτή κατά τα πρώτα έτη της ζωής του, όταν δεν είχαν ταραξει την γαλήνην της ψυχής του εκείναι αι θύελλαι της δικαίας οργής, όταν δεν εφλέγετο ακόμη η καρδιά του εξ αγανακτήσεως διά τας αμαρτίας και διά την υποκρισίαν του ανθρώπου.

Και μολονότι τα έτη ταύτα παρήλθον εις διαρκή εργασίαν, έχομεν ισχυράς αποδείξεις να πιστεύωμεν ότι δεν έμειναν εκμετάλλευτα και διανοητικώς. Ουδεμία σημασία δύναται ν' αποδοθή εις τας χυδαίας ιστορίας των Αποκρύφων Ευαγγελίων, είνε όμως πιθανόν ότι οι διδάσκαλοι της συναγωγής παρείχαν μικράν τινα θρησκευτικήν εκπαίδευσιν εις τους μικρούς Ναζαρηνούς. Εις τα σχολεία ταύτα, ο Χριστός, ο κατά πάντα όμοιος προς τους άλλους ανθρώπους, έμαθε τα πρώτα στοιχεία της ανθρωπίνης γνώσεως. Πιθανώτερόν όμως είνε, ότι ο Ιησούς εδιδάχθη κατ' οίκον τα πρώτα μαθήματα υπό του

πατρός του, συμφώνως προς τους ορισμούς του νόμου (Ιδέ Δευτ· ΙΑ'. 19.) Εν πάση περιπτώσει ήκουε κατά την καθημερινήν προσευχήν εν τη Συναγωγή παν ό,τι οι πρεσβύτεροι ηδύναντο να τον διδάξουν περί των νόμων και των προφητών. Ότι δεν μετέβη εις Ιερουσαλήμ επι σκοπώ εκπαιδεύσεως και δεν εφοίτησεν εις τα σχολεία των Ραββίνων, αποδεικνύεται εκ της ερωτήσεως, της πλήρους οργής των φθονερών εχθρών του: «Πόθεν τούτω ταύτα; Πώς ούτος γράμματα οίδε μη μεμαθηκώς;» Διά των λέξεων τούτων διήκει το ραββινικόν πνεύμα της αυθάδους περιφρονήσεως προς πάντα «αμ-χα-αρέτς», ήτοι αγράμματον χωρικόν. Η στερεοτυπημένη διάνοια του έθνους, εθισθείσα, αν δύναμαι να μεταχειρισθώ τοιαύτην έκφρασιν, εις την μουμιοποιηθείσαν εκείνην θρησκείαν την νεκράν, την οποίαν είχε βαλσαμώσει ο Προφορικός Νόμος, ήτο ανίκανος να εκτιμήση την θείαν πρωτοτυπίαν μιας σοφίας εκπορευθείσης αμέσως εκ του Θεού. Οι Ραββίνοι δεν ηδύναντο να ίδουν πέραν της αποφθεγματικής πλάνης του υιού του Σειράχ, όστις έλεγε, ότι διά να είναι τις σοφός πρέπει να έχη καιρόν εις την διάθεσίν του να μάθη. Αν ο Ιησούς επροϊκίζετο με την τεχνικήν μόρφωσίν των, δεν θα ήτο τόσον ισχυρώς ωπλισμένος, όπως αντιμετωπίση και καταισχύνη την προπετή αποκλειστικότητα της στενής και περιορισμένης σοφίας των.

Η μαρτυρία αυτή των εχθρών του μας χορηγεί την πειστικήν απόδειξιν, ότι η διδασκαλία του δεν ήτο, ως

υποθέτουν πολλοί, απλούν εκλεκτικόν σύστημα ερανισθέν από διαφόρους διδασκάλους της εποχής του. Είνε βέβαιον, ότι ουδέποτε κατετάχθη μεταξύ των μαθητών των Γραμματέων εκείνων, οίτινες ανέλαβον να διδάσκουν τας παραδόσεις των πατέρων. Μολονότι τα σχολεία εις τας μεγάλας πόλεις είχαν ιδρυθή προ ογδοήκοντα ετών υπό του Σίμωνος Βεν Σατάχ, εις την ταπεινήν όμως και περιφρονημένην Ναζαρέτ δεν ήτο δυνατόν να υπάρχουν τοιαύτα. Και από ποίους θα ηρανίζετο ο Ιησούς; Από τους Γυμνοσοφιστάς της Ανατολής ή τους Έλληνας φιλοσόφους; Ουδείς σήμερον τολμά να εκφράση τοιαύτην παράλογον εικασίαν. Από τους Φαρισαίους; Τα θεμέλια και αι αρχαί του συστήματός των και η γενική ιδέα της θρησκείας των αντέκειντο προς παν ό,τι Εκείνος απεκάλυπεν. Από τους Σαδδουκαίους; Η αμεριμνησία των η επικούρειος, ο επιπόλαιος ορθολογισμός των και η σκνηρία των, εκείνουν περισσότερο την απέχθειαν της χριστιανοσύνης παρά του αληθούς ιουδαϊσμού. Από τους αιρετικούς Ιουδαίους της εποχής των Μακκαβαίων; Ήσαν μία αποκλειστική, μία ασκητική, μία απομεμονωμένη κοινότης προς τα αποθαρρυντικά περί γάμου δόγματα, των οποίων και προς την αδράνειάν των ουδόλως συμπαθούν τα Ευαγγέλια, και τους οποίους ουδέποτε υπηνίχθη ο Κύριος ημών, εκτός εις τα χωρία εκείνα όπου κακίζει τους απέχοντας να χρισθώσιν εν καιρώ νηστείας και τους κρύπτοντας τον λύχνον υπό το μόδιον. Από τον Φίλωνα και τους Αλεξανδρινούς

Ιουδαίους; Ο Φίλων ήτο πράγματι αγαθός ανήρ και μέγας φιλόσοφος και σύγχρονος του Χριστού· αλλά και αν το όνομά του ηκούσθη ποτέ, – όπερ λίαν αμφίβολον, – εις μέρος τόσον μακρυνόν όσον η Γαλιλαία, θα ήτο αδύνατον να εκλέξη ο Χριστός μεταξύ όλων των φιλοσοφιών του κόσμου ένα σύστημα τόσον ανόμοιον προς το ιδικόν του, όσον είνε η μυστική θεοσοφία και αι αλληγορικά υπερβολαί και εκείνη η θάλασσα των αφηρημένων ιδεών, αίτινες απεκρυσταλλώθησαν εις τα συγγράμματά του. Από τον Ιλλήλ και Σαμμαΐ; Ελάχιστα περί αυτών γνωρίζομεν· αλλά καίτοι έν ή δύο χωρία των Ευαγγελίων υπαινίσσονται τας έριδας και τας διχογνωμίας, αίτινες εσπάρασσον τας σχολάς των, καθώς και μερικά από τα καλλίτερα σχετικώς αξιώματά των, οι τοιούτοι υπαινιγμοί ουδέν άλλο αποδεικνύουσιν ή ότι το πνεύμα του Θεού λαλεί την κοινήν αλήθειαν εις πάντας τους ανθρώπους· εξ άλλου το σύστημα των δύο τούτων διδασκάλων ήτο η προφορική παράδοσις, το σύνολον των ανοήτων και νεκρών εκείνων λευιτικών τελετών, τας οποίας τοσάκις κατήγγειλεν και επολέμησεν ο Ιησούς. Τα σχολεία εις τα οποία εξεπαιδεύθη ο Ιησούς δεν ήσαν τα σχολεία των Γραμματέων, αλλά το σχολείον της σεμνής ευπειθείας της γλυκείας αυταρκειάς, της αναλλοιώτου απλότητος, της αγνότητος της ακηλιδώτου, της προθύμου και ευχαρίστου εργασίας. Η πηγή από την οποίαν ήντλησε τας γνώσεις του δεν ήτο η σοφία του ραββινισμού, εις την οποίαν διά να

εὐρώμεν μίαν σκέψιν δικαιοσύνης ἢ μίαν σκέψιν εὐσεβείας πρέπει να παραπλανηθώμεν ἐντὸς λαβυρίνθων παιδικῶν φαντασιοπληξιῶν ἢ καββαλιστικῶν ἀνοησιῶν, ἀλλὰ τα Βιβλία του Θεοῦ τα ἐξωτερικά, ἡ Γραφή, ἡ Φύσις καὶ ἡ Ζωή, καὶ τα Βιβλία του Θεοῦ τα ἐσωτερικά, τα γραμμένα ἐπὶ των σαρκικῶν πινάκων τῆς καρδίας.

Ἡ ἐκπαίδευσις ἐνὸς εβραϊόπαιδος κατωτέρας τάξεως ἦτο σχεδόν ἀποκλειστικῶς γραφικὴ καὶ ἠθικὴ· καὶ οἱ γονεῖς του ἦσαν κατὰ κανόνα οἱ διδάσκαλοι του. Καὶ δὲν ὑπάρχουν λόγοι ν' ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐδιδάχθη ἀπὸ τον Ἰωσήφ καὶ ἀπὸ την Μαρίαν ν' ἀναγινώσκη τὸ Σεμὰ καὶ τὸ Χαλλήλ καὶ τὰ ἀπλούστατα μέρη των ἱερῶν ἐκείνων βιβλίων, ἐπὶ των σελίδων των ὁποίων ἡ θεία σοφία του ἐμέλλε κατόπιν να χύσῃ τόσα κύματα φωτός.

Ἀλλ' ἔτυχε προφανῶς μεγαλειτέρας ἐκπαιδεύσεως.

Ἡ τέχνη του γράφειν δὲν εἶναι κοινῶς γνωστὴ οὔτε σήμερον ἐν Ἀνατολή· πολλοὶ ὅμως υπαινιγμοὶ ὅσον ἀφορὰ τὸ σχῆμα των ἀλφαβητικῶν γραμμάτων (Ματθ. 5, 18) καὶ ἡ φράσις του Ἰωάννου (8, 6) ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔκυπτε καὶ ἔγραφεν εἰς τὸ ἔδαφος διὰ του δακτύλου τὰς ἀμαρτίας ἐκάστου, ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ἤξευρε να γράφῃ. Ὅτι ὄχι μόνον εἶχε μελετήσῃ ἐμβριθῶς τὰς ἀγίας Γραφάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐγνώριζε λεπτομερῶς ἀπὸ στήθους, ἀποδεικνύεται ἐκ των περικοπῶν τὰς ὁποίας συχνάκις ἀνέφερεν εἰς τους λόγους του καὶ ἐκ των πολυαρίθμων παραπομπῶν του εἰς τον Νόμον, καθὼς καὶ εἰς τους προφῆτας Ἡσαΐαν, Ἰερεμίαν,

Δανιήλ, Ιωήλ, Ωσηέ, Μιχαϊάν, Ζαχαρίαν, Μαλαχίαν, και υπέρ πάντα άλλον εις το Βιβλίον των Ψαλμών. Είνε πιθανόν, αν και όχι βέβαιον, ότι εγνώριζεν όλα τα μη κανονικά βιβλία των Εβραίων. Η βαθεία αὕτη γνώσις των Γραφών δίδει μεγαλειτέραν σημασίαν εις την πλήρη θυμού ερώτησιν, την τοσάκις επαναλαμβανομένην. «Ουκ ανέγνωτε;» Η γλώσσα την οποίαν ο Κύριος ημών ωμίλει κοινώς ἦτο η Αραμαϊκή. Την εποχήν εκείνην η εβραϊκή ἦτο εντελώς νεκρά γλώσσα, γνωστή μόνον εις τους πεπαιδευμένους, εκμανθανομένη διά πολλού κόπου. Εν τούτοις εἶναι φανερόν ὅτι ο Ιησούς την εγνώριζε, καθόσον μερικά ρητά ἀπό τας Γραφάς ελήφθησαν παρ' αὐτοῦ ἀπ' ευθείας ἐκ του εβραϊκοῦ πρωτοτύπου. Ἐξευρεν ὡσαύτως κατὰ πάσαν πιθανότητα και την ελληνικήν, καθόσον ὠμιλεῖτο ευχερώς εις πόλεις ἐγγυτάτας πρὸς το χωρίον του, ὅπως η Τιβεριὰς και η Καισαρεία. Ο Μελάαγρος, ο ποιητής της ελληνικῆς ἀνθολογίας, ἐν τῷ ἐπιταφίῳ του εις εαυτόν, ἰσχυρίζεται ὅτι τα ελληνικά του θα ἐννοηθοῦν ὑπὸ των Συρίων και των Φοινίκων· ὠμιλεῖ ὡσαύτως περὶ της γενεθλίου πόλεως του Γάδαρα, ἥτις ἐκεῖτο εις μικράν ἀπὸ της Ναζαρέτ ἀπόστασιν, ὡς ἀν ἦτο εἶδος Αθηνῶν της Συρίας. Ἀπὸ των ημερῶν Ἀλεξάνδρου του Μεγάλου, ὡς ἐκ της στενῆς συναφείας των Ιουδαίων με τους Πτολεμαίους και τους Σελευκίδας, η ελληνική ἐπίδρασις δεν ἔπαυσε καθισταμένη αἰσθητὴ ἐν Παλαιστίνῃ. Η ελληνική γλώσσα ἦτο, πράγματι κοινόν μέσον συνεννοήσεως, και ἄνευ αὐτῆς ο Ιησούς δεν θα

ἡδύνατο να συνδιαλέγεται με τους ξένους, ὅπως λόγου χάριν με τον εκατόνταρχον οὔτινος εθεράπευσε τον παῖδα, ἢ με τον Πιλάτον, ἢ με τους Ἑλληνας, οἵτινες επεθύμησαν να τον ἴδουν κατὰ τας τελευταίας ἡμέρας του βίου του. Εκτός τούτου μερικαὶ περικοπαὶ εκ των Γραφῶν ελήφθησαν ἀπ' ευθείας εκ της ελληνικῆς μεταφράσεως των εβδομήκοντα, και μάλιστα ἀπὸ μέρη τα ὁποῖα διαφέρουν του εβραϊκοῦ πρωτοτύπου. Ὅσον αφορά την λατινικὴν, εἶναι ελάχιστα πιθανόν ὅτι την ἐγνώριζεν, αν και ουχὶ ἀπολύτως ἀδύνατον. Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν βεβαίως πολυάριθμοι την εποχὴν ἐκείνην εν Ἰουδαίᾳ, και η γλῶσσα των ἐγράφετο κατὰ τον συνήθη τρόπον ἐπὶ της προτομῆς των κυκλοφορούντων νομισμάτων. Ἀλλ' ὁσονδήποτε ευρέως και αν ἤξευρε τας γλῶσσας ταύτας, εἶναι φανερόν ὅτι ἐπέδρασαν ὀλίγον ἢ μάλλον ὅτι οὐδόλως ἐπέδρασαν εἰς την ἀνάπτυξιν του ὡς ἀνθρώπου, και εἰς ὅλην την διδασκαλίαν του δεν εὐρίσκομεν οὔτε ἓνα υπαινιγμόν εἰς την φιλολογίαν, εἰς την φιλοσοφίαν ἢ την ιστορίαν της Ελλάδος και της Ρώμης.

Εν τούτοις ὅσα και αν ἐδιδάχθη το παιδίον Ἰησοῦς εν τῷ οἴκῳ της μητρός του ἢ εἰς το σχολεῖον της Συναγωγῆς εἶναι γνωστόν ὅτι ἠρύσθη την ἀρτίαν μόρφωσιν του ἀπ' ευθείας εκ της ἐξετάσεως των θελημάτων του Πατρός του. Ἡ φωνὴ ἐκείνη του Θεοῦ, ἣτις ἐλάλησεν εἰς τον πατέρα του ἀνθρωπίνου Γένους ὑπὸ τους φοίνικας του Παραδείσου, συνεκοινώνει περισσότερον μετ' αὐτοῦ. Την ἤκουεν εἰς πάντα ἤχον της φύσεως, εἰς πάσαν ἀσχολίαν της ζωῆς του,

εις πάσαν σκέψιν του και πάντα λογισμόν. Η ζωή του η επί της γης ήτο ωςάν μία επιγραφή, εις την οποίαν ενεγράφετο η λέξις Θεός. Γεγραμμένον εν τω μυχώ της συνειδήσεώς του, γεγραμμένον εις τας κοινοτέρας δοκιμασίας του, γεγραμμένον με ακτίνας ηλίου, γεγραμμένον με των άστρων το φως, ανεγίνωσκε παντού το όνομα του Πατρός του. Η ήρεμος και αδιατάρακτος απομόνωσις εις εκείνην την ευδαίμονα κοιλάδα, με τους χλοάζοντας αγρούς της και τας ωραίας σκηνογραφίας της, ήγεν εις μίαν ζωήν πνευματικής επικοινωνίας· και γνωρίζομεν πως εις παν γεγονός, και εις παν επεισόδιον της ζωής εν τω ταπεινώ εκείνω χωρίω – εις τας αθώας παιδιάς των μικρών Ναζαρηνών, εις τας αγοραπωλησίας τας τελουμένας εν τη μικρά αγορά, εις τα δροσερά, νάματα της προαιωνίου πηγής, εις το κάλλος των ορεινών κρίνων, εις τους κρωγμούς τους ακουομένους από τας φωλεάς των κοράκων, – ο Ιησούς εύρισκε τροφήν δι' ωραίας παρομοιώσεις και διά πνευματικάς σκέψεις.

Δεν πρέπει να λησμονώμεν το γεγονός, ότι κατά τα σιωπηλά, κατά τα αφανή εκείνα έτη του βίου του, επετέλεσε μέγα μέρος του έργου αυτού. Όχι μόνον «περιεζώνετο την ρομφαίαν του εις τον μηρόν», κατά την ρήσιν των ψαλμών, αλλά και την εχειρίζετο εις ένα αμείλικτον και ακατάπαυστον πόλεμον εναντίον του πειρασμού. Η αθόρυβος αυτή πάλη, καθ' ην δεν ακούεται των όπλων η κλαγγή, αλλ' εις την οποίαν οι αγωνιζόμενοι καθ' ημών είνε τόσον μάλλον τρομεροί,

ὅσον εἶνε αφανείς, διεξήγετο καθ' ὅλην την μακράν περίοδον του πρώτου σταδίου της ζωῆς του. Κατά τα ἔτη εκείνα «ἤρξατο ποιεῖν» πολύ προτού ἀρχίσῃ «πράττων» (Πρ. Απ. 1, 1). Ἦσαν ἔτη ἀναμαρτήτου παιδικῆς ἡλικίας και ἀναμαρτήτου νεότητος και ἀναμαρτήτου ωριμότητος, καταναλωθέντα ἐν ταπεινοφροσύνῃ, ἐργασία, ἀσημότητι, εὐπειθείᾳ, αὐταρκειᾳ, προσευχαίς, – ἔτη μίας ζωῆς καθισταμένης αἰώνιον παράδειγμα εἰς ὅλον το ἀνθρώπινον γένος. Δὲν δυνάμεθα νὰ τον μιμηθῶμεν εἰς τὰς ἐνασχολήσεις της περιόδου της διδασκαλίας του, οὐδέ δύναται νὰ ὑπάρχῃ ομοιότης μεταξύ των περιστατικῶν του ἐξωτερικοῦ βίου του καθ' ὅλην ἐκείνην την θριαμβευτικὴν τριετίαν, και των περιστατικῶν της ἰδικῆς μας ζωῆς. Ἡ μεγάλη ὁμως πλειονότης των ἀνθρώπων προωρίσθη θεία βουλήσει εἰς ἓνα βίον κοινόν και ἀδιατάρακτον, ὅστις ἀναλογεῖ πρὸς τὰ τριάκοντα ἔτη, ἀτίνα διήλθεν ὁ Ἰησοῦς ἐν ἀφανείᾳ· και ἡ καθ' ὅλην την τριακονταετίαν ταύτην ζωὴ του εἶνε δι' ἡμᾶς σωστικόν παράδειγμα περὶ του πῶς πρέπει νὰ ζῶμεν. «Και σημειώσατε, – λέγει ὁ ἅγιος Εὐτύχιος της Δυτικῆς Ἐκκλησίας, – ὅτι το γεγονός, ὅτι οὐδέν ἐπραξε θαυμαστόν καθ' ὅλον τούτο το χριστιανικόν διάστημα, εἶνε αὐτό καθ' εαυτό θαῦμα. Και ὅπως ὑπῆρχε δύναμις εἰς την δρασίῃν του, οὕτω ὑπῆρχε δύναμις και εἰς την σιωπὴν του, την ἀδράνειάν του, την ἀπομόνωσίῃν του. Ὁ Βασιλεὺς οὗτος του κόσμου, ὅστις ἐμέλλε νὰ διδάξῃ πάσαν ἀρετήν, και νὰ μας διδάξῃ τον τρόπον του ζην, ἤρχισε πρῶτος νὰ

εφαρμογή της αρχάς του εναρέτου βίου, τον οποίον ήλθε να διδάξη, αλλά κατά θαυμαστόν, ανεξερεύνητον και έως τότε πρωτάκουστον τρόπον».

Η παρουσία του εις την ήρεμον εκείνην οικογενειακὴν εστίαν ἐπλήρου αὐτὴν ευδαιμονίας καὶ μακαριότητος. Ἡ ὥρα τῆς πάλης, ἡ ὥρα τῆς ρομφαίας, ἡ ὥρα καθ' ἣν πολλοὶ ἐν Ἰσραὴλ ἐμελλον ν' ἀνυψωθοῦν ἢ νὰ πέσουν ἐξ αἰτίας του, ἡ ὥρα ὅτε αἱ σκέψεις πολλῶν καρδιῶν ἐμελλον ν' ἀποκαλυφθοῦν, ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐπέπρωτο νὰ υποστή τὴν βίαν, δὲν εἶχεν ἀκόμη σημάνει. Εἰς πάντα οικογενειακὸν κύκλον ἡ ευμενὴς ἐπίδρασις μιᾶς ἀγαπώσης ψυχῆς ἀρκεῖ, ὅπως ἐμφυσήσῃ εἰς αὐτὸν ἀρρητὸν γαλήνην. Ἐχει θωπευτικὴν καὶ παρήγορον δύναμιν, ὅπως αἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου. Οὐδὲν κοινόν, οὐδὲν τυραννικόν, οὐδὲν ἀνήσυχον δύναται ν' ἀντιπαλαίῃ τελεσφόρως πρὸς τὴν ευεργετικὴν γοητείαν τῆς· οὐδεμία παρατονία δύναται νὰ διαταράξῃ τὴν βασιλεύουσαν ἀρμονίαν. Ἀλλ' ὁ οἶκος τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἦτο ἐκ τῶν κοινῶν οἴκων. Με τὸν Ἰωσήφ, ὅστις ἀπετέλει τὸ στήριγμα καὶ τὸν οδηγὸν αὐτοῦ, με τὴν Μαρίαν, ἥτις τὸν ἐξήγγιζε καὶ τὸν καθήδυνε, με τὸν νεαρόν Ἰησοῦν τὸν φωτίζοντα αὐτὸν διὰ τοῦ φωτός τοῦ οὐρανοῦ, ἦτο εἰς ἐκείνην τὴν οικογενειακὴν εστίαν μία ζωὴ ἀληθοῦς εὐσεβείας, ἀγγελικῆς ἀγνότητος, τελείας σχεδὸν εἰρήνης. Αἱ παραδόσεις τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων μας λέγουν, ὅτι ἡμέραν καὶ νύκτα, ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἐκινεῖτο καὶ ὅταν

εκοιμάτο, η φωτεινή νεφέλη έλαμπε περί αυτόν. Και ούτω βεβαίως εγένετο· αλλά το φως εκείνο δεν ήτο ορατόν· ήτο το κάλλος της αγιότητος· ήτο η ειρήνη του Θεού.

Εις το ενδέκατον κεφάλαιον της αποκρύφου ιστορίας του τέκτονος Ιωσήφ, ευρίσκομεν την πληροφορίαν, ότι ο Ιωσήφ είχεν άλλους τέσσαρας υιούς και πολλές θυγατέρας εξ άλλης γυναικός, και ότι οι πρεσβύτεροι υιοί ο Δίκαιος και ο Συμεών, και αι θυγατέρες Εσθήρ και Θαμάρ, νυμφευθέντες εις κατάλληλον ώραν, απεχώρησαν του πατρικού οίκου, εγκατασταθέντες εις τον ίδιον. «Αλλ' ο Ιούδας και ο Ιάκωβος ο Νεώτερος, και η Παρθένος μήτηρ μου», εξακολουθεί ο ομιλών, όστις υποτίθεται ότι είναι αυτός ο Ιησούς, «παρέμειναν εις τον οίκον του Ιωσήφ. Εξηκολούθησα καγώ παραμένων μετ' εκείνων, ως αν ήμην είς εκ των υιών. Διήλθον αναμαρτήτως όλον μου τον βίον. Εκάλουν την Μαρίαν μητέρα και τον Ιωσήφ πατέρα, και υπήκουον εις παν ό,τι έλεγον και ουδέποτε αντέστην εις αυτούς, – αλλ' υπετασσόμην...και ουδέποτε ενέβαλον αυτούς εις οργήν, ουδέ ωμίλησα αυτοίς ποτε δριμέως· τουναντίον, έτρεφον άπειρον δι' αυτούς αγάπην, ως προς κόρην οφθαλμού».

Το χωρίον τούτο, όπερ παραθέτω ολόκληρον διότι μας παρέχει μίαν τελείαν εικόνα της αρμονίας, ήτις επεκράτει εις την ταπεινήν οικογένειαν της Ναζαρέτ, μας ενθυμίζει το περίπλοκον ζήτημα: είχεν ο Κύριος ημών ομομητρίους τινάς αδελφούς και αδελφάς; Και αν όχι, τίνες είναι τότε οι

τόσον συχνάκις εις τα απόκρυφα Ευαγγέλια αποκαλούμενοι αδελφοί του Κυρίου; Ολόκληροι τόμοι εγράφησαν επί του σπουδαίου και αμφισβητουμένου τούτου ζητήματος, και δεν προτίθεμαι να εξετάσω ενταύθα εν πλάτει καθόσον δεν επιθυμώ να διοχετεύσω εις τας σελίδας μου ταύτας πολεμικήν συζήτησιν, και εξ άλλου επραγματεύθην αυτό αλλαχού. Αι αποδείξεις αι αντιφατικάί είναι τόσον αβέβαιαι και αι δυσκολίαι πάσης γνώμης τόσον σαφείς, ώστε το να επιμείνη τις δογματικώς εις θετικήν τινα λύσιν του προβλήματος θα ήτο υπεροπτικόν και ανειλικρινές. Μερικοί εν τούτοις παρεδέχθησαν την φυσικήν υπόθεσιν ότι μετά την θαυμαστήν σύλληψιν του Κυρίου ημών ο Ιωσήφ και η Μαρία έζησαν ηνωμένοι εν τω γάμω και ότι ο Ιάκωβος και ο Ιούδας και ο Συμεών και ο τέταρτος υιός και αι θυγατέρες, των οποίων τα ονόματα δεν αναφέρονται, εγεννήθησαν κατόπιν. Κατά την δοξασίαν ταύτην ο Ιησούς είναι ο πρεσβύτερος, και μετά τον θάνατον του Ιωσήφ, όστις, αν πρέπει να πιστεύσωμεν την παράδοσιν, συνέβη όταν ο Χριστός ήγε το δέκατον έννατον έτος της ηλικίας του, ανέλαβε την φυσικήν αρχηγείαν και την υποστήριξιν της απορφανισθείσης οικογενείας. Κατ' άλλην όμως γνώμην, την οποίαν εδημιούργησεν ο Άγιος Ιερώνυμος, οι αδελφοί εκείνοι του Κυρίου ημών ήσαν πράγματι εξάδελφοί του. Η Μαρία πιστεύεται, είχε μίαν αδελφήν συνώνυμον, ήτις συνεζεύχθη τον Αλφαίον ή Κλωπάν και εγέννησεν εκ τούτου τα εν λόγω τέκνα. Πας τις δύναται να

σχηματίσει επί του ζητήματος τούτου ιδίαν πεποίθησιν· αλλ' είναι δυνατόν να παραδεχθώμεν ότι δυνάμεθα να καταλήξωσεν εις βέβαιον συμπέρασμα, το οποίον ήθελε γείνη παραδεκτόν από όλους. Εν πάση περιπτώσει, είναι φανερόν ότι ο Κύριος ημών είχε στενάς σχέσεις από απαλών ονύχων με πολλούς και διαφόρους συγγενείς ή αδελφούς, μεγαλειτέρους ή μικροτέρους αυτού κατά την ηλικίαν, οίτινες ήσαν άνθρωποι διαπύρου ζήλου, απλότητος εξικνουμένης σχεδόν μέχρις Εσαίου ασκητισμού, εχθρικώς διακείμενοι προς παν είδος διαφθοράς, παρεκτροπής ή αμαρτήματος, ευλαβούμενοι και αφωσιωμένοι εξ όλης ψυχής εις τας περί Μεσσίου ελπίδας του έθνους, ακόμη δε και εις την τήρησιν όλων των θρησκευτικών τελετών της χώρας. Γνωρίζομεν δε ότι, καίτοι βραδύτερον υπήρξαν οι στυλοβάται της νηπιώδους ακόμη εκκλησίας, εν τούτοις κατ' αρχάς δεν επέστευον εις την θεότητα του Κυρίου ημών, ή τουλάχιστον είχαν ιδέας αντικειμένας προς την αποστολήν του. Εν πάση περιπτώσει ο Ιησούς δεν εύρε μεταξύ τούτων τους πιστοτέρους οπαδούς του ή τους προσφιλεστέρους συντρόφους του. Εφαίνετο ότι υπήρχε παρ' αυτοίς δόσις τις ισχυρογνωμοσύνης, Ιουδαϊκής επιμονής, έλλειψις συμπαθείας, απουσία πλήρης παντός στοιχείου τρυφερότητος και σεβασμού. Ο Πέτρος ο πλήρης αγάπης προς το πρόσωπον του Χριστού και εις αυτάς τας στιγμάς της χειροτέρας αδυναμίας του, ο πάντοτε γενναιόφρων και πάντοτε μεγαλόψυχος,

ο Ιάκωβος ο υιός του Ζεβεδαίου, ο ήρεμος και επιφυλακτικός και συνετός και φιλαλήθης, και υπέρ πάντας ο Ιωάννης ούτινος η ορμητικότης echύνετο από μίαν ψυχήν εμπεπλησμένην απείρου τρυφερότητος ήσαν προσφιλέστεροι και πολυτιμότεροι δι' αυτόν από όλους τους αδελφούς του και τους συγγενείς του. Μία αγρίως επιθετική ηθική είναι ολιγώτερον ωραία από μίαν απορροφητική και ανεξίκακον αγάπην.

Αν παραδεχθώμεν ότι ο Ιησούς είχεν αδελφούς, είναι πιθανόν ότι ειργάζοντο μαζί του εις το αυτό ταπεινόν επάγγελμα, και ότι συνέζων μετ' αυτού υπό την αυτήν πτωχικήν στέγην. Εν τούτοις είμεθα βέβαιοι εξ άλλου ότι ο Ιησούς συνείθιζεν ως επί το πλείστον να μένη μόνος. Η απομόνωσις και η ερημία τού έφερε την έμπνευσιν, τον έθετεν εις άμεσον επικοινωνίαν με τον ουράνιον Πατέρα του. Και αναμφιβόλως εξήτει την σπομόνωσιν ταύτην εις μακρούς περιπάτους ανά τους χλοάζοντας λόφους, υπό τας συκάς και τας ελαίας, εν τω μέσω ηρέμων αγρών, κατά τα μεσημβρινά καύματα και υπό τα άστρα της νυκτός. Ουδεμία ψυχή δύναται να διασώση το άρωμα και την αβρότητα της υπάρξεως της άνευ της σιωπηλής προσευχής και του ρεμβασμού και της σκέψεως· και το μέγεθος της ανάγκης ταύτης είναι ανάλογον προς το μέγεθος της ψυχής. Υπάρχουν πολλάί στιγμαί εις το τριετές διάστημα της διδασκαλίας του Κυρίου ημών, καθ' ας απεμάκρυνεν αφ' εαυτού τους πιστοτέρους και προσφιλεστέρους μαθητάς

του, διά να μείνη μόνος με τον εαυτόν του.

Ελέχθη ότι δύο μόνον μέρη υπάρχουν εν Παλαιστίνη, όπου δυνάμεθα να έχωμεν την απόλυτον ηθικὴν βεβαιότατα ὅτι περιεπάτησαν οἱ πόδες τοῦ Χριστοῦ, – καὶ ονομαστικῶς τα περὶχωρα τοῦ ἐν Σεχέμ φρέατος, καὶ ἡ καμπὴ τοῦ δρόμου ἐκείνου, ὅστις ἀγεί ἀπὸ Βηθανίας εἰς τὸ ὄρος τῶν Ελαιῶν, ὁπότεν διακρίνεται καθαρῶς ἡ Ἱερουσαλήμ. Ἀλλ' εἰς ταῦτα προσθέτω καὶ δύο τουλάχιστον ἄλλα, τὸν στενὸν ἀπὸτομον δρόμον, ὅστις φέρει εἰς τὸ χωρίον Ναΐν, καὶ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ εἶναι ἐκτισμένη ἡ Ναζαρέτ. Ἡ κορυφή αὕτη δὲν στολίζεται σήμερον ὑπὸ χριστιανικοῦ τινος μνημείου· μολύνεται δυστυχῶς ἀπὸ τὸ ἄθλιον, τὸ κατεστραμμένον, τὸ ἀπαίσιον κενοτάφιον ἀφανοῦς τινος μωαμεθανοῦ ἀγίου. Βεβαίως δὲν ὑπάρχει σήμερον ἐν Ναζαρέτ κανέν δεκαετὲς παιδίον, ὅσον μελαγχολικόν καὶ ἀναίσθητον καὶ ἀν ὑποτεθή, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἀνήλθε πολλάκις εἰς τὴν κορυφὴν ἐκείνου τοῦ λόφου· καὶ βεβαίως κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους δὲν εἶνε δυνατόν νὰ εὐρέθῃ ἓν παιδίον, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ηκολούθησε τὸ κοινότατον ἐνστικτὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ νὰ μὴ ἀνερριχήθῃ εἰς ἐκεῖνας τὰς θυμοφύτους κλιτύας καὶ νὰ μὴ ἐφθασεν εἰς τὴν κορυφὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν παρουσιάζεται ἓνα θέαμα τόσον μαγευτικόν τῆς μεγάλης πόλεως τῆς πολυανθρώπου. Ὁ λόφος υψοῦται εἰς ὕψος ἑξακοσίων ποδῶν ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Τετρακοσίους ἢ πεντακοσίους πόδας κάτω ἀπλοῦται ἡ εὐδαίμων κοιλάς.

Η άποψις εκ μέρους τούτου θα εθεωρείται εις πάσαν χώραν του κόσμου θελκτική και ερασμία· προσδέχεται δε έν θέλγητρον μάλλον απερίγραπτον εκ της πεποιθήσεως ημών ότι, εκεί, εν τω μέσω των ανθέων του όρους, ριπιζόμενος υπό της αύρας, ήτις ηνέμιζε την κόμην εκ των κροτάφων του, ο Ιησούς παρηκολούθει πολλάκις διά των οφθαλμών την πτήσιν των αετών εις τον κυανούν αιθέρα και ανέτεινε την κεφαλήν του προς τα άνω εις το άκουσμα του κρότου των πτερύγων της μακράς σειράς των πελαργών, των αεροπορούντων από τον χείμαρρον Κισών προς την λίμνην της Γαλιλαίας. Και οίον θέαμα εξηπλούτο προ αυτού από τον χλοάζοντα εκείνον λόφον, όστις εμυρόνετο από τας αποπνοίας του θύμου! Δι' αυτόν πας αγρός και πάσα συκή, οι φοίνικες και οι κήποι, αι οικίαι και αι συναγωγαί ήσαν γνώριμα αντικείμενα· και υπέρ πάσας τας άλλας οικίας, με τας τετραγώνους στέγας των, ο οφθαλμός του θα προσηλούτο ευδαιμόνως εις το μικρόν κατάλυμμα του τέκνονος. Προς βορράν, κάτω της πολίχνης, έκειτο η στενή και εύφορος πεδιάς η σήμερον καλουμένη Ελ-Βουτέφ, από μέσα από την οποίαν ορθούνται οι δενδρόφυτοι λόφοι της Νεφθαλείμ· και περίοπτος εις ένα εκ τούτων ήτο η Σαφέδ, «η πόλις η επί λόφου εκτισμένη». Υπεράνω τούτων, μακράν εις τον ορίζοντα, το όρος Ερμών, ύψωνεν εις την κυανήν ατμόσφαιραν τον μεγαλοπρεπή όγκον των κολοσσαίων νώτων του, των λευκών από τας αιωνίους χιόνας. Προς ανατολάς εις απόστασιν ολίγων

μιλίων, ωρθούτο η πράσινη και στρογγυλή κορυφή του Θαβώρ, πλήρης δρυών. Προς δυσμάς, ο Χριστός προσήλανε τους οφθαλμούς του διά μέσου του διαφανούς αέρος επί της πορφυράς αλύσεως του Καρμήλου, εις τα δάση του οποίου ο Ηλίας είχεν εύρει κατοικίαν. Προς νότον, διακοπτομένη μόνον από την γλαφυράν κατατομήν του μικρού Ερμόν και του Γιλβοά, ηπλούτο πεδιάς του Εσδρακλόν, η τόσον αξιομνημόνευτος εν τη ιστορία της Παλαιστίνης και του κόσμου· διά της πεδιάδος ταύτης ειλίσσετο ο από νότου δρόμος προς την πόλιν εκείνην, ήτις υπήρξε το σφαγείον των προφητών, και όπου προέβλεπεν ίσως από τώρα ο Ιησούς, εις ένα προφητικόν δράμα, την αγωνίαν εν τω κήπω, τους εμπαιγμούς και τους εμπτυσμούς, τον σταυρόν και τον ακάνθινον στέφανον.

Η σκηνογραφία, ήτις ηπλούτο εκεί υπό τους οφθαλμούς του νεαρού Ιησού ήτο το κεντρικώτερον μέρος του κόσμου, το οποίον ήλθε να σώση. Έκειτο εις αυτήν την καρδίαν της γης Ισραήλ και εν τούτοις εκεί πλησίον ήσαν, χωριζόμεναι από ένα στενόν όριον λόφων και χειμάρρων, η Φοινίκη, η Συρία, η Αραβία, η Βαβυλών, η Αίγυπτος. Αι Νήσοι των Εθνών, και όλαι αι δοξασμένοι χώραι της Ευρώπης ήσαν σχεδόν οραταί υπεράνω της απαστραπτούσης επιφανείας των υδάτων της δυτικής εκείνης θαλάσσης. Αι σημαίαι της Ρώμης εκυμάτιζον εις την πεδιάδα την προ αυτού· η γλώσσα των Ελλήνων ωμιλείτο εις τας κάτω απλουμένας πόλεις. Και όσον γαληνιαία και αν εφάινετο τώρα η χώρα εκείνη, η

πρασινίζουσα ως να είχε στρωθή με σμαράγδους, η πλουσία εις φως, υπήρξεν από ετών ένα πεδίον μάχης μεταξύ των εθνών. Φαραώ και Πτολεμαίοι, Εμίραι και Αρσίται, Κριταί και Ύπατοι, είχαν αποδυθή όλοι, εις μίαν αιματηράν αμφισβήτησιν της μειδιώσης εκείνης χώρας. Απήστραψεν από την λάμψιν τον δοράτων τον Αμαληκιτών· διεσείσθη από τους βαρείς τροχούς των αρμάτων του Σεσώστριδος· απήχησεν από τας συριζούσας νευράς του Σεναχερίβ· είχε ποδοπατηθή υπό των φαλαγγών του Μακεδόνο· ηκούσθη εκεί η κλαγγή των ρωμαϊκών όπλων· προωρίζετο κατόπιν να αισθανθή το μένος των σταυροφόρων – μίαν μεγάλην εποποιίαν ηρωισμού και δόξης – και ν' αντιλαλήση τας αγρίας κραυγάς των από Αγγλίας και Γαλλίας καταβάντων πολεμιστών. Εις την κοιλάδα εκείνην του Ιεσραέλ η Ευρώπη και η Ασία, ο Ιουδαϊσμός και ο Χριστιανισμός, η Βαρβαρότης και ο Πολιτισμός, το Παλαιόν και το Νέον Συμβόλαιον, η Ιστορία του παρελθόντος και αι ελπίδες του παρόντος, εφαίνετο ως να είχαν συναντηθή επί το αυτό. Και ενείχεν η σκηνογραφία εκείνη, επί της οποίας πολλάκις προσήλωσε ρεμβός τους οφθαλμούς του ο Ιησούς, μίαν σημασίαν πλέον πάσης άλλης βαθυτέραν διά τας τύχας της ανθρωπότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Το βάπτισμα του Ιωάννου

Χαρακτηριστικά της εποχής. – Βαθύτατον σκότος προ της αυγής. – Ασκητισμός. – Ιωάννης ο Βαπτιστής. – Ο χαρακτήρ του. – Η διδασκαλία του. – Οι ακροαταί του. – Σκηνή εκ της διδασκαλίας του. – Το κήρυγμά του. – Ο Ιωάννης προ του Ιησού. – Διατί εβαπτίσθη ο Χριστός. – Αναγνώρησις του Μεσσίου.

Ούτω λοιπόν η παιδική του ηλικία και η νεότης του και τα πρώτα έτη της ωριμότητος αυτού παρήλθον εν ταπεινή ευπειθεία εις τα κελεύσματα του Θεού και εν ιερά σιγή, και ο Ιησούς ήτο τώρα τριάκοντα ετών. Το βαθύ μάθημα, το σωτήριο διά πάντα άνθρωπον πάσης τάξεως και ηλικίας, όπερ προκύπτει από μίαν μακράν ήσυχον εργασίαν και από ένα αφανή και ήρεμον βίον, το είχε διδαχθή ήδη τελείως ο Ιησούς, και τώρα πλέον είχε σημάνει οριστικώς η ώρα της διδασκαλίας του και η ώρα του μεγάλου έργου της αναγεννήσεως του ανθρώπου. Έμελλε να γίνη ο Σωτήρ του γένους όχι μόνον διά του παραδείγματος, αλλά και διά της αποκαλύψεως και διά του θανάτου.

Και ήδη είχεν αρχίσει ν' ακούεται η Φωνή η εν τη ερήμω, ήτις συνεκίνηι μέχρι των μιχιαιτάτων τας καρδίας του έθνους βοώσα: «Μετανοείτε και προσεύχεσθε, ήγγικε

γὰρ ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν!»

Ἦτο εποχή μεταβατική, εποχή αβεβαιότητας, αμφιβολίας. Εἰς ἐκεῖνον τὸν κατακλυσμὸν τῆς γενικῆς διαφθοράς, εἰς τὸ ναυάγιον τῶν ιερῶν θεσμῶν, εἰς ἐκεῖνα τὰ μεγάλα νέφη τὰ ὁποῖα ἐπυκνοῦντο συσκοτίζοντα ὁλονέν περισσότερο τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα, ἐφαίνετο εἰς πολλοὺς εὐσεβεῖς Ἰουδαίους ὅτι ἐπέκειτο ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου. Ἦδη τὸ σκήπτρον εἶχε ξεφύγει ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς φυλῆς· ἤδη τὸ ἰσχυρὸν ἀξίωμα καὶ ἡ κολοσσαία δύναμις τοῦ μεγάλου Ἀρχιερέως εἶχεν ἐκμηδενισθῇ πρὸ τῶν Ἰδουμαίων τετραρχῶν ἢ τῶν Ρωμαίων υὑάτων· ἤδη ἡ καταπιεστικὴ ἐπίδρασις, ἡ ἀσκουμένη ἐπὶ τοῦ παρηκμακότος Συνεδρίου, ἦτο εἰς χεῖρας ἀσυνειδήτων οπαδῶν τῆς Ἡρωδείου δυναστείας ἢ δολίων Σαδδουκαίων. Εἶφαίνετο ὡς νὰ μὴ εἶχε μείνει τίποτε πρὸς παρηγορίαν τοῦ ἔθνους, παρὰ ἡ πίστις τοῦ μόνον πρὸς τοὺς μωσαϊκοὺς θεσμοὺς καὶ αἱ ἐλπίδες τὰς ὁποίας ἡδέως ἐθαλπε περὶ τοῦ ἐλευσομένου Μεσσίου. Εἰς εποχὴν τόσον τεταραγμένην καὶ τόσον ἀνήσυχον, – καθ' ἣν παν ὅ,τι παλαιὸν παρήρχετο ἀνεπιστρεπτεῖ καὶ παν ὅ,τι νέον ἐξηκολούθει νὰ μένει ἀγνώστον, – ἐδικαιολογεῖτο κάλλιστα ὁ Φαρισαῖος ζητῶν ευκαιρίαν πρὸς ἐπανάστασιν, καὶ περισσότερο αὐτοῦ ὁ Εἰσσαῖος ἀσπαζόμενος τὸν βίον τὸν μοναχικόν, τὸν βίον τὸν ἀγαμον, καὶ βυθιζόμενος εἰς ἀγρίαν ἀπομόνωσιν ἀπὸ τῆς κοινωνίας. Ὑπῆρχε γενικὴ προσδοκία «τῆς μελλούσης ἐκείνης ὀργῆς», ἥτις ἐμέλλε νὰ εἶναι ἡ ὠδὶς τοῦ τοκετοῦ τῆς ἐρχομένης βασιλείας, τὸ σκότος

το βαθύτατον το προ της αυγής. Ο κόσμος είχε γηράσει, και η ειδωλολατρεία εξώκειλεν εις μυσσάρας καταχρήσεις. Η αθεΐα είχαν ως συνέπειαν την ηθικήν κατάπτωσιν, όπως συμβαίνει πάντοτε μεταξύ των εθνών. Η αδικία εφαινετο ότι είχε πάρει ένα δρόμον αχαλίνωτον πλέον. Η φιλοσοφία η τόσα καυχηθείσα, ήτο τώρα η παρηγορία των ολίγων. Το έγκλημα ήτο παγκόσμιον, και δεν υπήρχε φάρμακον διά την φρίκην και τον όλεθρον που επροκάλει εις χιλιάδας καρδιών. Και αυτή η τύψις του συνειδότος είχαν εξαντληθή, ούτως ώστε η ανθρωπίνη φύσις «είχε διεξέλθει παν είδος κακίας». Ήτο μία πώρωσις καρδιών, μία απολίθωσις του ηθικού συναισθήματος, καταθλιπτική και πανίσχυρος, ως την εύρισκον και εκείνοι ακόμη όσοι έπασχον εξ αυτής. Και αυτός δε ο εθνικός κόσμος είχε τώρα την αμυδράν συναίσθησιν, ότι επέστη πλέον το πλήρωμα του χρόνου.

Εις τοιαύτας κρίσιμους περιόδους η τάσις προς την ασκητικήν απομόνωσιν καθίσταται ισχυροτάτη. Η σιωπηλή επικοινωνία μετά του Θεού εν τω μέσω των αγρίων σκηνών της φύσεως φαίνεται προτιμότερα του ενοχλητικού συμφυρμού μέσα εις μίαν απογοητευμένην κοινωνίαν. Η ανεξαρτησία και η συντήρησις της ζωής διά των πλέον λιτών μέσων, τα οποία εξαρκούσιν εις τας πρώτας ανάγκας μας, ελκύουν περισσότερον από την αένναον αγωνίαν και από την σαπίζουσαν αθλιότητα μιας ταπεινωτικής και αγωνιζομένης πενίας. Η αγριότης και η σιωπή της αδιαφορούσης φύσεως φαίνονται ότι παρέχουν εις τοιαύτας

περιστάσεις θελκτικόν καταφύγιον μακράν του θορύβου, της ποταπότητος και της μοχθηρίας των ανθρώπων. Ο Βάνος ο Φαρισαίος, όστις απεσύρθη εις την έρημον και έζησεν εκεί ένα χρονικόν διάστημα ίσον προς τους κατόπιν ερημίτας της Θηβαΐδος, ήτο μόνον εις εκ των πολλών εις τους οποίους επέδρασαν αι τοιαύται βιωτικάί συνθήκαι. Ο Ιώσηπος, όστις έζησε τρία έτη μετ' αυτού εις το ορεινόν σπήλαιόν του, περιγράφει τας αυστηράς στερήσεις, τας οποίας επέβαλεν εις εαυτόν και τον πλήρη σκληραγωγίων βίον του, και μας λέγει, πως ενεδύετο με φύλλα, και πως ετρέφετο με ρίζας και πως νυχθημερόν κατεβυθίζετο εις τα παγερά ύδατα, διά να διατηρήται το σώμα του πάντοτε καθαρόν και η καρδιά του αγνή.

Αλλ' ο ασκητισμός προέρχεται εκ διαφόρων αιτίων. Δυνατόν να προκύπτη εκ της οιήσεως του κυνικού, όστις θέλει να ευρίσκεται μακράν παντός ανθρώπου· ή από τον αηδή πλέον κόρον του επικουρείου, όστις ποθεί να εύρη καταφύγιον, όπως προφυλαχθή και από τον ίδιον εαυτόν του· ή από τον εγωιστικόν τρόπον του φανατικού, του σκοπούντος μόνον την ιδίαν σωτηρίαν. Πλέον διαφορετική και υψηλότερα ήτο η απλοϊκότης και η αυταπάρνησις του Βαπτιστού. Οι ζωγράφοι του μεσαιώνος δεν απομακρύνονται της αληθείας παριστώντες αυτόν κάτισχον από αυστηράν άσκησιν εξ απαλών ονύχων. Η φυσική ροπή προς την ζωήν της απομονώσεως είχε φανερωθή εις τον νεαρόν Ναζαρηνόν από τα πρώτα έτη

της παιδικής ηλικίας του· αλλ' εν αὐτῷ προέκυψεν εκ της συναισθήσεως, ὅτι ἦτο προωρισμένος να εκπληρώσῃ ἐνδοξον αποστολήν, εκ του πόθου ν' ακολουθήσῃ ἓνα πεπρωμένον ἐμπνεόμενον ἀπὸ φλογεράς ἐλπίδας. Το φῶς το ἐν αὐτῷ ἐμέλλε ν' ἀνάψῃ ἐν ἀνάγκῃ εἰς παμφάγον φλόγα ὄχι χάριν αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τον σκοπὸν τοῦ να φωτίσῃ τον δρόμον του ἐρχομένου Βασιλέως.

Υπὸ φυσικὴν ἐποψιν, ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής ἦτο πλήρης ὁρμῶν καὶ πλήρης πυρός. Ὁ μακρὸς ἀγὼν, κατὰ τον ὁποῖον κατῴρθωσεν να καθυποδουλώσῃ τελεσφόρως εαυτὸν καὶ να παρασυρθῇ ὑπὸ μιας μοναδικῆς, της σκέψεως του Θεοῦ, ὁ ἀγὼν ὅστις του ἐνέπνευσε την ἀφοβίαν πρὸ του κινδύνου καὶ την ταπεινοφροσύνην ἐν τῷ μέσῳ του θριάμβου, – εἶχεν ἀφήσῃ τα ἴχνη του εἰς τον αὐστηρὸν χαρακτήρα καὶ εἰς την ὄψιν καὶ εἰς την διδασκαλίαν του ἀνδρός. Ἀν εἶχεν εὖρει την εἰρήνην καὶ την ἡσυχίαν εἰς την μακρὰν προσευχήν καὶ εἰς την μετάνοιαν της ζωῆς του ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἡ εἰρήνη αὕτη δὲν ἦτο ἡ εἰρήνη ἡ αὐτόματος ἀνεξικάκου ἐκ φύσεως καὶ ἀγίας ψυχῆς. Ἡ νίκη την ὁποίαν ἤρατο ἦτο ἀκόμη πλήρης ἀπὸ τα ἴχνη του ἀγώνος· καὶ ἡ εἰρήνη την ὁποίαν κατέκτησεν ἀπῆχει ἐτι ἀπὸ τον μακρυνὸν θόρυβον της θυέλλης. Ἡ διδασκαλία του ἀντικατώπτριζε της ἐρήμου τὰς εἰκόνας – τους βράχους, τον ὄφιν, τὸ γυμνὸν δένδρον. Καὶ του Λανζ ἡ περιγραφή εἶναι πλήρης ευγλωττίας: «Ὅταν ἐξεδηλοῦτο εἰς προφήτην, ἦτο ὡσεὶ δαυλὸς ἀνημμένος· ὁ δημόσιος βίος του υπῆρξε σεισμός, – ολόκληρος ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἓνα

κήρυγμα· ηδύνατο κάλλιστα ν' αποκαλέση εαυτὸν φωνήν, – την φωνήν ενός ὅστις εβόα εν τη ερήμῳ: «Ετοιμάσατε την οδὸν Κυρίου».

Ενὼ δε ἦτο βυθισμένος εἰς τοὺς βαθεῖς διαλογισμοὺς του, το πυρ το εν αὐτῷ ἤναψεν, και ωμίλησεν ἐπὶ τέλους με την γλῶσσαν του. Ἀπὸ παιδικῆς σχεδὸν ηλικίας υπήρξεν εκουσίως ερημίτης. Εν τη απομονώσει του εἶχε κατανοήσει τα ἄρρητα μυστήρια της φύσεως. Εκεί ο ἀόρατος κόσμος κατέστη δι' αὐτὸν πραγματικότης. Επικοινωνῶν με την ιδίαν του μόνον μεγάλην καρδίαν, – επικοινωνῶν με τας υψηλὰς σκέψεις της μακρὰς ἐκείνης σειρὰς των προφητῶν, των προδρόμων του μέσα εἰς ἓνα ανυπότακτον λαόν, – επικοινωνῶν με τας μυστικὰς φωνάς, αἵτινες ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν ἀπὸ το ὅρος και ἀπὸ την θάλασσαν, – ἔμαθε μάθημα βαθύτερον και πλέον αποκαλυπτικόν ἐκείνου ὅπερ ηδύνατο να διδαχθῇ εἰς τοὺς πόδας του Ἰλλήλ και του Σαμμαΐ. Εἰς την τροπικὴν μεσημβρίαν της βαθείας ἐκείνης κοιλάδος του Ἰορδάνου, ὅπου ο αἴρ φαίνεται πλήρης μιας λεπτῆς και φρισσούσης φλογός, ἀκούων τοὺς ὠρυγμοὺς των ἀγρίων θηρίων κατὰ τας μακρὰς νύκτας, ὑπὸ το φέγγος των ἀστρῶν «τα ὁποῖα εφαίνοντο κρεμάμενα ὡσάν σφαῖραι πυρός εἰς πορφυρόχρουν στερέωμα» – περιδιαβάζων παρὰ τα θολὰ ὕδατα της νεκρὰς και κατηραμένης ἐκείνης λίμνης, – ο Ἰωάννης εἶχε διδαχθῇ ἓνα μάθημα, ο Ἰωάννης εἶχε φωτισθῇ ἀπὸ μίαν ἀποκάλυψιν, ἥτις δεν κατέρχεται μέχρι των κοινῶν ἀνθρώπων, και ἥτις δεν εμπνέεται εἰς τα σχολεῖα

των Ραββίνων, ἀλλ' εἰς τὸ σχολεῖον τῆς ερημίας καὶ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Θεοῦ.

Τοιοῦτοι διδάσκαλοι εἶνε κατάλληλοι διὰ τοιαύτας εποχάς. Κηρύσσουν τὴν ἀλήθειαν καὶ λαλοῦν τὴν γλῶσσαν τῆς πραότητος καὶ προφητεύουν τὸν δόλον τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ συνήθεις γραμματεῖς ἢ Φαρισαῖοι, ἐκτεθλυμμένοι ἐκ τῆς ευωδίας, οἰηματῖα προ τοῦ γενικοῦ σεβασμοῦ, συνήρχοντο ἐν τῇ συναγωγῇ μετὰ τὰ πλατέα φυλακτήριά των καὶ τοὺς πολυτελεῖς χιτῶνας των, καὶ προέβαινον εἰς ὑψηλὴν ἐποικοδόμησιν των ἀκροατῶν αὐτῶν, κρατοῦντες ἀνά χειρὸς τὸ μὶ δ ρ ἄ ς τὸ βρίθον παιδαριωδιῶν καὶ ἀγόνων καὶ κοινῶν παραδειγμάτων· ἀλλὰ μόνη ἡ θεὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἐδείκνυεν ὅτι ἦτο ἄλλου εἶδους διδάσκαλος. Ὁ παλμῶδης τόνος φωνῆς ἀπηχούσης ἐκ περιφρονήσεως καὶ θυμοῦ, ἡ ἠλιοκαῆς ὄψις, οἱ ἀκτένιστοι πλόκαμοι, τὰ συνεσφιγμένα χεῖλη, ἡ δερματίνη ζώνη, καὶ τὸ ἐκ τριχῶν καμήλου ἔνδυμα, ἐδείκνυνον παρευθὺς ἄνδρα πλήρη μεγαλείου καὶ ἀτρόμητον εἰς τὴν δύναμίν του, ὅστις ὅπως ὁ τραχὺς προφήτης Ἡλιοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ πρωτότυπόν του, ἴστατο ἀπτόητος ἐνώπιον των πορφυρογεννήτων Ἀχαάβ καὶ των μοιχῶν Ἰεζάβελ. Δὲν ἦτο ἐπιδεικτικὸς τις καὶ πομπῶδης Φαρισαῖος, κατάφορτος ἐκ κροσσῶν καὶ φυλακτηρίων· οὐδέ χιτωνοφόρος τις ἱερεὺς απορροφημένος εἰς μικράς τελετάς· ὡμοίαζε πρὸς τοὺς μεγάλους προκατόχους τοῦ καὶ ἦτο επικριτὴς ἀμφοτέρων τούτων των τάξεων. Ἡ ἀξία τῆς διδαχῆς τοῦ ἦτο ὅτι παρέβλεπε τὴν πατροπαράδοτον

ορθότητα των εξωτερικών τύπων και κατέρριπτε την οίησιν των προνομίων και edίδασκεν ότι η ηθική είνε ο σκοπός και τέρμα της θρησκείας. Είνε γνωστόν ότι το μόνον ποτόν του ήτο το ύδωρ του ποταμού και ότι ετρέφετο με ακρίδας και μέλι άγριον. Οι άνθρωποι ησθάνοντο εν αυτώ την δύναμιν εκείνην της υπεροχής, με την οποίαν είνε πάντοτε πεπροικισμένη η τελεία αυταπάρνησις. Εκείνος όστις είνε ανώτερος των κοινών φιλοδοξιών του ανθρώπου, είνε ωσαύτως ανώτερος και των κοινών φόβων του. Εάν ολίγα έχη να ελπίζη εκ της ευνοίας των ομοίων του, ολίγα έχει και να φοβήται εκ της δυσμενείας των και της αποστροφής των· αφού δεν έχει τίποτε να κερδίση κολακεύων ευτελώς, δεν έχει τίποτε να χάση επικρίνων δικαίως. Είνε τρόπον τινά υπεράνω των ομοίων του, επάνω εις ένα ηλιόλουστον ύψωμα ειρήνης και αγνότητος, μη τυφλούμενος από την ομίχλην, ήτις επισκοτίζει τους οφθαλμούς των, ασυγκίνητος από τας ολεθρίας επιδράσεις, αίτινες ταρασσουν τον βίον των.

Ουδέν θαυμαστόν αν τοιούτος άνθρωπος επεβλήθη εν τω άμα ως κολοσσαία δύναμις εις τον λαόν του. Εθρυλήθη καθ' άπασαν την χώραν ότι έζη εν τη ερήμω της Ιουδαίας εις προφήτης, τους φλογερούς λόγους του οποίου ήξιζε τον κόπον ν' ακούση τις· ένας ασκητής, όστις υπενθύμιζε τον Ησαΐαν διά των εκφράσεών του και τον Ηλιού διά της ζωής του. Είς Τιβέριος εμίαινε με τας ατιμίας του τον θρόνον της Αυτοκρατορίας· είς Πόντιος Πιλάτος με την

αυθάδειάν του και με τας ωμότητας και τους διωγμούς και τας σφαγάς εξετρέλλαινεν ένα φανατικόν λαόν· ο Ηρώδης Αντίπας επεδείκνυνεν εις προθύμους μιμητάς το παράδειγμα της αποστασίας και της ακορέστου απληστίας· ο Καϊάφας και ο Άννας διήρουν τα καθήκοντα μιας αρχιερατείας την οποίαν ητίμαζον. Αλλ' η ομιλία του νέου προφήτου δεν ενεπνέετο από τας πολιτικάς τούτας περιστάσεις· τα μαθήματα τα οποία είχε να διδάξη ήσαν βαθύτερα και πλέον παγκόσμια εν τη ηθική και κοινωνική σημασία των. Οιοιδήποτε και αν ήσαν οι ακροαταί, οίτινες συνέρρεον εις το αυστηρόν ερημητήριόν του, η διδασκαλία του ήτο κατ' εξοχήν πρακτική, αλγεινώς ερευνητική της ανθρωπίνης καρδίας, πλήρης αφόβου παρρησίας. Και ούτω οι Φαρισαίοι και Σαδδουκαίοι, γραμματεῖς και στρατιώται, ιερείς και λαϊκοί, έσπευδον ν' ακούσουν τους λόγους του. Το μέρος όπου εκήρυσσε ήτο η αγρία εκείνη έρημος, η ακαλλιέργητος και ακατοίκητος, ήτις εξετείνετο δυσμικώς από της Ιεριχούς και από των αβαθών μερών του Ιορδάνου μέχρι των ακτών της Νεκράς Θαλάσσης. Οι άβατοι βράχοι, οίτινες εδέσποζον του στενού του άγοντος από Ιερουσαλήμ εις Ιεριχώ ήσαν κρησφύγετον επικινδύνων ληστών· τα άγρια θηρία και οι κροκόδειλοι δεν είχαν εκλίπει ακόμη από τους καλαμώνας τους παρά τας όχθας του Ιορδάνου· αλλ' όμως τα πλήθη εξεπορεύοντο προς αυτόν πανταχόθεν, και από της ιεράς Ιερουσαλήμ και από της μειδιώσης Γαλιλαίας και από των περιχώρων του Ιορδάνου, όπως

ενωτισθῶσι του ἤχου της αλλοκότου εκείνης φωνῆς. Και αἱ λέξεις της φωνῆς ταύτης ἦσαν ὡσεὶ σφυρίον θρυμματίζον τας μάλλον απολιθωμένας καρδίας, ἦσαν ὡς μία φλοξ διατρυπῶσα τας μάλλον ενδομύχους σκέψεις. Ἄνευ σκιάς εκφυλισμοῦ, χωρὶς τον ελάχιστον τόνον υποταγῆς, ἄνευ ενδοιασμών και ἄνευ φόβου, ἐπετίμα τους τελῶνας διὰ τας καταπιέσεις των· τους «στρατευομένους» διὰ την παράφορον βίαν των και διὰ τας παρανομίας των και διὰ την πλεονεξίαν των· τους πλουσίους Σαδδουκαίους και τους μεγαλοπρεπεῖς Φαρισαίους διὰ την προσήλωσίν των εἰς τους τύπους και διὰ την ἀπιστίαν των, ἥτις τους μετέβαλλεν εἰς «γεννήματα ἐχιδνών». Τον δε λαόν προειδοποιεῖ ὅτι τα πολύτιμα προνόμιά του ἦσαν κατὰ τι χειρότερον ἀπὸ μηδαμινά, ἀν τα εθεώρει ἄνευ μετανοίας ἄξια νὰ τον προστατεύσουν ἀπὸ της μελλούσης οργῆς. Ὑπερηφανεύετο διὰ την πατριαρχικὴν καταγωγὴν του, ἔλεγεν ὅτι πατέρα εἶχε τον Ἀβραάμ· ἀλλ' ὁ Θεός, ὅπως εἶχε πλάσει ἐκ του χύματος τον Ἀδάμ, οὕτω ηδύνατο ἐκ των λίθων ἐκείνων της ἐρήμου του Ἰορδάνου νὰ «εγείρῃ τέκνα τῷ Ἀβραάμ». Και οἱ ἀκροαταὶ ἤκουον τον κήρυκα της ἀληθείας με συντετριμμένας καρδίας· και ἐπειδὴ εἶχεν ορίσει τὸ βάπτισμα ὡς σύμβολον της μετανοίας των και του εξαγνισμοῦ των, «εβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν».

Εἶχεν ὅμως και ἄλλο τι νὰ κηρύξῃ, ἓνα κήρυγμα πλέον παράδοξον και πλέον αὐστηρόν, ἀλλὰ πλήρες ἐλπίδων· δι'

εαυτὸν δεν ἀπῆτει ἄλλο κύρος ἐκτὸς το του προδρόμου ἐνός ἄλλου· το βάπτισμά του το εθεώρει ἀπλῶς ὡς μύησιν εἰς την ἐπικειμένην βασιλείαν των ουρανών. Ὅταν ἡ πρεσβεία του Συνεδρίου, ἡ ἐξ ἱερέων καὶ λευιτῶν το ἠρώτησε τις ἦτο, ὅταν ὅλος ο λαὸς διηρωτάτο ἐνδομύχως ἀν ἦτο ο Χριστός, ο Ἰωάννης οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐδίστασε νὰ εἴπῃ· ὅτι δεν ἦτο οὔτε ο Χριστός, οὔτε ο Ἡλίας, οὔτε ἄλλος τις προφήτης. Ἦτο «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ», καὶ οὐδέν πλέον· ἀλλὰ μετ' αὐτόν, – καὶ ἦτο τούτο ἡ ἀναγγελία, ἣτις συνεκλόνει βαθύτατα τὰς καρδίας τον ἀνθρώπων, – ἤρχετο Εἰς, «ὡς ἐμπροσθεν μου γέγονε, ὅτι πρῶτος μου ἦν» – Εἰς, οὔτινος δεν ἦτο ἱκανός, ἵνα λύσῃ τον ἰμάντα των υποδημάτων αὐτοῦ, – Εἰς, ὅστις δεν θα ἐβάπτιζεν ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ Πυρί, – Εἰς, οὐ το πτύον ἦτο ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ὅστις θα ἐκάθαιρε τελείως την ἄλωνα καὶ θα συνήγε τον σίτον εἰς την ἀποθήκην αὐτοῦ, ἀλλὰ θα κατέκαιε το ἄχυρον πυρί ἀσβέστῳ. Ἡ ὥρα τῆς αἰφνιδίας ἐλεύσεως του ἀπὸ πολλοῦ ονειροπολουμένου, του ἀπὸ αἰώνων ποθητοῦ Μεσσίου εἶχε σημάνει. Ἦτο πλησίον των φοβερός, ἦτο μετὰξὺ των, ἀλλὰ δεν τον ἐγνώριζον.

Οὕτω, ἡ μετάνοια καὶ ἡ βασιλεία τον ουρανών ἦσαν τὰ δύο κυριότερα σημεῖα του κηρύγματος αὐτοῦ, καὶ μολονότι δεν ἡξίου το βραβεῖον οὐδενός θαύματος, ἐν τούτοις ἐνὼ ἠπεῖλει τιμωρίαν εἰς τους ὑποκριτάς καὶ ὀλεθρον εἰς τους κακοὺς, ὑπέσχετο ὡσαύτως ἄφεσιν ἀμαρτιῶν εἰς τους μετανοοῦντας καὶ την βασιλείαν τον ουρανῶν εἰς τους

αγνούς και τους αναμαρτήτους. Προς το κήρυγμα τούτο και προς το βάπτισμα, κατά το τριακοστόν έτος της ηλικίας του, προσήλθε και ο Ιησούς εκ της Γαλιλαίας. Ο Ιωάννης ήτο συγγενής του εξ αίματος, αλλ' αι περιστάσεις αι βιωτικάί τους είχαν χωρίσει τελείως. Ο Ιωάννης διήγαγε τον παιδικόν βίον αυτού εν τω οίκω του αγνού ιερέως, του πατρός του, εν τη πόλει Ιούτα, κατά την μεσημβρινήν εσχατιάν της χώρας του Ιούδα· ο Ιησούς είχε ζήσει εις πλήρη απομόνωσιν εν τω εργαστηρίω του τέκτονος, εις την κοιλάδα της Γαλιλαίας. Όταν ήλθε κατά πρώτον εις τας όχθας του Ιορδάνου, ο μέγας πρόδρομος, κατά την ιδίαν αυτού εμφαντικήν και δις επαναληφθείσαν μαρτυρίαν, δεν τον εγνώριζε. Και εν τούτοις, μολονότι ο Ιησούς δεν είχεν ακόμη αποκαλυφθή ως Μεσσίας εις τον μέγαν προφήτην, τον κηρύσσοντα την έλευσίν του, υπήρχε κάτι τι εις το βλέμμα του, κάτι τι εις το αναμάρτητον κάλλος των τρόπων του, κάτι τι εις το πάνδημον μεγαλείον της όψεώς του, όπερ είλκυσεν αμέσως την ψυχήν του Ιωάννου και εκυριάρχησεν αυτής. Διά τους άλλους ήτο ο αμάλακτος προφήτης· ηδύνατο και βασιλείς ακόμη να επιτιμήση· αφήρει το προσωπείον των Φαρισαίων μετ' αγανακτήσεως· αλλά προ της παρουσίας εκείνου, όλη η υψηλοφροσύνη του καταπίπτει. Όπως όταν απρόοπτός τις τρόμος σταματά την αχαλίνωτον πτήσιν του αετού, και τον ρίπτει με ένα πεπνιγμένον κρωγμόν και με μαζωμένα τα πτερά εις το έδαφος, ούτω και προ εκείνης της αγνότητος του αναμαρτήτου βίου, και προ της υπεροχής

της εσωτερικής ευδαιμονίας, ο άγριος προφήτης της ερήμου μεταβάλλεται εις ευπειθές και συνεσταλμένον παιδίον. Ο Ιωάννης έκυψε προ του ακηλιδώτου ανθρώπου, πρωτού αναγκασθή ν' αναγνωρίση αυτόν ως Θεόν. Προσεπάθησε μετά ζέσεως να «διακωλύση» τον σκοπόν του Ιησού. Αυτός όστις είχε δεχθή τας εξομολογήσεις όλων των άλλων, μετά σεβασμού τώρα και ταπεινώς ποιείται την ιδίαν αυτού εξομολόγησιν. «Εγώ χρείαν έχω υπό σου βαπτισθήναι, και συ έρχη προς με;»

Η απάντησις αύτη περιλαμβάνει τους δευτέρους λόγους, ους αναφέρεται ειπών ο Ιησούς, και αποτελεί τας πρώτας λέξεις της διδαχής του ενώπιον πολυαρίθμου κοινού: – Άφες άρτι· «ούτω γαρ πρέπον εστιν ημίν πληρώσαι πάσαν δικαιοσύνην.»

«Θέλω ράνει επάνω σας καθαρόν ύδωρ και θέλω σας καθαρίσει»(Ιεζ. 36, 25) – τοιούτο φαίνεται να ήτο το κήρυγμα του Ιωάννου προς τους αμαρτωλούς, οίτινες μετενόουν ειλικρινώς.

Αλλ' αν ούτως είχε το πράγμα, διατί ο Κύριος ημών δέχεται το βάπτισμα από τας χείρας του δούλου του; Οι ίδιοι λόγοι του μας λένουν το διατί: ήθελε να πληρώση πάσαν δικαιοσύνην υποδεικνυομένην παρά του Θεού. Δεν εδέχετο το βάπτισμα ως συνέπειαν εξομολογήσεως, διότι ήτο αναμάρτητος· και υπό τοιαύτην έποψιν, προτού μάλιστα τον αναγνωρίση ως Χριστόν, ο Βαπτιστής σαφώς υπέδειξεν ότι η τελετή αύτη ήτο ως προς αυτόν εξαιρετική. Το εδέχθη

ως επικυρωτικόν της αποστολής του μεγάλου προδρόμου του, ως ωραίον σύμβολον του ηθικού εξαγνισμού και ως ταπεινόν εγκαίνιον της διδασκαλίας του, ήτις δεν ήλθε να καταστρέψη τον νόμον, αλλά να πληρώση αυτόν. Αι ίδιαι λέξεις του αποκρούουν πάσαν ενδεχομένην παρερμηνείαν. Δεν λέγει «Οφείλω», αλλά «πρέπον εστιν ημίν». Δεν λέγει «χρείαν έχω βαπτισθῆναι», ουδέ λέγει «χρείαν ουκ έχεις βαπτισθῆναι υπ' εμού», αλλ' «άφες άρτι». Το βάπτισμα τούτο είναι αληθώς βάπτισμα μετανοίας.

Ούτω ο Ιησούς κατεβυθίσθη εις τα ύδατα του Ιορδάνου, – «προσευχόμενος», όπως τόσον χαρακτηριστικώς προσθέτει ο Λουκάς, – και τότε εδόθη άνωθεν το σημείον ότι αυτός ήτο «ο μέλλων να έλθη». Από τους σχισθέντας ουρανούς το Πνεύμα το Άγιον κατέβη εν είδει ακτινοβόλου περιστεράς και επτερύγισεν υπέρ την κεφαλήν του και φωνή εγένετο λαλούσα εις τα ότα του Βαπτιστού.

– «Ούτος εστιν ο υιός μου ο αγαπητός, εν ώ ηυδόκησα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ο Πειρασμός

«Μετά των θηρίων». – Τεσσαράκοντα ημέραι. – Η στιγμή της εξαντλήσεως. – Ο πρώτος πειρασμός. – Η πονηρία του. – «Ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται ο άνθρωπος». – Αι προτάσεις του πειρασμού. – Το πτερύγιον του Ναού. – Ο Ρωμαίος Αυτοκράτωρ – Η νίκη.

«Τότε ο Ιησούς ανήχθη εις την έρημον». Το ανθρώπινον πνεύμα του ήτο πλήρες ισχυρών συγκινήσεων, και εξήτησε την απομόνωσιν και ηθέλησε να μείνη μόνος με τον Θεόν και να βυθισθή άπαξ έτι εις λογισμούς διά το μέγα έργον του! Από τα ύδατα του Ιορδάνου ήχθη, – και κατά την ζωηροτέραν και γραφικωτέραν έκφρασιν του Μάρκου, «εξεβλήθη, – υπό του Πνεύματος εις την Έρημον. «Έχθη, – λέγει ο Ιερεμίας Ταΐνλωρ, – υπό του Αγαθού Πνεύματος, όπως πειραχθή υπό του Κακού Πνεύματος». Είχε περιβληθή τώρα την πανοπλίαν του όχι διά να καθίση και αναπαυθή, αλλά διά να παλαίση τον αγώνα τον δεινόν.

Μία παράδοσις, χρονολογουμένη από της εποχής των Σταυροφοριών, θέτει την σκηνήν του πειρασμού εις ένα όρος ουχί μακράν της Ιεριχούς, όπερ ωνομάσθη εκ τούτου «Τεσσαρακοντάς.» Γυμνόν και άνυδρον ως όρος

κατηραμένον, ορθούται αποτόμως εν τω μέσω ανχημράς και ερήμου πεδιάδος, και δεσπόζει των νεκρών και ασφαλούχων υδάτων της Σοδομιτικής Θαλάσσης, εις εκπλήσσουνσαν αντίθεσιν προς την μειδιώσαν γλυκύτητα του Όρου των Μακάρων και προς το διαυγές κρύσταλλον της Λίμνης της Γεννησαρέτ. Η φαντασία είδεν εις εκείνο το όρος κατάλληλον καταφύγιον των κακών πνευμάτων, ένα μέρος όπου, κατά την γλώσσαν των προφητών, εμφωλεύουν αι γλαύκες και χορεύουν οι σάτυροι.

Και ενταύθα ο Ιησούς, σύμφωνα με εκείνην την γραφικήν και κατανύσσουσαν έκφρασιν του δευτέρου Ευαγγελιστού, «ην μετά των θηρίων». Δεν τον επείραζον ταύτα. «Επί ασπίδα και βασιλίσκον επιβήση και καταπατήσεις λέοντα και δράκοντα». Ούτω είχε λαλήσει άλλοτε η φωνή της παλαιάς επαγγελίας· και εν τω Χριστώ όπως εις πολλά εκ των τέκνων του, η προφητεία εξεπληρώθη. Εκείνοι των οποίων η δειλή πίστις καταπτοείται προ του θαυμαστού, δεν έχουν αφορμήν ν' ανησυχούν ενταύθα. Δεν είναι φυσικόν να το προσβάλλουν τα θηρία αγρίως τον άνθρωπον, όστις είναι ο φυσικός αυτών δεσπότης, ουδέ το να φεύγουν τρομαγμένα προ αυτού. Ένας ποιητής έψαλλε μίαν τροπικήν νήσον «όπου η ζωή ήτο τόσον αγρία, ώστε ήτο ήμερος». Η μανία ή ο τρόμος των θηρίων αν και διαιωνισθείς διά του κληρονομικού ενστίκτου, ήρχισε το πρώτον ένεκα της σκληράς επιθέσεως του ανθρώπου· και αφθονούν τα ιστορικά παραδείγματα κατά τα οποία η αγριότης

ενικήθη από την πραότητα, το μεγαλείον, την ευγένειαν του ανθρώπου. Δεν υπάρχει αναλόγου βαρύτητος λόγος όπως αποκρούσωμεν την κοινήν πεποίθησιν των πρώτων αιώνων, ότι τα θηρία της Θηβαΐδος έζων ελεύθερα και αβλαβή εν τω μέσω των αγίων ερημιτών, και ότι τα αγριώτερα και ωμότερα πλάσματα της φύσεως ήσαν ήμερα και φιλικά προς τον όσιον Γεράσιμον τον εν τω Ιορδάνη· τις δεν εγνώρισεν ανθρώπους των οποίων το βλέμμα γοητεύει τα πτηνά, και οίτινες δύνανται να πλησιάσουν άνευ του ελαχίστου κινδύνου τα αγριώτερα ζώα; Και δυνάμεθα να πιστεύωμεν ακραδάντως ότι η γοητεία την οποίαν ως άνθρωπος ήσκει ο Ιησούς επί των αλόγων πλασμάτων, τον επροφύλαξε παντός κινδύνου. Εις τας κατακόμβας και εις άλλα αρχαία μνημεία των πρώτων χριστιανών παριστάνεται κάποτε ως Ορφεύς γοητεύων με το άσμα του τα ζώα. Παν ό,τι είναι ωραίον και αληθές εις τας αρχαίας παραδόσεις εξεπληρούτο εν αυτώ, και ήτο σύμβολον του βίου του και του έργου του.

Και παρέμεινεν εις την έρημον ημέρας τεσσαράκοντα. Ο αριθμός των ημερών τούτων απαντά επανειλημμένως εν ταις Γραφαίς, συνδεόμενος πάντοτε με γεγονότα πειρασμού, άτινα επακολουθεί η αμοιβή της νίκης. Είνε προδήλως ιερός και συμβολικός αριθμός, και ανεξαρτήτως άλλων περιστατικών μετ' αυτού συνδεομένων, τεσσαράκοντα ημέρας έμεινεν ο Μωσής επί του όρους Σινά και ο Ηλιού εις την έρημον. Εν στιγμαίς μεγάλης εξάψεως

ἡ βαθέων λογισμῶν, αἱ συνήθεις ἀνάγκαι τοῦ σώματος φαίνεται ὡς νὰ μεταβάλλωνται ἢ ἐπὶ στιγμὴν ἐκλείπουν· καὶ ἀν δὲν πρέπει νὰ λάβωμεν κυριολεκτικῶς τὰς λέξεις τοῦ Λουκά «οὐκ ἔφαγεν οὐδέν», δυνάμεθα τοῦλάχιστον νὰ υποθέσωμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εὗρισκε παν ὅ,τι ἦτο ἀναγκαῖον πρὸς συντήρησίν του εἰς τοὺς ἀγρίους καρπούς τοὺς οἵοιους ἠδύνατο νὰ τῷ χορηγῇ ἡ ἔρημος, ἀλλ' ὅπως καὶ ἀν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, – ζήτημα ἄλλως τε μικρᾶς σπουδαιότητος, – συντελεσθαισῶν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ὁ Χριστὸς ἐπεΐνασε. Καὶ αὕτη ἦτο ἡ στιγμή ἡ κατάλληλος πρὸς πειρασμόν. Κατὰ τὸ χρονικόν ἐκεῖνο διάστημα αἱ ἠθικαὶ καὶ πνευματικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἰησοῦ υπέστησαν δεινὴν ἔντασιν. Εἰς τοιαύτας ὑψηλὰς στιγμὰς ἐκστάσεως, ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ υποβληθῇ εἰς ἀπείρως καταπονητικόν μόχθον χωρὶς νὰ υποκύψῃ, καὶ ὁ στρατιώτης ἠμπορεῖ νὰ ἐξακολουθῇ πολέμων καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀναίσθητος πρὸ τῶν τραυμάτων του καὶ λησμονῶν αὐτά. Ὅταν ὁμως ὁ ἐνθουσιασμός ἐξαντληθῇ καὶ ὅταν ἡ ἔξαψις ἐξατμισθῇ καὶ ὅταν τὸ καίον πυρ σβέσῃ, ὅταν ἡ Φύσις, κατάκοπος καὶ ἐκνευρισμένη, ἀνακτᾷ τὰ δικαιώματά της, – ὅταν ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀρχίσῃ ἡ ἰσχυρὰ ἀντίδρασις, ἥτις ἀφίνει τὸν πάσχοντα ἄνθρωπον ἐξηντλημένον καὶ λιπόψυχον, – τότε εἶνε ἡ ὥρα τοῦ ἐσχάτου κινδύνου καὶ εἶνε στιγμή κατὰ τὴν οἰοίαν ὁ ἄνθρωπος πίπτει θύμα μιᾶς δολερᾶς υποσχέσεως ἢ μιᾶς τολμηρᾶς ἐφόδου. (3) Καὶ εἰς τοιαύτην στιγμὴν ὁ Κύριος ἡμῶν ἀπεδύθη εἰς πόλεμον κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ Κακοῦ

και ενίκησεν.

Η πάλη δεν ήτο προδήλως απλή αλληγορία. Είνε περιττόν και ασεβές να θελήσωμεν να εξετάσωμεν την εξωτερικήν υπόστασιν του πειρασμού· περιττόν, διότι παν απόλυτον συμπέρασμα και πάσα οριστική απόφασις φαίνεται αδύνατος· ασεβές, διότι οι Ευαγγελισταί ήκουσαν το επεισόδιον από τα χείλη του Ιησού, ή από εκείνους εις τους οποίους το διεκοίνωσε, και ο Κύριος ημών αφηγήθη αυτό κατά τρόπον δυνάμενον να παράσχη την πλέον ζωηράν εντύπωσιν και ν' αποβή διδακτικόν μάθημα. Οι διάφοροι συγγραφείς έσχον διαφορετικήν έκαστος αντίληψιν του γεγονότος τούτου και της υποκειμενικής ή αντικειμενικής υποστάσεως αυτού. Από του Ωριγένους μέχρι του Σλαϊερμάχερ μερικοί εθεώρησαν αυτό ως απλούν όραμα ή αλληγορίαν, – μίαν συμβολικήν περιγραφήν καθαρώς εσωτερικής πάλης· και την γνώμην ταύτην ησπάσθη μάλιστα και ο Καλβίνος, ο τόσον κυριολεκτικός και τόσον αυστηρός σχολιαστής. Επί του ζητήματος τούτου, – ζητήματος απλής ερμηνείας, έκαστος δύναται να έχη την γνώμην, ήτις φαίνεται εις αυτόν μάλλον συνάδουσα προς την αλήθειαν· το ουσιώδες όμως είναι ότι η πάλη υπήρξεν ισχυρά, προσωπική, πραγματική, – και ότι ο Χριστός χάριν ημών αντιπαρετάχθη, και κατέβαλε τας ανεγνωσμένας προσπάθειάς του Σατανά.

Το ζήτημα αν ο Χριστός ήτο ή ου ικανός ν' αμαρτήση, – και διά να εκφρασθώμεν εις την γλώσσαν της σχολαστικής

και θεολογικής εκείνης χώρας, εν τη οποία ηγέρθη και συνεζητήθη, το ζήτημα του αμαρτωλού ή αναμαρτήτου της ανθρωπίνης φύσεώς του, – είνε ζήτημα το οποίον ουδέποτε θα εγεννάτο εις απλοϊκόν και ευσεβές πνεύμα. Πιστεύομεν και γνωρίζομεν ότι ο Κύριος ημών ο ευλογητός ήτο αναμάρτητος, – ήτο ο Αμνός του Θεού ο άνευ ελαττωμάτων και ακηλίδωτος. Ποία προκύπτει εποικοδόμησις ή τι το όφελος εκ της συζητήσεως περί του αν το αναμάρτητον προκύπτει εκ του posse non peccare ή non posse peccare. Μερικοί, με ζήλον άκρατον και εν ταυτώ αμαθή, βλέπουν εις τον Χριστόν όχι μόνον το απολύτως αναμάρτητον, αλλά και φύσιν εις την οποίαν το αμαρτάνειν ήτο θεόθεν αδύνατον. Και εκ τούτου, τι; Αν η μεγάλη πάλη η προς τον Σατανάν, ήτο απλή απατηλή φαντασμαγορία, ποίον το όφελος όπερ δύναται να προκύψη δ' ημάς εκ ταύτης; Ποίαν ανακούφισιν ή ποίαν παρηγορίαν θα αισθανθώμεν, όταν γνωρίζωμεν ότι ο Κύριος ημών επάλαισεν όχι μόνον νικηφόρως, αλλά και χωρίς να διατρέξη τον ελάχιστον πραγματικόν κίνδυνον; Ότι όχι μόνον έμεινεν άτρωτος, αλλά και ότι δεν ήτο δυνατόν να λάβη το παραμικρόν τραύμα; Πού είναι το θάρρος του πολεμιστού, όταν γνωρίζη ότι αποδύεται εις ψευδή πόλεμον; Οι θέλοντες τοιουτοτρόπως να δοξάσουν Αυτόν μας στερούσιν ενός Χριστού ζωντανού, ενός Χριστού όστις ήτο, όσον Θεός τόσο και άνθρωπος, και υποκαθιστούν εις την θέσιν του ένα επικίνδυνον φάντασμα ανίκανον να εμπνεύση πίστιν

και αγάπην.

Οθενδήποτε λοιπόν και αν προέρχεται η δοξασία αυτή, είτε εκ φαρισαϊκής ψευδοορθοδοξίας, σκοπούσης απλώς να καταδικάση την υποτιθεμένην αίρεσιν των άλλων, είτε εξ υπερβολικού σεβασμού μεταβληθέντος εις πνεύμα φόβου και δουλείας, ημείς πρέπει να προσέχωμεν μη τυχόν αναιρέσωμεν την αξιοπιστίαν των Γραφών, και, σχετικώς με το επεισόδιον τούτο, την αξιοπιστίαν αυτού του Χριστού, διά της υποθέσεως, ότι δεν υπέκειτο εις αληθή πειρασμόν. Απεναντίας υπέκειτο εις πειρασμούς τόσο μάλλον αλγεινότερους και βασανιστικωτέρους, όσον παρουσιάζοντο υπό το σχήμα αγωνίας εις μίαν φύσιν απείρως ισχυράν και απείρως αγνήν.

Και ο Ιησούς επειράχθη υπό του Κακού Πνεύματος. Η έρημος της Ιεριχούς και ο κήπος του χωρίου Γεθσημανή υπήρξαν οι άφωνοι μάρτυρες των δύο μεγαλειτέρων αγώνων του, καθ' ους απέκρουσε τας φοβερωτέρας εφόδους του εχθρού των ψυχών· αλλ' ουδέποτε καθ' όλην την ζωήν του την επίγειον υπήρξεν απηλλαγμένος πειρασμών, αφού άλλως εν τω κόσμω τούτω υπήρξε και αυτός άνθρωπος και αφού έπρεπε να καταλίπη εις ημάς αξιομίμητον παράδειγμα. «Υπήρξαν και πολλάί άλλαι περιστάσεις, καθ' ας επειράχθη», λέγει ο Άγιος Ευτύχιος. «Οι ισχυριζόμενοι ότι τρις μόνον επειράχθη ο Κύριος ημών, δεικνύουν ότι αγνοούσι τας Γραφάς», προσθέτει ο άγιος Βερνάρδος. Και παραπέμπει εις το έβδομον κεφάλαιον του κατά Ιωάννην

Ευαγγελίου, εις την «προς Εβραίους Επιστολήν», 6, 15. ηδύνατο να παραπέμψη ασφαλέστερον εις την μαρτυρίαν του Λουκά, ότι όταν ο πειρασμός εν τη ερήμω τον αφήκεν, «ἀπέστη απ' αὐτοῦ ἁ χ ρ ι κ α ι ρ ο ῦ», τουτέστιν ἕως οὔτου παρουσιασθῇ νέα ευκαιρία καταλληλοτέρα. Εν τούτοις δυνάμεθα να πιστεύωμεν, ὅτι κατὰ την θριαμβευτικὴν νίκην, κατὰ τον δεινὸν ἐκείνον ἀγῶνα του τον εν τη ερήμω, πας μεταγενέστερος πειρασμός μέχρι του τελευταίου ἐπεσκίασε τόσον ελαφρώς την αναμάρτητον ψυχὴν του, ὅσον ἐπισκιάζουν τα ἀσθενή και παροδικὰ νέφη μίαν εαρινὴν ἡμέραν, κυμαινόμενα ἀσταθῶς εις το κυανὸν στερέωμα χωρὶς να δύνανται να το κηλιδώσουν. Ο Ἅγιος Θωμᾶς παριστάνει τας βαθμίδας της ἀμαρτίας ἀποτελουμένας, πρῶτον ἀπὸ την σ κ έ ψ ι ν, ὕστερον ἀπὸ την φ α ν τ α σ ί α ν, και κατόπιν ἀπὸ την στιγμὴν την ατιμωτικὴν, ἥτις εἶναι η σ υ γ κ α τ ᾶ θ ε σ ι ς. «και οὕτω», προσθέτει, «ο πονηρὸς ἐχθρὸς εἰσέρχεται βῆμα προς βῆμα, ἀλλ' ἐντελῶς, διότι δεν ἀπεκρούσθη εις την πρώτην βαθμίδα». Ἀλλ' εις την καρδίαν του Χριστοῦ δεν ηδύνατο να εἰσέλθῃ βαθμιαίως και να την κατακτήσῃ, διότι ἀπὸ της πρώτης βαθμίδος εἶχεν ἀποκρουσθῇ ἀποτελεσματικῶς.

Ἡ ἐξάντλησις μακρὰς νηστείας θα εἶχεν ἐπιδράσει ἐπὶ του οργανισμοῦ του Χριστοῦ, εις την περίστασιν ταύτην περισσότερον ἢ ἄλλοτε. Ἐξῆ με ευγενή σκοπόν, ὅχι ως ἀπομεμονωμένος ἀσκητὴς ἐπιβάλλων εις εαυτὸν στερήσεις και ἀλγηδόνας, ἀλλ' ως ἄνθρωπος μεταξύ των ἀνθρώπων.

Επιβάλλει, δε την νηστείαν ως θετικήν υποχρέωσιν, και εις δύο χωρία του Ευαγγελίου την παραδέχεται ως τοιαύτην (Ματθ. 6, 16 – 9, 15). Γενικώς όμως γνωρίζομεν ότι έτρωγε και έπινε, και ότι δεν συνίστα την α π ο χ ή ν αλλά την ε γ κ ρ ά τ ε ι α ν. Μετά την νηστείαν του όθεν την τεσσαρακονθήμερον, όσον και αν υπεστήριζον τας δυνάμεις του οι βαθείς λογισμοί και η υπερφυσική βοήθεια, η πείνα την οποίαν ησθάνθη ήτο μεγάλη. Και τότε ήλθεν ο πειρασμός· υπό ποίον σχήμα, – αν ως πνεύμα σκότους ή ως άγγελος φωτός, αν υπό ανθρωπίνην μορφήν ή ως άυλος υποβολή – δεν γνωρίζομεν ούτε δυνάμεθα να καυχηθώμεν ότι είμεθα εις θέσιν να είπωμεν, αρκούμενοι απλώς εις την αφήγησιν των Ευαγγελίων και, ουχί δογματικώς βεβαιούντες ότι αι εκφράσεις τούτων είναι κατά το μάλλον και ήττον αλληγορικάί. Ο σκοπός ημών είναι να επωφεληθώμεν των βαρυσημάτων ηθικών εκείνων μαθημάτων, τα οποία μόνον μας αφορώσι και άτινα μόνον είναι επιδεκτικά αδιαμφισβητήτου ερμηνείας.

«Ει υιός ει του Θεού, ειπέ τω λίθω τούτω ίνα γένηται άρτος». Ούτως ωμίλησε κατά πρώτον ο πειρασμός. Ο Ιησούς επείνα, και «ο λίθος ούτος» ήσαν βεβαίως αι χαλκώδεις εκείναι πέτραι, αι γνωσταί υπό το όνομα «ιουδαϊκοί λίθοι», μερικαί εκ των οποίων έχουν ακριβώς το σχήμα μικρών άρτων, ενώ άλλαι ομοιάζουσαι με πέπονας παριστάνονται εν τη παραδόσει ως απολιθωμένοι καρποί από τας Πόλεις της Πεδιάδος. Το μαρτύριον της πείνης

είναι τόσω μάλλον αλγεινόν, όσον διερεθίζεται από τας επιπροσθέτους βασάνους της φαντασίας. Και αν η ανωτέρω εικασία είναι ορθή, τότε και αυτό το σχήμα και αυτή η θέα των λίθων εκείνων υπεβοήθουν μεγάλως το καταχθόνιον και πονηρόν έργον του πειρασμού.

Ο πρώτος πειρασμός απηυθύνετο εις τας αισθήσεις. Ήτο μία πρόκλησις εις την όρεξιν, – μία παρόρμησις προς ικανοποίησιν της ταπεινής εκείνης φυσικής ανάγκης, ήτις υπάρχει εξ ίσου εις τον άνθρωπον και εις τα ζώα. Αλλ' αντί να γίνη με ένα απότομον ή απροκάλυπτον τρόπον, κολακεύοντα την αίσθησιν, περιεβλήθη ένα λεπτότατον πέπλον πονηρίας. Και ο Ισραήλ ωσαύτως είχε ταπεινωθή αφ' εαυτού και υπέφερεν εκ της πείνης εις την έρημον, και εκεί, εν τη εσχάτη αυτού ανάγκη, ο Θεός τον έθρεψε με μάννα, όπερ ήτο ωσει τροφή αγγέλων πίπτουσα εξ ουρανού. Διατί και ο Κύριος ημών δεν επεκαλέσθη την εξ ύψους βοήθειαν εν τη ερήμω; Ηδύνατο να το πράξη, αλλά διατί edίστασε; Αν οι άγγελοι είχαν αποκαλύψει εις την λιπόψυχον Άγαρ την πηγήν του Βεέρ-Λαχαί, – αν είχαν βοηθήσει τον λιμοκτονούντα Ηλιού και έδειξαν εις αυτόν τροφήν, διατί και αυτός να μη επικαλεσθή την βοήθειαν των αγγέλων, ήτις τόσον προθύμως θα τω εχορηγείτο;

Πόσον δε βάθος κρύπτει η σοφία της απαντήσεως! Αναφερόμενος εις το μάθημα, το οποίον διδάσκει η πτώσις του μάννα, και παραπέμπων εις μίαν εκ των βαθυτέρων εμπνεύσεων της Παλαιάς Διαθήκης, ο Κύριος

ημών απήντησε: «Γέγραπται, ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι Θεοῦ». Καὶ τὸ μάθημα τὸ ἐγκλειόμενον εἰς τοὺς λόγους τούτους, – μάθημα τὸ ὁποῖον ἐνισχύεται διὰ τόσον μεγάλου παραδείγματος, – εἶναι ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφίνωμεν νὰ μας ὁδηγοῦν αἱ ἀνάγκαι αἱ ταπειναί τῆς ἡμετέρας φύσεως· εἶναι ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταχρώμεθα τῆς φύσεως ταύτης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀπολαμβάνωμεν παν ἀγαθόν· εἶναι ὅτι δὲν ἀνήκομεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν κατὰ βούλησιν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φανταζόμεθα ὅτι μας ἀνήκει· ὅτι καὶ ἐκεῖνα ἀκόμη τὰ πράγματα, ἅτινα φαίνονται νόμιμα, δὲν εἶναι ἀποτελεσματικά· ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀρχὰς ὑψηλοτέρας ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀπὸ τὴν συντήρησιν τοῦ σώματος, ὅπως ἔχει καὶ ὑπαρξιν πολὺ ὑψηλοτέραν τῆς υλικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως. Ὁ φρονῶν ὅτι ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζῶμεν, καθιστᾷ τὴν προμήθειαν τοῦ ἄρτου κύριον σκοπὸν τῆς ζωῆς τοῦ, ἀποφασίζει νὰ προμηθεύηται αὐτὸν ἀντὶ πάσης θυσίας, εἶναι δυστυχῆς καὶ ἐξανίσταται ἀγρίως, ὅταν πρὸς στιγμὴν στερηθῇ αὐτοῦ· καὶ ἐπειδὴ δὲν ζητεῖ θειοτέραν τινὰ τροφήν, ἀφεύκτως θέλει ἀποθάνει τῆς πείνης ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ γνωρίζων ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῇ μόνον ἐπ' ἄρτῳ, δὲν ἀπόλλυσι τοιοῦτοτρόπως, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ζήσῃ, παν ὅ,τι καθιστᾷ τὴν ζωὴν προσφιλή. Ὅταν πράττῃ τὸ καθήκον τοῦ, ἀναθέτει ἐμπιστευτικῶς εἰς τὸν Θεόν τὴν μέριμναν τοῦ νὰ προμηθεύῃ αὐτῷ παν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον πρὸς συντήρησιν τοῦ σώματος, ὅπερ ἐκεῖνος ἐπλάσε· θα

ζητήση μετά περισσοτέρας θέρμης τον άρτον εκείνον τον εξ ουρανού, και το ζείδωρον εκείνο ύδωρ εκ του οποίου, όστις πίνει δεν διψά πλέον.

Και ούτω ο πρώτος αυτού πειρασμός ήτο ανάλογος κατά την διατύπωσιν προς τον τελευταίον χλευασμόν, τον απευθυνθέντα κατ' αυτού επί του σταυρού. «Ει υιός ει του Θεού, κατάβηθι από του σταυρού». Επί του σταυρού ο Ιησούς δεν απαντά· απαντά ενταύθα μόνον και μόνον, όπως εκφράση μίαν μεγάλην αρχήν αθάνατον. Δεν λέγει, «Θεού ειμί υιός». Εν τη βαθεία ταπεινοφροσύνη του, εν τη άκρα αυτοθυσία του, δεν έκρινε καλόν να στηριχθή επί της ισότητος αυτού προς τον Θεόν, «Ουχ αρπαγμόν ηγήσατο το είναι ίσω Θεώ», αλλ' ηθέλησε να παραστήση εαυτόν ως ταπεινόν άνθρωπον. Νικά τον πειρασμόν όχι ως Θεός, αλλ' ως άνθρωπος.

Διαφορετικά παριστάνουν την σειράν των πειραγμάτων ο Ματθαίος και ο Λουκάς, καθόσον ο μεν πρώτος φέρει ως δευτέραν την σκηνήν επί του περυγίου του Ναού, ο δε δεύτερος το όραμα της βασιλείας του κόσμου. Αμφότεροι σφάλλονται χρονολογικώς· αλλ' από ηθικής απόψεως η διαφορά έχει μεγάλην σημασίαν και είναι διδακτική, διότι οι άνθρωποι, – κατά το λέγειν του Αγίου Θωμά του Ακουινάτου, – μεταπίπτουν ενίοτε από της υπερηφανείας εις τον πόθον και από του πόθου εις την υπερηφάνειαν. Και δυνατόν ο Λουκάς να ωρμήθη εις μίαν τοιαύτην κατάταξιν των διαφόρων πειρασμών εκ της σκέψεως, ότι

ο πειρασμός ο απευθυνόμενος εις την ικανοποίησιν της υπερηφανείας και της φιλοδοξίας, ήτο λεπτότερος και συνεπώς ισχυρότερος του πειρασμού της πτώσεως. Αλλ' αι λέξεις «ύπαγε οπίσω μου Σατανά», αι αναφερόμεναι υπ' αμφοτέρων των Ευαγγελιστών, το γεγονός ότι μόνος ο Ματθαίος δίδει ένα ωρισμένον ειρμόν αφηγήσεως («Τότε», «και πάλιν») και ίσως ο λόγος ότι ο αυτός Ευαγγελιστής ως είς εκ των Αποστόλων, ήκουσε πιθανώς τον ίδιον Χριστόν αφηγούμενον την σκηνήν ταύτην, – προσδίδουν μεγαλείτερον βάρος εις την κατάταξιν ην κάμνει. Περιπλέον δυνάμεθα να παρατηρήσωμεν ότι ο πειρασμός ούτος είναι εντελώς αντίθετος του πρώτου. Ο Σατανάς, αποτυχών να παγιδεύση τον Ιησούν εις το αμάρτημα της δυσπιστίας, προσπαθεί να περιτυλίξη αυτόν εις το της αυτοπεποιθήσεως.

Ο Ιησούς ενίκησε τον πρώτον πειρασμόν διά της εκφράσεως απολύτου εμπιστοσύνης εις τον Θεόν. Κατανοήσας όθεν πονηρότατα την ψυχικήν διάθεσιν του Σωτήρος, ο Σατανάς εις τον επόμενον πειρασμόν, προυκάλεσεν αμέσως την απόλυτον ταύτην πεποίθησιν και εξήτησεν όπως εκδηλωθή αύτη όχι εν τη θεραπεία αμέσου τινός ανάγκης, αλλ' εν τη αποτροπή μεγάλου τινός κινδύνου. «Τότε παραλαμβάνει αυτόν ο διάβολος εις την αγίαν πόλιν και ίστησιν αυτόν επί το πτερύγιον του ιερού». Οι Ευαγγελισταί υπονοούσι βεβαίως κάποιον γνωστότατον πτερύγιον του γνωστοτάτου εκείνου κτιρίου.

ίσως την στέγην της Β α σ ι λ ι κ ή ς Σ τ ο ά ς, κατά την μεσημβρινήν πλευράν του Ναού, ήτις ήτο εστραμμένη προς την κοιλάδα των Κέδρων, και ωρθούτο εις ύψος τόσον ιλιγγιώδες, ώστε, κατά τον Ιώσηπον, αν ετόλμα τις να κυττάξη κάτω, η κεφαλή του εσκοτιζετο από το αμέτρητον βάθος· ίσως το πρόστοον του Σολομώντος, την Ανατολικήν Στοάν, την οποίαν περιέγραψεν ωσαύτως ο Ιώσηπος, και από την οποίαν κατά την παράδοσιν κατεκρημνίσθη κάτω εις την αυλήν ο Ιάκωβος, ο αδελφός του Κυρίου.

«Ει», – ο Σατανάς μεταχειρίζεται και πάλιν την αμφιβολίαν με τον σκοπόν του να διεγείρη εις τον κόσμον το πνεύμα της υπερηφανείας, – ει υιός ει του Θεού, βάλε σεαυτόν κάτω». Και ο Σατανάς επικαλείται τας Γραφάς: «Γέγραπται γαρ ότι τοις αγγέλοις αυτού εντελείται περί σου, και επί χειρών αρούσί σε μήποτε προσκόψης προς λίθον τον πόδα σου». Τόσον βαθύς και πονηρός ήτο ο πειρασμός ούτος. Και ούτω, αφού ο Ιησούς επεκαλέσθη εις την πρώτην απάντησίν του τας Γραφάς, τας επεκαλέσθη ωσαύτως και ο διάβολος προς εξυπηρέτησιν των σκοπών του. Καθόσον δεν υπήρχε τίποτε το κοινόν, ουδέν το εγωιστικόν, ουδέν το σαρκικόν εις το δεύτερον τούτο πείραγμα. Ήτο μία έκκλησις ουχί προς ικανοποίησιν φυσικών ορέξεων, αλλ' εις διεστραμμένα διανοητικά ένστικτα. Και δεν μας αποδεικνύει η ιστορία των αιρέσεων και η ιστορία των κομμάτων και των εκκλησιών, ότι χιλιάδες ανθρώπων οίτινες δεν ήθελόν

ποτε διολισθήσει εις την κατωφέρειαν του κορεσμού της σαρκός, ερρίφθησαν εν τούτοις επιδεικτικώς εις ασκόπους κινδύνους και κατεκρημνίσθησαν θρυμματισθέντες εκ του πτερυγίου της πνευματικής υπερηφανείας; Και πόσον ήρεμος, αλλά και πόσον σημαντική, υπήρξεν η απλή εκείνη απάντησις: «Πάλιν γέγραπται, ουκ εκπειράσεις Κύριον τον Θεόν σου». Ο εστι δεν πρέπει να πειράζης αυτόν μέχρις εσχάτων· δεν πρέπει να φαντάζεσαι ότι τα πάντα δύναται να πράξη προς χάριν σου· δεν πρέπει να ζητής την θαυμαστήν επέμβασίν του, όπως σε σώση από την ιδίαν οίησίν σου και την τρέλλαν σου· δεν πρέπει να υποβάλλης την δύναμίν του εις δοκιμασίαν. Όταν βαδίσης την οδόν του καθήκοντος, επαναπαύου εις αυτόν μετά της μεγαλειτέρας εμπιστοσύνης. Και ο Ιησούς ούτε καν υπενίσσεται τον φαινομενικόν κίνδυνον τον οποίον διατρέχει. Ο κίνδυνος ο μη εκζητηθείς είναι η σωτηρία. Οι λόγοι του πειρασμού υπήρξαν ωσεί μία εκμυστήρευσις της ιδίας αυτού αδυναμίας. – «Βάλε σεαυτόν κάτω». Δεν είχε την δύναμιν να εκσφενδονίση εις το κενόν από του ιλιγγιώδους εκείνου ύψους Εκείνον, τον οποίον επροστάτευεν ο Θεός. Η εκ της Γραφής περικοπή ήτο αληθής, αν και διέτρεψεν αυτήν. Ουδείς πειρασμός, όσον μέγας και αν είναι, έχει ως συνέπειαν αναπόφευκτον την αμαρτίαν. Διά πάντα πειρασμόν ο Θεός επιφυλάσσει και τα μέσα της σωτηρίας.

Νικηθείς εις την προσπάθειάν του εκείνην, όπως

επωφεληθῇ της πείνης και διεγείρη την πνευματικήν υπερηφάνειαν, ο Σατανάς ηθέλησε να εκμεταλλευθῇ «την τελευταίαν αδυναμίαν των ευγενών πνευμάτων». Από υψηλού ὀρους, ἔδειξεν εἰς τον Χριστόν πάσας τας βασιλείας της οικουμένης και την δόξαν αὐτῶν, και ὡς κοσμοκράτωρ, και ὡς βασιλεύς του κόσμου τούτου τας προσέφερεν ὅλας εἰς Εκείνον, ὅστις μέχρι τούδε εἶχε διαγάγει την ζωὴν του χωρικοῦ, την ζωὴν του τέκτονος, ὡς ἀμοιβὴν μιας λέξεως υποταγῆς, ὡς ἀμοιβὴν ἀναγνωρίσεώς του ὑπὸ του Ἰησοῦ.

«Την βασιλείαν του κόσμου και την δόξαν αὐτῶν».

«Υπάρχουν πολλοί οἵτινες θα εἶπουν», λέγει ο Ἐπίσκοπος Ἀνδριους, «ὅτι οὐδέποτε πειραζόμεθα ὑπὸ του πόθου της Βασιλείας. Ἐν τούτοις ο Χριστὸς ὑπέκειτο εἰς τοιοῦτον πειρασμόν το πνεύμά του το μέγα, το πνεῦμα του το υψηλόν δεν ἦτο δυνατόν να αισθάνεται τον πειρασμόν των μικρῶν, των ευτελῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ δεν συμβαίνει το αὐτό και δι' ἡμᾶς, οἵτινες ἐκτιμῶμεν ὀλιγώτερον τους ἰδίους εαυτούς. Ἐχομεν μικράς και ταπεινάς φιλοδοξίας· ο Σατανάς ἠμπορεῖ να μας αγοράσῃ ευθυνά. Δεν εὐρίσκεται εἰς την ἀνάγκην να μας συναρπάσῃ μέχρι του ὕψους ενός ὀρους. Το πτερύγιον εἶναι πολὺ υψηλόν, μία κατωτέρα βαθμὶς δύναται κάλλιστα να ἐξυπηρετήσῃ τους σκοπούς του Σατανά. Ἀς μη μας μεταφέρῃ μάλιστα ἔξω των οικιῶν μας· ἀς σταθώμεν εἰς το παράθυρόν μας ἢ εἰς την θύραν μας· ἀν μας προσφέρῃ ὅτι δυνάμεθα ἐκεῖθεν να ἴδωμεν, θα υποκύψωμεν εἰς τον πειρασμόν· θα ἀποδεχθώμεν την

προσφοράν και μάλιστα θα τον ευχαριστήσωμεν. Ολίγα χρήματα, έν ζεύγος υποδημάτων, έν φόρεμα, κάτι τι ευτελές, θα μας ρίψη γονυπετείς προ των ποδών του Διαβόλου.»

Αλλ' ο Χριστός edίδαξε, τι ωφελεί τον άνθρωπον εάν κερδίση τον κόσμον όλον και ζημιωθή την εαυτού ψυχήν;

Έξη τότε είς άνθρωπος, διά τον οποίον δύναται να λεχθή άνευ υπερβολής, ότι edέσποζεν ολοκλήρου του κόσμου. Ο Ρωμαίος Αυτοκράτωρ Τιβέριος ήτο εκείνην την εποχήν ο κραταιότερος των συγχρόνων του, ο απόλυτος, ο μέγας παντοκράτωρ και μέγας δεσπότης παντός ό,τι ωραιότερον και πλουσιώτερον υπήρχεν εις τα βασίλεια της γης. Ουδείς φραγμός υπήρχεν εις την δύναμίν του, ουδέν όριον εις τον πλούτον του και εις τας ηδονάς του. Και διά να δίδεται μάλλον ελευθέρως εις την αχαλίνωτον απόλαυσιν των τρυφηλών οργίων του, έκτισεν ανάκτορον εις έν εκ των ωραιότερων μερών της επιφανείας της γης, υπό την σκιάν του κοιμωμένου ηφαιστείου, εις μίαν μαγευτικήν νήσον, υπό το γλυκύτερον κλίμα του κόσμου. Τι καλόν προέκυψεν εξ όλων τούτων; Ήτο, όπως αποκαλει αυτόν ο Πλίνιος, «ο ομολογουμένως μάλλον τεθλιμμένος των ανθρώπων». Και εκείθεν από την οικίαν εκείνην των κρυπτομένων ατιμιών του, από εκείνην την νήσον, όπου είχε προσπαθήσει να εύρη την ευτυχίαν εις μίαν εγωιστικήν ζωήν πλήρη απολαύσεως και ηδονών, έγγραψε προς την δουλόφρονα και διεφθαρμένην Σύγκλητόν του: «Αν γνωρίζω τι να σας γράψω, ή τίνι τρόπω να σας

γράψω, ή εν γένει τι να μη γράψω τώρα, οι θεοί και αι θεαί να με καταστρέψουν χειρότερον παρ' όσον αισθάνομαι ότι καταστρέφομαι καθ' εκάστην». Σπανίως ο κόσμος έσχε μεγαλειτέραν απόδειξιν ότι τα πλουσιώτερα δώρα του δεν είναι παρά χρυσός όστις κατατρίβεται εις κόνιν, και τα πλέον κολοσσαία οικοδομήματα της προσωπικής λαμπρότητος και του μεγαλείου είναι φραγμοί, τους οποίους η δυστυχία συντρίβει με την αυτήν ευκολίαν με την οποίαν τα κύματα του Ατλαντικού σαρόνουν ένα σωρόν άμμου εις την ακτήν.

Και πάντοτε εις τοιαύτην αμηχανίαν και εις τοιαύτην αγωνίαν καταλήγει η αμαρτωλός κατοχή του πλούτου, η συγκέντρωσις πάσης εξουσίας. Τοιαύτη είναι η αναλλοίωτος Νέμεσις της αχαλινώτου φιληδονίας. Δεν χρησιμοποιεί τους οφιοειδείς πλοκάμους των μυθολογουμένων Εριννύων. Η ένοχος και υπό τύψεων ταρασσομένη συνείδησις είναι το μόνον όργανον της εκδικήσεως· και «αν ο κόσμος όλος ήτο εις μέγας χρυσόλιθος», και αν ο χρυσόλιθος ούτος ήτο αποκλειστικόν ημών κτήμα, πάλιν δεν θα ήρκει να μας παρηγορήση και να αντισταθμίση μίαν μόνον ώραν εσωτερικής βασάνου και αγωνίας.

Αλλ' ο κληρονομών την βασιλείαν των ουρανών δεσπόζει ευρυτέρων και αληθεστέρων κόσμων, και είναι απείρως ευτυχέστερος διότι είναι απείρως αγνότερος. Και εις την βασιλείαν ταύτην, από την οποίαν αποκλείεται ο

«ακάθαρτος κόσμος» του Αγίου Αυγουστίνου, ο Σατανάς ουδεμίαν έχει επιρροήν και δύναμιν. Είναι η Βασιλεία του Θεού· και αφού ο άνθρωπος δεν δύναται να λάβη το παραμικρόν δώρον από τον Σατανάν χωρίς να υποβάλη την ψυχήν του εις την βάσανον της υποταγής, η απάντησις εις πάντα πειρασμόν του είναι η απάντησις του Χριστού: «Ὑπαγε οπίσω μου, Σατανά. Γέγραπται γαρ: «προσκυνήσεις Κύριον τον Θεόν σου και autῶ μόνῳ λατρεύσεις».

Και οὕτω ο Χριστός ἐξήλθε νικητής, χάρις εις ἐκείνην την αυταπάρνησίν του ἥτις μόνῃ δύναται να εξασφαλίσῃ την νίκην. Ο Σατανάς μάτην τον εἶχε πειράξῃ· μάτην ἐπετέθη κατὰ του προσώπου του, κατὰ της φύσεως αυτού, κατὰ της δυνάμεως την οποίαν εἶχεν ο Χριστός να επικαλήται την ἐξ ὕψους βοήθειαν. Ἐνίκηθη. Αἱ στιγμαὶ μιας τόσοῦν ευγενούς πάλης, στεφομένης ὑπὸ της νίκης, εἶναι αἱ γλυκύτεραι και ευτυχέστεραι ἐν τῷ βίῳ ενός ἀνθρώπου· εἶναι πλήρης ἐξάρσεως και ἡδονῆς, ἥτις δύναται να περιγραφῇ μόνον διὰ της γλώσσης των ἀγγέλων.

«Και συντελέσας πάντα πειρασμόν», λέγει ο Λουκάς, «ο διάβολος ἀπέστη ἀπ' αυτού», ἀν και ουχὶ οριστικῶς, ἀλλὰ «ἄχρι καιροῦ», ἢ ἀπλούστερον, μέχρις ου παρουσιασθῇ και πάλιν ἡ κατάλληλος ευκαιρία. Μάτην εἶχεν ἐξαντλήσει ὅλους τους πειρασμούς του, πειρασμούς σαρκός, πειρασμούς οφθαλμοῦ, πειρασμούς υπερηφανείας. Ἐν τέλει «ἀπέστη ἀπ' αυτού».

«Και ιδού ἄγγελοι προσήλθον και διηκόνουν αὐτῷ». Καὶ ἦτο μία ἰδιαιτέρα ευχαρίστησις καὶ μία ἰδιάζουσα τιμὴ διὰ τὰ πνεύματα ἐκεῖνα τὰ στελλόμενα πρὸς διακονίαν παντός κληρονόμου τῆς σωτηρίας, νὰ διακονοῦν τὸν Κύριον τῆς Σωτηρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Οι πρώτοι μαθηταί

Το Ευαγγέλιον του Ιωάννου. – «Ο αμνός του Θεού». – Ο Ανδρέας και ο Ιωάννης. – Σίμων. – Προσωπική επιρροή του Ιησού. – Φίλιππος. – Ναθανάηλ. – «Υπό την σκῆν».

Και αφού ενίκησε τον πειρασμόν και εξήλθε σῶος και αμόλυντος εκ της μεγάλης εκείνης δοκιμασίας, ο Σωτὴρ εγκατέλιπε την ἔρημον και επανέκαμψεν εις τας ὄχθας του Ιορδάνου.

Τα συνοπτικά Ευαγγέλια, ἅτινα περιγράφουν μόνον την εν Γαλιλαία διδασκαλίαν, χρονολογουμένην ἀπὸ της φυλακίσεως του Ιωάννου, παραλείπουν πάντα τα μεσολαβούντα γεγονότα και μνημονεύουν μόνον την αναχώρησιν του Ιησού εις Γαλιλαίαν (Ματ. 4, 12). Ἀλλ' εις τον τέταρτον Ευαγγελιστὴν οφείλομεν την ωραίαν περιγραφὴν των ημερῶν, αἵτινες επηκολούθησαν ἀμέσως τον πειρασμόν του Σατανά. Οὕτω η εν Ιουδαία διδασκαλία φέρεται ὑπ' αὐτοῦ το πρώτον εις φως. Ο Ιωάννης φαίνεται ὡς να εἶχε διαρκῶς ὑπ' ὄψει το να μη αφηγηθῇ τίποτε εκ των ὅσων δεν εἶδεν ἰδίῳις ὁμμασι, και υπάρχουν σαφεῖς τινες ενδείξεις, ὅτι ο Ευαγγελιστὴς συνεδέετο ἰδιαιτέρως με την Ιερουσαλήμ (Ιω. 19, 27 – 18, 16). Ο Ιωάννης ἦτο αλιεύς

το επάγγελμα, και δεν είνε απίθανον, αφού η Ιερουσαλήμ επρομηθεύετο μεγάλην ποσότητα ιχθύων εκ της λίμνης της Γαλιλαίας, να μετέβαινεν εκεί εις ωρισμένας εποχάς και να εβοήθη το πατέρα του και τον αδελφόν του εις τας εργασίας των. Ούτοι ως ιδιοκτῆται ιδίου αλιευτικού πλοίου και προϊστάμενοι πολλών εμμίσθων εργατών, κατείχον προφανώς καλήν κοινωνικὴν θέσιν. Ὅπως και αν ἔχη το πράγμα, ο Ιωάννης είνε ο μόνος Ευαγγελιστής, ὅστις εξιστορεῖ την προσχώρησιν των πρώτων Αποστόλων εις τας αρχάς του Ιησού, και αφηγείται μάλιστα ὅλα εκείνα τα επεισόδια μετὰ των λεπτομερειών και της γραφικῆς τρυφερότητος ἀνθρώπου εις την ψυχὴν και εις την καρδίαν του οποίου ἀφήκαν βαθυτάτην ἐντύπωσιν.

Ἡ ἐξ ιερέων και Λευιτῶν πρεσβεία του Συνεδρίου, περί ης ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, ἀπεστάλη εις τον Βαπτιστὴν την προτεραίαν της ἐπανόδου του Κυρίου ημῶν εκ της ἐρήμου· και ὅταν ο Ιωάννης εἶδε την ἀκόλουθον ἡμέραν πλησιάζοντα τον Ιησούν, ἐμαρτύρησε δημοσίᾳ ὅτι Αὐτός ἦτο «ο Ἀμνός του Θεοῦ ο αἶρων την ἀμαρτίαν του κόσμου». Ἀν ο Βαπτιστής υπενόει τον ἀμνόν του Πάσχα, ἢ τον ἀμνόν της πρωινῆς και της εσπερινῆς θυσίας, αν η λέξις κόσμος εἶναι ἀπλή ἐκδοχή της Ἑλληνικῆς λέξεως «λαός», αν ἀντελαμβάνετο την βαθεῖαν σημασίαν των λόγων του ἢ ωμίλει ἐξ ἀπλῆς προφητικῆς ἐμπνεύσεως, – δεν δυνάμεθα να εἰπῶμεν.

Ὅσον ὁμως σημαντικὴ και αν ἦτο η προφητεία του ἐκείνη,

φαίνεται ότι την πρώτην ημέραν δεν επέφερεν άμεσόν τι αποτέλεσμα. Την επαύριον όμως ενώ ο Βαπτιστής «ειστήκει πάλιν» εν τω μέσω δύο μαθητών του, είδε τον Ιησούν περιπατούντα, και προσηλώσας επ' αυτού εκστατικόν και φλογερόν όμμα, ανεφώνησεν εκ νέου, ωςεί υπό ακουσίου τρόμου και θαυμασμού συσχεθείς: «Ίδε ο αμνός του Θεού!»

Οι λόγοι ούτοι ενείχον βαθυτάτην έννοιαν και ενεποίησαν μεγάλην αίσθησιν εις τους δύο μαθητάς του Ιωάννου, οίτινες ηκολούθησαν τον αντιπαρερχόμενον Ιησούν. Εκείνος ήκουσε τον θόρυβον των βημάτων, στραφείς δε και «θεασάμενος αυτούς ακολουθούντας», τους ηρώτησεν ηπίως: «τι ζητείτε;

Ήτο ήδη η αρχή της διδασκαλίας του· και οι μαθηταί του Βαπτιστού δεν ηδύναντο ακόμη να γνωρίζουν τις πράγματι ήτο· δεν είχαν ακούσει μέχρι τούδε τους γλυκείς λόγους, οίτινες έρρεον εκ του στόματός του· ήρχοντο προς αυτόν ίσως εξ απλής περιεργείας· εξ άλλου όμως δυνατόν να τους έφερε προς αυτόν μία ακαταμάχητος εσωτερική ώθησις.

Πόσον όμως βαθεία και πλήρης σημασίας είναι η ερώτησις του Χριστού. Είς από τους μεγαλειτέρους αγίους της Δυτικής Εκκλησίας, ο Άγιος Βερνάρδος, συνείθιζε να προοιδοποιή εαυτόν διά της μεγάλης ταύτης ερωτήσεως: Ber! narde, ad quid venisti? – «Βερνάρδε προς τίνα σκοπόν ήλθες ενταύθα;» Προκειμένου να εξετάση τις εαυτόν, προκειμένου ν' ενιχνεύση εντός της συνειδήσεώς του, δεν υπάρχει βαθυτέρα ερώτησις· όλη όμως η σημασία της

συνεκεντρούτο εις δύο απλὰς λέξεις: «Τι ζητείτε;»

Οι νεαροὶ Γαλιλαῖοι δεν ηδύναντο βεβαίως πρώτην φοράν να εισχωρήσουν εις το βαθύ νόημα τον λόγων του Ιησού και ν' απαντήσουν καταλλήλως. Απεδείκνυν όμως η απάντησίς των την δίψαν ήτις τους εφλόγιζε να μάθουν και να φωτισθούν. «Διδάσκαλε», είπον (και ο τίτλος ο τιμητικός ον απένειμαν εις τον Ιησούν, εδείκνυν οπόσον βαθείαν αίσθησιν είχαν εμποιήσει εις αυτούς η παρουσία του) «πού μένεις;»

Πού έμενε δεν γνωρίζομεν. Ίσως εις μίαν προσωρινήν καλύβην, κατεσκευασμένην με κλάδους και φύλλα. Και ούτω φαίνεται ότι εστεγάζοντο και όλα εκείνα τα πλήθη άτινα είχαν συρρεύσει πανταχόθεν εις το βάπτισμα του Ιωάννου. «Λέγει αυτοίς, έρχεσθε και ιδετε.» Αι λέξεις ήσαν πάλιν απλούσταται, αν και απαντώσιν εις χωρία εγκλείοντα βαθύτατα νοήματα. Τώρα όμως είχαν αποτελεσμα πλέον ή άλλοτε αξιοσημείωτον. Ήλθον και είδον πού έμενεν ο Ιησούς, και επειδή ήτο τότε ωσει τετάρτη μετά μεσημβρίαν, έμειναν παρ' αυτώ την ημέραν εκείνην· και πιθανώς εκοιμήθησαν παρ' αυτώ την νύκτα εκείνην· και προτού ο ύπνος κλείση τα βλέφαρά των, εγνώριζον και ησθάνοντο εις τα μύχια της καρδιάς των ότι η βασιλεία των ουρανών είχαν έλθει, ότι αι ελπίδες των αιώνων τώρα είχαν πληρωθή, ότι ευρίσκοντο προ Εκείνου, τον οποίον επόθουν όλα τα έθνη, προ του Ιερέως του μεγαλειτέρου του Ααρών, του προφήτου του μεγαλειτέρου του Μωυσέως, του βασιλέως

του μεγαλειτέρου του Δαυίδ, του αληθούς Αστέρος του Ιακώβ και Σκήπτρου του Ισραήλ.

Είς εκ των δύο εκείνων νέων, οίτινες τόσον ενωρίς προσεχώρησαν εις Χριστόν, ήτο ο Ανδρέας. Ο άλλος παρέλειψε το όνομά του, διότι ήτο ο αφηγούμενος το επεισόδιον, ο αγαπητός μαθητής, ο Ευαγγελιστής Ιωάννης. Ουδέν θαυμαστόν αν αι παραμικροτέραι λεπτομέρειαι, μέχρι και αυτής της ώρας της συναντήσεως, έμειναν εντετυπωμένοι εις την μνήμην του αλησμόνητοι μέχρι γήρατος.

Πρώτη φροντίς του Ανδρέα ήτο να εύρη τον αδελφόν του Σίμωνα και να αναγγείλη εις αυτόν το μέγα «Εύρηκα». Ωδήγησεν αυτόν εις τον Ιησούν, και ο Ιησούς εμβλέψας προς αυτόν ζωηρώς με το υπέροχον εκείνο όμμα, όπερ εισέδυε μέχρι των μυχιωτέρων σκέψεων, εννοήσας δι' ενός μόνου βλέμματος όλην την αδυναμίαν του χαρακτήρος, αλλά και όλον το έκλαμπρον μεγαλείον του ταπεινού εκείνου αλιέως, είπεν εις αυτόν αποδούς όνομα, βραδύτερον έμελλε να επικυρωθή τόσον πανδήμως: «Συ ει Σίμων, ο υιός Ιωνά· συ κληθήση Κηφάς.» δηλαδή: «Συ είσαι ο Σίμων, ο υιός της π ε ρ ι σ τ ε ρ ά ς· από τούδε και εις το εξής θα είσαι ως ο βράχος εις τον οποίον η περιστερά κτίζει την φωλεάν της». Ο Ιησούς έπαιζε βεβαίως με την λέξιν, αλλά το λογοπαίγνιον ήτο συμβολικόν και βαθύτατον. Μόνον οι ανόητοι και οι αμαθείς θα ίδουν εις τούτο παρεκτροπήν από της αξιοπρεπείας του Χριστού. Η κεκρυμμένη σημασία των λέξεων υπήρξε

καθ' όλους τους αιώνας συμβολική διά τους Ιουδαίους, οίτινες εθεώρουν την γλώσσαν των όχι ολιγώτερον ιεράν των πολυτίμων λίθων των κοσμώντων τα στήθη του Ααρών. Η πεποίθησίς των επί την μυστικήν παντοδυναμίαν των ήχων, η δοξασία ότι αι λέξεις υπεδήλουν το πεπρωμένον ενός ανθρώπου και τον επί γης προορισμόν αυτού, ημπορεί να φανούν ανόητοι εις τους τυχόντας τεχνικής μορφώσεως, υπήρξαν όμως καθ' όλους τους αιώνας μεγάλοι φιλόσοφοι, οίτινες απέδωκαν εις αυτάς την πρέπουσαν σημασίαν.

Πώς συνέβη οι νέοι εκείνοι της Γαλιλαίας, – εἰς Ἰωάννης τόσον φλογερός, ἀλλὰ καὶ τόσον σκεπτικιστής, καὶ εἰς Πέτρος τόσον ορμητικὸς εἰς τὰς συμπαθείας του, ἀλλὰ καὶ τόσον δειλὸς εἰς τὰς αποφάσεις του, νὰ προσπέσουν με ἓν μόνον βλέμμα, με μίαν μόνον λέξιν, εἰς τοὺς πόδας τοῦ Σωτῆρος! Πώς συνέβη, ὥστε εἰς μίαν αἰφνιδίαν ἀποκάλυψιν, εἰς ἓνα ἀπρόοπτον κύμα ἐμπνεύσεων, ν' ἀναγνωρίσουν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ τέκτονος τῆς Ναζαρέτ τὸν Μεσσίαν τῆς προφητείας, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν Σωτῆρα τοῦ Κόσμου;

Αναμφιβόλως ἐκ τῶν ὧν περὶ Αὐτοῦ ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἴσως καὶ ἐκ μόνου τοῦ βλέμματός του. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἡ παράδοσις ποικίλλει σημαντικῶς· καὶ ἀφοῦ τόσον ἐνέχει ἐνδιαφέρον, δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ ἐνδιατρίψωμεν ὀλίγον ἐπ' αὐτοῦ.

Οἱ μελετήσαντες τὰς μεσαιωνικὰς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ παρητήρησαν βεβαίως, ὅτι τινὲς ἐκ τούτων εἶναι αἰσχροῦς

και απεχθώς βδελυραί, ενώ άλλαι παρουσιάζουν μίαν σύλληψιν του πλέον αιθερίου και πλέον ερασμίου ιδεώδους του ανθρωπίνου κάλλους. Πόθεν προήλθεν η περίεργος αύτη διαφορά;

Προήλθεν εκ των προφητικών χωρίων, άτινα ενομίσθησαν ότι υπεδείκνουν την εμφάνισιν του Μεσσίου καθώς και την ζωήν αυτού.

Η Εκκλησία των πρώτων χριστιανικών χρόνων, συνειθισμένη εις την υπέροχον τελειότητα με την οποίαν η γλυπτική περιέβαλε τας ωραίας συλλήψεις των νεωτέρων θεών του Ολύμπου, και γνωρίζουσα εκτός τούτου την απαισίαν διαφθοράν την οποίαν ασκεί πάσα φιλήδονος φαντασία, έλαβεν ως ιδεώδες, διά να παραστήση το πρόσωπον του Χριστού, τας μελαγχολικάς εικόνας των προφητών Ησαΐα και Δαυίδ, εικόνας πασχόντων εξορίστων, ταπεινών και εξηντλημένων. Το κάλλος του, λέγει ο Κλήμης ο Αλεξανδρινός ήτο εν τη ψυχή του και εις τας πράξεις του, αλλά σωματικώς ο Ιησούς ήτο ταπεινός. Ιουστίνος ο Μάρτυς παριστά τον Χριστόν αιειδή, άδοξον, άτιμον. «Το σώμα του» λέγει ο Ωριγένης, «ήτο μικρόν και δυσειδές και αγενές.» «Το σώμα του», λέγει ο Τερτυλλιανός δεν είχε καμμίαν ανθρωπίνην ωραιότητα, και κατά πολύ ισχυρότερον λόγον ουδεμίαν ουρανίαν λαμπρότητα.» Ο εθνικός Κέλσιος, ως πληροφορούμεθα εκ του Ωριγένους, εποφελείτο της πατροπαραδότου ταύτης σωματικής ποταπότητος και ασχημίας διά ν' αποκηρύσση

την εκ Θεού καταγωγήν του. Η άμιλλα αυτή όπως παριστάνεται ο Χριστός όσον το δυνατόν δυσειδέστερος, προέβη μάλιστα και περαιτέρω. Τον εμφαντάσθησαν και λεπρόν ακόμη, αυτόν τον τόσους θεραπεύσαντα λεπρούς.

Εξ αντιδράσεως αφ' ετέρου προς τας αηδεΐς ταύτας φαντασιοπληξίας, υπήρξαν πολλοί οίτινες υπεστήριζον ότι ο Ιησούς, ως προς το είδος το ανθρώπινον, αντικατώπτριζε πιστώως την γοητείαν της μορφής και το κάλλος του Δαυΐδ, του μεγάλου προγόνου του· και ο Άγιος Ιερώνυμος και ο άγιος Αυγουστίνος επροτίμων να εφαρμόζουν εις αυτόν τας λέξεις των Ψαλμών: «Ωραίος κάλλει παρά τους υιούς των ανθρώπων.» Φυσικόν ήτο, αφού ελλείπουν θετικά αποδείξεις, ν' αποκτήση η γνώμη αυτή περισσοτέρας συμπαθείας, και να εμπνεύση όλας τας εκείνας τας περιγραφάς της ποιήσεως, τας πλήρεις μεγαλείου και συμπαθείας, και όλας εκείνας τας αναπαραστάσεις του Χριστού τας οποίας βλέπομεν εις τα μεγάλα ζωγραφικά έργα του Φρα Αντζέλικο, του Βερναρδίνου Λουίνη, του Λεονάρδου Βίντσι, του Ραφαήλ και του Τιτιανού.

Ανεξαρτήτως πάσης παραδόσεως δυνάμεθα ασφαλώς να πιστεύωμεν ότι ουδέν υπήρχε το δυσειδές ή το απεχθές, – ότι απεναντίας υπήρχε κάτι το ωραΐον, ως λέγει ο Άγιος Ιερώνυμος, – εις το φθαρτόν περίβλημα όπερ ενέκλειε μίαν Αιωνίαν θεότητα και μίαν Άπειρον Αγιότητα. Παν αληθές κάλλος εΐνε «το μυστήριον της θεότητος», και συνείδησις τόσον ακηλίδωτος, πνεύμα τόσον αρμονικόν, ζωή τόσον

αγνώως ευγενής, δεν ηδύναντο παρά ν' αντανακλώνται εις τους τρόπους και εις το πρόσωπον του Υιού του Ανθρώπου. Ουδαμού ευρίσκομεν βεβαίως υπαινιγμόν τινα σχετικόν προς το θέλγητρον τούτο της μορφής, όπως ευρίσκομεν εν τη περιγραφή του νεαρού Αρχιερέως Αριστοβόλου, τον οποίον ο Ηρώδης εδολοφόνησεν· αλλ' αφ' ετέρου δεν ευρίσκομεν εις την γλώσσαν των εχθρών του και μίαν λέξιν ή ένα υπαινιγμόν όστις ηδύνατο να βασισθή επί της δυσμορφίας του Χριστού. Εκείνος περί του οποίου ο Ιωάννης εμαρτύρησεν ότι ήτο ο Χριστός, – Εκείνος, ον τα πλήθη μετά χαράς θα καθίστων Βασιλέα των, – Εκείνος, τον οποίον η αγία πόλις εχαιρέτισε διά θριαμβευτικών κραυγών ως Υιόν του Δαβίδ, – Εκείνος, τον οποίον υπηρετούν αι γυναίκες μετά τόσον βαθείας ευλαβείας και τοιαύτης αφοσιώσεως, και ούτινος η μορφή επλήρωσεν εις μίαν τεταραγμένην εικόνα ονείρου την φαντασίαν μιας Ρωμαίας δεσποίνης με τρόπον και ενδιαφέρον, – Εκείνος, όστις με δύο μόνον λέξεις ηνάγκασε τον Φίλιππον και τον Ματθαίον και πολλούς άλλους να καταλείπουν το παν και να τον ακολουθήσουν, – Εκείνος, ούτινος έν μόνον βλέμμα συνέτριψε την αγωνιωδώς μετανοούσαν καρδίαν του Πέτρου, – Εκείνος, προ της παρουσίας του οποίου οι κατειλημμένοι υπό δαιμονίων εθεραπεύοντο και εις την ερώτησιν του οποίου, εν αυτή τη κρίσει της αδυναμίας του, οι αγριώτατοι εχθροί του κατελήφθησαν υπό τρόπον και έπεσαν κατά γης εις μίαν στιγμήν καθ' ην η λύσσα των

είχε κορυφωθεί, – δεν ηδύνατο να στερήται του προσωπικού μεγαλείου Προφήτου και Ιερέως. Όλα τα γεγονότα της ζωής του λαλούσι πειστικώς περί της δυνάμεως εκείνης του χαρακτήρος, και της καρτερικότητος και της αξιοπρεπείας και της ηλεκτρικής επιρροής, προσόντα τα οποία ουδείς δύναται να έχη, αν δεν είναι πεπρωτισμένος με μεγάλα ανθρώπινα και πνευματικά δώρα. «Βεβαίως», λέγει ο Άγιος Ιερώνυμος, «φλοξ πυρός και λαμπρότης άστρου απήστραπτεν εκ του οφθαλμού του, και το μεγαλείον της θεότητος έλαμπεν εις το πρόσωπόν του». Η περιγραφή αύτη δύναται να θεωρηθή ακριβής· διότι η λέξις «θάμβος» είναι έκφρασις την οποίαν συχνάκις μεταχειρίζονται οι Ευαγγελισταί, όπως εκφράσουν το αποτέλεσμα όπερ είχεν η παρουσία του εις τους εχθρούς και φίλους του.

Η τρίτη ημέρα μετά την επάνοδον εκ της έρημου φαίνεται ότι κατηναλώθη υπό του Ιησού εις συζητήσεις μετά των νέων μαθητών του. Την επαύριον ηθέλησε να επιστρέψη εις Γαλιλαίαν, και καθ' οδόν συνήντησε και άλλον αλιέα, τον Φίλιππον τον από Βηθσαϊδά. Εξ όλων των Αποστόλων μόνος ο Φίλιππος είχεν ελληνικόν όνομα, προερχόμενον ίσως εκ του τετράρχου Φιλίππου, αφού η συνήθεια του να δίδωνται εις τα παιδιά τα ονόματα των βασιλευόντων ηγεμόνων ήτο κοινή. Αν το πράγμα έχη ούτω, ο Φίλιππος ήτο κατ' εκείνην την εποχήν τριάκοντα περίπου ετών. Πιθανώς το ελληνικόν τούτο το όνομα δεικνύει συγγένειαν με ελληνόφωνόν τινα πληθυσμόν, εκ των πολλών οίτινες

ἦσαν την εποχὴν ἐκείνην ἀνάμικτοι με τοὺς Γαλιλαίους εἰς τὰς ὄχθας τῆς Γεννησαρέτ, καὶ εἰς τοῦτο ἰσως οφείλεται τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἐπεθύμησαν νὰ ἴδουν τὸν Σωτῆρα, κατὰ τὴν τελευταίαν εβδομάδα τοῦ βίου του, ἐπροτίμησαν ν' ἀπευθυνθῶν μᾶλλον εἰς αὐτὸν παρά εἰς ἄλλον τινὰ Ἀπόστολον. Μία λέξις, μία μόνη πρόσκλησις: «Ἀκολουθεῖ μου», ἤρκεσεν ὥπως συνδέσῃ διὰ παντός με τὸν Ἰησοῦν τὸν ευγενὴ καὶ ἄδολον Ἀπόστολον, τὸν ὁποῖον κατὰ πάσαν πιθανότητα εἶχε γνωρίσει προηγουμένως.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν προσετέθει καὶ πέμπτος νεόφυτος εἰς τὸν ἅγιον καὶ ευδαίμονα ἐκείνον ὄμιλον. Φλεγόμενος ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ διακοινώσῃ τὴν μεγάλην ἀνακάλυψιν, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει, ὁ Φίλιππος εὔρε τὸν φίλον τοῦ Ναθαναὴλ ἐξασκών τοιουτοτρόπως τὸ θειότατον προνόμιον τῆς φιλίας, ὅπερ εἶνε τὸ ν' ἀνακοινώμεν εἰς τοὺς ἄλλους παν ὅ,τι θεῖον ἠσθάνθημεν καὶ εἶδομεν ἡμεῖς αὐτοί. Ὁ Ναθαναὴλ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Ἀποστόλων ἐξομοιοῦται γενικῶς καὶ σχεδὸν ἀδιαμφισβητήτως με τὸν Βαρθολομαῖον· διότι «Βαρθολομαῖος» εἶναι λέξις σύνθετος ἐκ τοῦ «Βαρ» καὶ «θολμαί» καὶ σημαίνει τὸν «υἱὸν τοῦ Θολμαί» καὶ ἐνῶ τοῦ Ναθαναὴλ γίνεται μνεία ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο μόνον εἰς ἓν χωρίον (Ἰω. 21, 2) ὁ Βαρθολομαῖος συνδέεται ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Ἀποστόλων σχεδὸν πάντοτε με τὸν Φίλιππον. Ἐπειδὴ δὲ κατῴκει ἐν Κανά τῆς Γαλιλαίας, ὁ υἱὸς τοῦ Θολμαί ἠδύνατο νὰ σχετισθῇ ευκόλως με τὸν νεαρόν ἀλιέα τῆς Γεννησαρέτ. Καὶ ἐν τούτοις ἦτο τόσο

μεγάλη η απομόνωσις εις την οποίαν είχε ζήσει μέχρι τούδε ο Χριστός, ώστε, μολονότι ο Ναθαναήλ εγνώριζε τον Φίλιππον, ήκουεν όμως πρώτην φοράν το όνομα του Ιησού. Το απλοϊκόν πνεύμα του Φιλίππου εφαινετο αρεσκόμενον εις την αντίθεσιν, ήτις υπήρχε μεταξύ του μεγαλείου της αποστολής του Χριστού και της ταπεινότητος της καταγωγής του. «Ον έγγραψε Μωυσής εν τω νόμω και οι προφήται, ευρήκαμεν». Και τις ήτο εκείνος τον οποίον ευρήκε; Κανείς νεαρός ηγεμών της δυναστείας του Ηρώδου; Νεαρός τις Ασμοναίος ιερέυς; Φωτεινόν τι πνεύμα εκ των σχολών του Ιλλήλ και του Σαμμαΐ; Όχι, ήτο μόνον «ο Ιησούς, ο υιός του Ιωσήφ, ο από Ναζαρέτ».

Ο Ναθαναήλ φαίνεται ότι ησθάνθη την αντίθεσιν. Ηννόησε την σημασίαν των λόγων του Φιλίππου. Ο Μεσσίας ευρέθη, και όμως ήτο από την Ναζαρέτ! Ήτο πιθανώς, όπως λέγει και η παράδοσις, ο μάλλον ανεπτυγμένος των Αποστόλων. Και η απάντησίς του θεωρείται πλέον παροιμιώδης: «Εκ Ναζαρέτ δύναται τι αγαθόν είναι;» Ο Ναθαναήλ ίσως υπαινίσσετο την λέξιν «ναζόρα» εξ ης παράγεται το όνομα Ναζαρέτ, και ήτις σημαίνει: «άξιος περιφρονήσεως». Ίσως όμως και να ηνόει ότι η Ναζαρέτ ήτο πόλις ασήμαντος και ταπεινή, κλεισμένη μέσα εις μίαν μικράν αγρίαν κοιλάδα. Και ο Φίλιππος, τέλειος πλέον μαθητής του Ιησού, απαντά εις τον Ναθαναήλ με τας ιδίας λέξεις του διδασκάλου του:

«Έρχου και ίδε».

Και σήμερον ἀκόμη, η ἐρώτησις – «Ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθόν εἶναι;» – Ἐπαναλαμβάνεται συχνάκις, καὶ ἡ μόνη ἀπάντησις – σχεδόν ἡ μόνη δυνατὴ ἀπάντησις, – εἶνε καὶ τώρα, ὅπως ἦτο τότε, «Ἐρχου καὶ ἴδε». Τότε ἐσήμαινε, ἔρχου καὶ ἴδε τὸν Λαλοῦντα ὡς οὐδέποτε ἄνθρωπος ἐλάλησεν· ἔρχου καὶ ἴδε Ἐκεῖνον, τὸν ταπεινὸν τέκτονα τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὅστις δεσπάζει τῶν ψυχῶν πάντων τὸν προσεγγιζόντων αὐτόν, ἀποκαλύπτων διὰ μόνης τῆς παρουσίας του τὰ μυστικὰ τῶν καρδιῶν, καὶ σύρων ὀπισθέν του τοὺς αμαρτωλοὺς εἰς μίαν φλογερὰν λατρείαν· ἔρχου καὶ ἴδε Ἐκεῖνον, ὅστις ἀποπνέει τὴν ἀκαταμάχητον γοητείαν ἀναμαρτήτου ἀγνότητος, τὸ ἄψογον κάλλος θείας ζωῆς. «Ἐρχου καὶ ἴδε», εἶπεν ὁ Φίλιππος πεπεισμένος ἐν τῇ ἀπλότητι τῆς καρδίας καὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ, ὅτι βλέπων τις τὸν Ἰησοῦν θα τὸν ἀνεγνώριζε καὶ θα τὸν ἠγάπα καὶ θα τὸν ἐλάτρευεν. Ὑπὸ τοιαύτην σημασίαν, δὲν δυνάμεθα βεβαίως σήμερον νὰ εἰπώμεν «Ἐρχου καὶ ἴδε»· διότι ἀφ' οὗτοι οἱ κυανοὶ οὐρανοὶ ἐκλείσθησαν μετὰ τὸ δράμα τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ τοῦ Ἁγίου Παύλου, τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα τοῦ Ἰησοῦ δὲν ὤφθη πλέον ὑπ' οὐδενός. Δυνάμεθα ὅμως νὰ εἰπώμεν τὸ «ἔρχου καὶ ἴδε»· ὑπὸ ἄλλο πνεῦμα, Ἐρχου καὶ ἴδε ἓνα ἐτοιμοθάνατον κόσμον ἀναζωογονηθέντα, ἓνα κόσμον παρηκμακότα ὅστις ἐγεννήθη, ἓνα γηραλέον κόσμον ἀνακτήσαντα σφρίγος τῆς νεότητος· ἔρχου καὶ ἴδε τὴν ἀγάπην εἰσχωρούσαν εἰς τὴν εἰρκτὴν τοῦ καταδίκου, τὴν ἐλευθερίαν ἀποδιδομένην εἰς τὸν σιδηροδέσιμον

δούλον· ἔρχου και ἴδε τους πτωχοὺς και τους αμαθεῖς και τους πολλοὺς χειραφετηθέντας διὰ παντός ἀπὸ την ἀφόρητον τυραννίαν των πλουσίων, των πεπαιδευμένων και των ολίγων· ἔρχου και ἴδε νοσοκομεία και ἄσυλα φιλανθρωπικά, ὀρθούμενα εἰς αἰωνίαν φιλανθρωπίαν παραπλεύρως των ερειπίων των κολοσσαίων ἀμφιθεάτρων, τα ὁποῖα ἄλλοτε ἐβάφοντο με ἀνθρώπινον αἷμα· ἔρχου και ἴδε την ἐξαγνισθείσαν οἰκογένειαν· ἔρχου και ἴδε τα ἄντρα της χλιδῆς και της τυραννίας μεταβληθέντα εἰς γλυκείας και εὐδαίμονας οἰκίας, τους ἀθέους εἰς πιστοὺς χριστιανούς, τους πολυθεϊστάς εἰς ἀγίους. Ναι, ἔρχου και ἴδε τας μεγαλοπρεπεῖς πράξεις ενός μεγάλου δράματος ἐξακολουθούντος ἐπὶ δεκαεννέα χριστιανικοὺς αἰῶνας· και ὅταν ἰδῆτε και μάθητε ἐν εὐλαβεί ταπεινώσει ὅτι ἀκόμη και η φαινομένη Τύχη εἶνε κόρη της Προνοίας – «Εὐνομίας τε και Πειθούς ἀδελφή και Προμαθείας θυγάτηρ», καθὼς λέγει ὁ ἀρχαῖος ποιητής Ἀλκμάν, ὅταν ἀκούσητε την φωνήν του Σωτήρος ὅστις ἦλθε νὰ ζητήσῃ το ἀπολωλός, τότε πιθανόν και σεις ν' ἀποβάλητε την ἀθλίαν ἑξίν της ἀμφιβολίας και ν' ἀναφωνήσητε ὁμοῦ με τον καθαρὸν και ἄδολον Ναθαναήλ «Ραββί, συ εἰ ὁ Υἱὸς του Θεοῦ, συ εἰ ὁ Βασιλεὺς του Ἰσραήλ!»

Ὁ Χριστός, καθὼς τον εἶδεν ἐρχόμενον, ἀνεγνώρισεν ὅτι ἡ σφραγὶς του

Θεοῦ ἦτο ἐπὶ του μετώπου του, κα' εἶπεν:

«Ἴδε ἀληθῆς Ἰσραηλῆτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι».

Πόθεν με γνωρίζεις; ηρώτησεν ο Ναθαναήλ. Τότε εδόθη η καρδιογνωστική απάντησις. «Προτού σε Φίλιππον φωνήσαι, όντα υπό την συκήν, ειδόν σε».

Έθιμον είχαν οι θεοσεβούντες Ιουδαίοι να μελετώσι το προσευχητάριόν των υπό δένδρον συκής. Τινές δε ενόμισαν ότι έχει τι το σημαντικόν η κλήσις του Αποστόλου από της σκιάς δένδρου το οποίον εσυμβόλιζε τα εβραϊκά έθιμα και την Συναγωγήν. Αλλ' εκ της όλης σκηνής οφείλομεν να φιλοσοφήσωμεν βαθύτερον ακόμη. Και εις το γεγονός τούτο ανευρίσκομεν και άλλην απερίγραπτον χροιάν πραγματικότητας, άλλο τεκμήριον της γνησιότητας και αξιοπιστίας του τετάρτου ιερού Ευαγγελίου.

Υπάρχουν στιγμαί καθ' ας η θεία χάρις κινεί βαθύτερον την καρδίαν μας. Εις τοιαύτην δε στιγμήν πρέπει να ευρέθη ο άδολος Ισραηλίτης καθώς εκάθητο κ' εμελέτα και προσήυχετο εν σιωπή υπό την συκήν. Και την χορδήν ταύτην, την μόνον εις καρδιογνώστην ορατήν, έθιξεν ο Κύριος. Εάν τις εις παρομοίαν ευρέθη θέσιν, πώς θα εθεώρη ζώντα άνθρωπον όστις θα του απεκάλυπτεν ότι, την δείνα ώραν, ακαταλήπτως τον είδε κ' εμέτρησε τας συγκινήσεις της ψυχής του; Τοιαύται εξάρσεις και συγκινήσεις, τοιαύται μεταρσιώσεις εις τρίτον ουρανόν, οπόταν η ψυχή αγωνίζεται να υπερβή τα όρια του χώρου και χρόνου, υπάρχουν αναμφίλεκτα τεκμήρια και γεγονότα ότι είναι εκ των μεμαρτυρημένων παραδειγμάτων του βίου του Χριστιανικού. Και αν τις εκ των αναγνωστών εγνώρισέ

ποτε τον παλμόν τούτον της θείας αλλοιώσεως, όστις κτίζει καρδίαν καθάραν, και πνεύμα ε[;];]ές εγκαινίζει, ούτος μόνος θα εννοήση το ρίγος της ηλεκτρικής συμπαθείας, την ηκονημένην αιχμήν της ισχυράς πεποιθήσεως, ήτις διήλθεν εν ακαρεί την καρδίαν του Ναθαναήλ και τον έκαμε να κλίνη πάραυτα οιονεί καρδίαν και γόνυ και ένθους ν' αναφωνήση. «Ραββί, συ ει ο Υιός του Θεού!»

Είναι τόσον δυσεύρετοι οι Ναθαναήλ σήμεραν! Η ψυχή του φαίνεται να υπήρξε μία από τας ψυχάς εκείνας τας γαληνίους, τας ερημικάς, τας μελετητικάς, των οποίων η σφαίρα της υπάρξεως έγκειται όχι εδώ, αλλ' εν τη γη των ειρηνοποιών και των πραέων. Ουδέποτε δε, μέχρι του μαρτυρικού θανάτου του, ελησμόνησε τας λέξεις εκείνας, αίτινες έδειξαν ότι ο Κύριός του τον είχε δοκιμάσει και τον είχε γνωρίσει. Ουχί δε άπαξ, αλλά πολλάκις επληρώθη δι' αυτόν και τους άλλους Αποστόλους η υπόσχεσις ότι, «Απ' άρτι όψεσθε τον ουρανόν ανεωγότα και τους αγγέλους του Θεού αναβαίνοντας και καταβαίνοντας επί τον Υιόν του Ανθρώπου».

Ο τίτλος «ο Υιός του Ανθρώπου», τον οποίον λαμβάνει εδώ ο Ιησούς, είναι ο πρώτος προσδιορισμός δι' ου περιγράφει τον εαυτόν Του. Ως Υιόν του Ανθρώπου, πράον και ταπεινόν τη καρδία, οι μαθηταί του ηδύναντο μόνον να μάθουν να τον γνωρίζωσι, πριν βαθμηδόν φθάσωσι να ίδωσιν αυτόν ως Υιόν του Θεού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Το πρώτον θαύμα

Ο Γάμος εν Κανά. – «Οἶνον ουκ ἔχουσιν». –
Η απάντησις προς την Παρθένον. – Το θαύμα. –
Χαρακτήρες τούτου και άλλων θαυμάτων.

«Τη τρίτη ημέρα (λέγει ο Ευαγγελιστής Ιωάννης) γάμος ἐγίνετο εν Κανά της Γαλιλαίας». Γράφων εν πλήρει γνώσει και ζωηρά αναμνήσει παντός γεγονότος το οποίον συνέβη κατά τας θεσπεσίας εκείνας ημέρας, σημειοί τας χρονολογίας ως να ἦσαν τα γεγονότα ταύτα τόσον οικεία εις τους άλλους ὅσον και εις αὐτόν. Η τρίτη ημέρα πρέπει να εννοηθῇ ως η τρίτη μετά την αναχώρησιν του Ἰησοῦ εις Γαλιλαίαν. Εάν ὠδοιπόρει συντόνως ακολουθῶν την κοινήν ὁδόν, θα κατέλυε την πρώτην νύκτα εις Σιλώ ή Συχέμ, την δευτέραν εις Εγγανίμ, την τρίτην θα ἐφθανεν εις Ναζαρέτ, και μη ευρίσκων ἐκεῖ την μητέρα Του και τους αδελφούς Του (ήτοι τους οικείους Του (4)), θα ηδύνατο εις μίαν και ημίσειαν ὥραν ἀκόμη, να φθάσῃ εις Κανά εν καιρῷ, διὰ να παρευρεθῇ εις τον γάμον.

Εἶναι γνωστόν ὅτι αι τελεταί αὗται, ἤρχιζαν περί την ἀμφιλύκην της εσπέρας, εν Παλαιστίνη, ως και εν Ελλάδι, ὠδήγουν δε την νύμφην, και οψιαίτερον ἀκόμη, την νύκτα, βαθύπεπλον, ἀνθοστεφή, και λαμπροστόλιστον.

Προεπέμπετο με λαμπάδας, με άσματα και με χορούς εις την οικίαν του γαμβρού. Συνωδεύετο υπό νεανίδων της κώμης, και ο νυμφίος ήρχετο εις προϋπάντησίν της μετά των νεαρών φίλων του. Η παράδοσις λέγει, ότι παράνυμφος ήτο ο Ναθαναήλ αλλ' η παρουσία της Παρθένου, επίτηδες μεταβάσης ίσως, φαίνεται να δεικνύη ότι ο γαμβρός ή η νύμφη ήτο εκ των συγγενών των. «Εκλήθη δε και ο Ιησούς και οι μαθηταί Αυτού εις τον γάμον». Η χρήσις του ενικού ίσως σημαίνει ότι οι μαθηταί εκλήθησαν προς χάριν του, όχι Αυτός προς χάριν εκείνων. Το ότι η Παρθένος έλαβε προφανώς εξάρχουσαν θέσιν εις τον γάμον, και προστάττει τους υπηρετούντας με τόνον εξουσίας. («Ό,τι αν λέγη υμίν ποιήσατε») πιθανόν καθιστά ότι ο γάμος ήτο ενός των ανεψιών της, των υιών του Αλφαίου, ή των θυγατέρων του Ιωσήφ, εις τας οποίας η παράδοσις αποδίδει ονόματα Εσθήρ και Θάμερ. Ο δε Ιωσήφ είχεν αποθάνη, ως φαίνεται εκ της άκρας σιωπής των Ευαγγελιστών, οίτινες, μετά την πρώτην επίσκεψιν του δωδεκαετούς Χριστού εις Ιεροσόλυμα, δεν μνημονεύουν πλέον το όνομά του.

Είτε επτά ημέρας διήρκεσεν ο γάμος, όπως παρά τοις ευπόροις είθιστο, είτε τρεις μόνον, όπως ήτο συνηθέστερον, αίφνης ο οίνος έλειψεν. Όστις γνωρίζει πόσον ιερά και πλουσία είναι η φιλοξενία ανά την Ανατολήν, και πόση μεγάλη η φιλοτιμία των αγόντων χαράν ή εορτάς κατ' οίκον, εκείνος μόνον δύναται κατανοήση την λύπην και την στενοχωρίαν εις ην ευρέθησαν τότε οι νεόνυμφοι και οι

οικεῖοι των. Εἰς τὴν Ἀνατολήν το ἔχουν αὐτό ὡς δυστύχημα καὶ ὄνειδος.

Δυνατόν ἡ αἰτία τῆς ἐλλείψεως ταύτης το οἴνου νὰ ἦτο ἡ παρουσία το Ἰησοῦ καὶ των πέντε συντρόφων το. Ἡ πρόσκλησις ἐγένεε κυρίως διὰ το Ἰησοῦν μόνον, ὁ δε νεαρός νυμφίος δεν θα ἤξευρεν ὅτι ἀπὸ τεσσάρων ἡμερῶν ὁ Ἰησοὺς εἶχεν ἀποκτήσει πέντε μαθητάς καὶ ἀκολουθοὺς. Εἶναι πιθανόν ὅτι δεν εἶχε γεῖνη πρόσθετος προμήθεια διὰ τὴν αὐξησιν ταύτην των δαιτυμόνων. Οὔτε εἶναι πιθανόν ὅτι, ἀπὸ μακρὰν πορείαν ἐννενήκοντα μιλίων ἐλθούσα, ἡ συνοδία το Ἰησοῦ συνεμορφώθη με το ἰουδαϊκὸν ἔθιμον, καὶ ἔφερε μεθ' ἐαυτῆς τροφάς καὶ ασκοὺς οἴνου.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ μήτηρ το Ἰησοῦ θα εἶχεν ἰδιαιτέρον λόγον διὰ νὰ το εἴπῃ. «Οἶνον οὐκ ἔχουσιν». Ἡ παρατήρησις ἦτο βεβαίως εὐστοχος καὶ σκόπιμος. Κανεὶς δεν εἴξευρεν, ὡς εἴξευρεν ἡ Παναγία, ποίος ἦτον ὁ Υἱὸς τῆς· καὶ ὁμως ἐπὶ τριάκοντα ἔτη, καθ' α ἐπερίμενεν ἐν υπομονῇ τὴν φανέρωσίν Το, το ἐβλεπε νὰ μεγαλόνῃ καθὼς μεγαλόνουν τα ἄλλα παιδιὰ· ἐξ ἡ ἐν πραότητι καὶ ταπεινώσει καὶ χάριτι καὶ ἀναμαρτήτῳ σοφία, ὡς νεόφυτον δένδρον ἐνώπιον το Θεοῦ, πλην κατὰ τα ἄλλα ὁμοῖος με τοὺς ἄλλους νέους, υπερέχων μόνον κατὰ το ἄκρως ἄσπιλον. Ἀλλὰ τώρα ἦτο τριακοντούτης, καὶ ἡ φωνὴ το μεγάλου Προφήτου, ἐκ τῆς φήμης το ὁποίου ἀντήχει το ἔθνος, το εἶχε κηρύξει το ἐπηγγελμένον Χριστόν. Ἠκολουθεῖτο δημοσία ὑπὸ μαθητῶν, οἵτινες το ἀνεγνώριζον ὡς Διδάσκαλον καὶ

ως Κύριον. Ἰδοὺ υπήρχεν ἐδῶ μία δυσχέρεια νὰ θεραπευθῇ, μία καλωσύνη νὰ γείνη, μία ἔλλειψις ν' ἀναπληρωθῇ. Δεν ἦλθεν ἀκόμη ἡ ὥρα του; Ποῖος ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ τι ἡδύνατο νὰ κάμῃ ἀν ἤθελε, καὶ ἀν τὸ ἤξευρε συμφέρον; Δεν ἡδύνατο τάχα νὰ διατάξῃ στρατιάν φαιδρῶν ἀγγέλων, ὡς ἐκείνην ἣτις ἐκήρυξε τὴν ἐν σπηλαίῳ γέννησίν Του, νὰ ἔλθωσι καὶ μεταβάλωσι τὸ ταπεινόν τούτο γαμήλιον συμπόσιον εἰς οὐρανίαν σκηνήν;

Ἰσχυρά ἦτο ἡ πίστις τῆς Παρθένου, καθαροί οἱ σκοποὶ τῆς, ἐκτός ἴσως τῆς τόσο φυσικῆς ἐκείνης ἐπιθυμίας του νὰ ἴδῃ τὸν υἱόν ἐνώπιόν τῆς τιμώμενον, καθὰ παρετήρησεν ἤδη ὁ ἱερός Χρυσόστομος. Καὶ ἡ ὥρα τοῦ υἱοῦ Τῆς σχεδόν εἶχεν ἔλθῃ, ἀλλ' ἦτο ἀναγκαῖον τώρα καὶ εἰσάπαξ νὰ δείξῃ πρὸς αὐτήν ὅτι ἀπὸ τούδε δὲν ἦτο μόνον Ἰησοῦς ὁ Υἱὸς τῆς Μαρίας, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ ἔδειξε με ἀποφασιστικὸν τρόπον.

«Τι ἐμοὶ καὶ σοι, γύναι;» Αἱ λέξεις φαίνονται τραχεῖαι καὶ ἀπότομοι, ἀλλὰ τούτο οφείλεται ἐν μέρει εἰς τοὺς τρόπους μας καὶ ἐν μέρει εἰς τὰς νεωτέρας μας γλώσσας. Τὸ «γύναι» ἦτο τόσο ἀβρόν καὶ εὐλαβές εἰς τὴν Ἀραμαϊκὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὧμίλει πιθανῶς ὁ Κύριος. Καὶ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἀκόμη εἶπε τὸ «Γύναι, ἰδοὺ ὁ υἱός σου». Καὶ τὸ «τι ἐμοὶ καὶ σοι,» εἶναι κατὰ γράμμα μετάφρασις κοινῆς Ἀραμαϊκῆς φράσεως (μαχ λι βελάκ), ἡ ὁποία λύει μὲν τὸ ζήτημα καὶ κόπτει τὸν λόγον, ἀλλ' ὅμως μετέχῃ ἀβρότητας καὶ φιλοφροσύνης. Ἡ δὲ φιλοφροσύνη αὕτη θὰ ἐπετάθῃ ἀκόμη διὰ τοῦ τόνου καὶ τοῦ

βλέμματος του Ιησού, διό και η Παρθένος, χωρίς ποσώς να προσβληθῇ ἢ να λυπηθῇ, εστράφη προς τους διακονούντας και είπεν: – Ὅ,τι σας λέγη κάμετε.

Εκεῖ ἦσαν υδρίαι λίθιναι ἕξ κείμεναι, διά την ἀνάγκην του συνήθους λουτροῦ και της καθαριότητος των ποδῶν και των χειρῶν, ὅπως εἶθιστο μετὰ πάσαν οδοιπορίαν και προ του δείπνου εν τη Παλαιστίνη. Αἱ υδρίαι αὗται εχωρούσαν ἀνά μετρητάς δύο ἢ τρεῖς, τουτέστιν ὡς δεκαπέντε γαλλόνια. Ὁ Ἰησοῦς διέταξε τότε τους υπηρέτας·

– «Γεμίσατε τας υδρίας ὕδατος». Και τας ἐγέμισαν ὡς ἐπάνω. Εἶτα ὁ Ἰησοῦς διέταξε ν' ἀντλήσουν εκ του περιεχομένου και να το φέρουν εἰς τον ἀρχιτρίκλινον, ἥτοι τον συμποσίαρχον. Ὁ ἄνθρωπος, ἅμα ἐγεύθη το ὕδωρ το ὁποῖον εἶχε μεταβληθῇ εἰς οῖνον, τῷ παντοδυνάμῳ πνεύματι του Χριστοῦ, και δεν ἤξευρε πόθεν τούτο – μόνον οἱ υπηρέται το ἤξευραν, οἱ ὁποῖοι εἶχον γεμίσει οἱ ἴδιοι τας υδρίας, και πάλιν οἱ ἴδιοι ἐκένωσαν εκ των υδριῶν εἰς ἀγγεῖον μικρότερον – εστράφη προς τον νυμφίον και του λέγει ευθύμως: – Κάθε ἄνθρωπος βάλλει πρῶτον τον καλόν οῖνον, και ὅταν οἱ καλεσμένοι μεθύσουν, τότε τον χειρότερον· συ ὁμως ἐφύλαξες τον καλόν οῖνον τελευταῖον.

Τούτο ἦτο το πρῶτον σημεῖον, ἢ το πρῶτον θαῦμα του Ἰησού. Πόσον ἀπλούν και πόσον θεσπεσίως γαλήνιον! Ἡ μέθοδος του θαύματος, ὅπερ εἶναι πολὺ θαυμασιώτερον ἀπὸ τας συνήθεις ἰάσεις των ἀρρώστων, υπερβαίνει την ημετέραν κατάληψιν· και ὁμως δεν ἐγένε με πομπήν οὔτε

με επίδειξιν. Υπήρξαν εἰς τὰς ἡμέρας ταύτας τῆς ἀπιστίας ἄνθρωποι οἵτινες μωρῶς καὶ ἀλαζονικῶς ἠξίωσαν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὤφειλε νὰ κάμῃ τὰ θαύματά του ἐνώπιον σοφῶν καὶ ἐπιστημόνων, εἰάν ἤθελε νὰ Τον πιστεύσωμεν. Ἀλλὰ πρῶτον ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ Τον πιστεύσωμεν, κ' ἔπειτα οἱ σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες τοῦ κόσμου τούτου δὲν εἶναι ὡς τίποτε ἐνώπιόν Του. Ἡ δὲ πίστις τῶν χριστιανῶν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ θὰ ἦτο ἀκόμη ἀκλόνητος, καὶ ἂν δὲν εἶχεν εὐδοκήσῃ νὰ κάμῃ θαύματα, καθὼς δὲν ἔκαμεν ὁ Ἰωάννης. Τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ υπήρξαν θαύματα ἀπευθυνόμενα οὐχὶ εἰς ψυχράν καὶ λεπτολόγον περιεργίαν, ἀλλ' εἰς στέργουσαν καὶ ταπεινὴν πίστιν. Υπήρξαν τὰ σημεῖα τῆς θείας ἀποστολῆς Του· ἀλλὰ τὸ κυριώτερον τέρμα τῶν ἦτο ἡ ἀνακούφισις τῶν ἀνθρωπίνων κακοπαθειῶν, ἡ ἀνάδειξις ἱεράς τιнос ἀληθείας, ἡ, ὡς εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν, ἡ αὐξήσις τῆς θεμιτῆς καὶ ἀθώας χαράς. Ἐν ἀφανὲς χωρίον, πτωχικὸς γάμος, οἰκία πενιχρά, ταπεινῶν ἀγροτῶν ομήγυρις, παρέστησαν εἰς ἓν τῶν μεγίστων δειγμάτων τῆς θείας παντοδυναμίας.

Τὸ θαῦμα εἶνε θαῦμα, καὶ παραδεχόμενοι αὐτό, ἀναγκαίως παραδεχόμεθα ὑπερφυές τι. Τὶ τὸ ὄφελος, καὶ πῶς τὸ θαῦμα γίνεται καταληπτότερον, ἂν υποθέσωμεν μετὰ τοῦ Ὀλσχάουζεν ὅτι τὸ γενόμενον ἦτο ἐπιτάχυνσις τῶν ἐνεργειῶν τῆς φύσεως; ἢ μετὰ τοῦ Νεάνδρου, ὅτι αἱ δυνάμεις τοῦ ὕδατος ἐμαγνητίσθησαν πρὸς τὰς τοῦ οἴνου; οἱ μετὰ τοῦ Λάγγε, ὅτι αἱ δαιτυμόνες ἦσαν εἰς κατάστασιν

υπερφυσικής εξάρσεως; ή μετά του Μπάουρ, του Κάιμ και άλλων ότι το θαύμα ήτο κάπως μόνον παραπλήσιον, όχι πραγματικόν; Όσοι ευρίσκουν λυσιτελές να εκφέρουν τοιαύτας υποθέσεις, ας το κάμνουν· εις ημάς φαίνονται δυσμήχανοι και ανωφελείς. Ωφέλει τις να πιστεύη ή ν' απιστή· άλλον μέσον όρον δεν βλέπομεν. Η λέξις Φύσις ποίαν έννοιαν έχει, αν δεν εμπερικλείη την ιδέαν του δημιουργού της; Εάν απλώς αναγνωρίσωμεν το γεγονός, το οποίον μας διδάσκει η επιστήμη, ότι η απλουστάτη και στοιχειωδεστάτη ενέργεια των νόμων της φύσεως είνε ασυγκρίτως υπερτέρα της κατανοήσεως και της υψίστης νοημοσύνης μας· εάν μόνον πιστεύσωμεν ότι η πρόνοια του Θεού δεν είνε αφηρημένη ιδέα, αλλά ζώσα και φιλόστοργος μέριμνα υπέρ της ζωής του ανθρώπου· τέλος, εάν εισάπαξ πιστεύσωμεν ότι ο Χριστός ήτο ο μονογενής Υιός και Λόγος του Θεού, ο ελθών ίνα αποκαλύψη και φανερώση τον Πατέρα Του εις την ανθρωπότητα, τότε τίποτε δεν υπάρχει εις τα θαύματα τα ιστορούμενα εν τοις Ευαγγελείοις το οποίον να προσβάλη την πίστιν μας. Οφείλομεν να θεωρούμεν τα θαύματα του Χριστού ως πηγάζοντα απ' αυτήν την ύπαρξιν και την αποστολήν Του, φυσικώς και αφεύκτως, όπως αι ακτίνες από τον ήλιον. Ήσαν όχι απλώς τέρατα, ή δυνάμεις, ή σημεία, αλλ' ήσαν έ ρ γ α, κατά την λέξιν του Ευαγγελιστού Ιωάννου, τα συνήθη και άφευκτα έργα Εκείνου του οποίου αύτη η ύπαρξις ήτο το υψηλότεον πάντων των θαυμάτων. Ήτο αναμάρτητος, και τούτο ήτο

θαύμα μέγιστον, περισσότερον ἢ ὅσον ἡ πλάσις του κόσμου. Εἶπέ τις των φιλοσόφων ὅτι δύο πράγματα τον ἐξέπληττον· οἱ ἑνάστροι ουρανοὶ καὶ ὁ ἠθικός νόμος ὁ ἐν αὐτοῖς· ἀλλ' εἰς ταῦτα προσετέθη τρίτη πραγματικότης ἡ πλήρωσις του ἠθικοῦ νόμου ἡ ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ. Ἦλθε Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὡς Θεὸς ἐπράξεν.

Υπάρχουσι δε δύο χαρακτήρες του πρώτου τούτου θαύματος αξιοσημείωτοι.

Ὁ εἷς τούτων εἶνε τὸ ἀνθρωπιστικόν καὶ τὸ κοινωνικόν του θαύματος. Ἡ ἀποστολή Του εἶνε χαράς καὶ εἰρήνης ἀποστολή. Δεν ἐπιβάλλει τὴν ἀσκήσιν καὶ σκληραγωγίαν, ἀν καὶ τὴν δέχεται ἐν μετανοίᾳ καὶ συντριβῇ προσφερομένην, ἀλλ' ἐπιτρέπει τὴν ἀθῶαν χαράν· δεν ἐπιτάσσει τὴν ἀναγκαστικὴν ἀγαμίαν καὶ ἀγνείαν, ἀν καὶ τὴν ἀναγνωρίζει εἰς ὅσους δέδοται, ἀλλ' ἐγκρίνει τὸν ἱερὸν δεσμόν του γάμου. Διὰ τὴν ἰδίαν πείναν του δεν ἤθελε νὰ μεταβάλλῃ τοὺς λίθους εἰς ἄρτους, καὶ πρὸς χάριν των ἄλλων μεταβάλλει τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον. Τὸ πρῶτον θαῦμα του Μωυσέως υπῆρξε τὸ νὰ μεταβάλλῃ τὸν ποταμὸν ἀνόμου ἔθνους εἰς αἷμα. Τὸ πρῶτον του Ἰησοῦ τὸ νὰ γεμίσῃ τὰς ὑδρίας ἀκάκου οἰκογενείας με οἶνον.

Ὁ ἕτερος χαρακτήρ εἶνε τὸ συμβολικόν του θαύματος. Καθὼς ὅλα σχεδὸν τὰ θαύματα του Χριστοῦ, μετέχει ἐλέους, ἐμβλήματος, καὶ προφητείας. Ὁ κόσμος ἀποδίδει πρῶτον ὅ,τι καλὸν ἔχει καὶ εἶτα ὅλην τὴν υποστάθμην καὶ τὴν πικρίαν. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἦλθε νὰ μετατρέψῃ ὅλα

τα χθαμαλώτερα εις τα πλουσιώτερα και γλυκύτερα, τα βάρη του Μωσαϊκού νόμου εις τον τέλειον νόμον της ελευθερίας, το βάπτισμα του Ιωάννου εις βάπτισμα εν Αγ. Πνεύματι και πυρί, την λύπην και την μόνωσιν εις συμβίωσιν αρμονικήν, την θλίψιν και τον στεναγμόν εις ελπίδα και ευλογίαν, και το ύδωρ εις οίνον. Και ούτω η κατά Θεόν πολιτεία την οποίαν ο Χριστός εκόσμησε κ' εκάλλυνε διά της Παρουσίας Του και του πρώτου θαύματός Του εν Κανά της Γαλιλαίας προεικονίζει την μυστικήν ένωσιν του Χριστού και της Εκκλησίας Του· και το κοινόν στοιχείον το οποίον θαυμασίως μετέβαλεν εις οίνον αποβαίνει τόπος της ζωής μας μεταμορφωμένης κ' εξευγενιζομένης διά των προσδοκιών της ουρανίου ευφροσύνης· τύπος του οίνου τον οποίον Εκείνος θα πίνη καινόν μεθ' ημών εν τη βασιλεία του Πατρός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Σκηνογραφία της Γαλιλαίας

Η κοιλάς του Ιορδάνου και η Τιβεριάς Θάλασσα.
– Καλλονή της Γεννησαρέτ. – Η τοπογραφία. – Η
σημερινή ερήμωσις και η αρχαία Πολυανθρωπία. – Η
προφητεία του Ησαΐου. – Η διδασκαλία του Χριστού. –
Τοποθεσία της Καπερναούμ.

Το πρώτον θαύμα του Χριστού εν Κανά ήτο σημεῖον ὅτι ἦλθεν, ὄχι διὰ να καλέσῃ τοὺς μαθητάς Του ἔξω τοῦ κόσμου καὶ τῶν συνήθων καθηκόντων Του, ἀλλὰ διὰ να κάμῃ τοὺς ἀνθρώπους ευτυχεστέρους, ευγενεστέρους, ἀγαθωτέρους ἐν τῷ κόσμῳ. Καὶ ὑπῆρχέ τι το σημαντικόν εἰς τὸν τρόπον τὸν ὁποῖον ἐξέλεξεν ὡς τὴν σκηνὴν τῆς πρώτης διδασκαλίας του. Ὁ Ἰωάννης εἶχε κηρύξει εἰς τὰς ἐρήμους τὰς παρά τὴν Νεκράν θάλασσαν. Ἡ φωνὴ του ἀντήχησεν εἰς τοὺς κρημνοὺς καὶ τὰς φάραγγας. Ἡ πόλις ἡ πλησιεστέρα εἶχε κτισθῇ ἐναντίον ἀρχαίας ἀράς υπαρχούσης, καὶ ὁ δρόμος εἰς αὐτὴν ἔφερε διὰ τῆς «Οδοῦ αἵματος.» Ὅλα γύρω του ἀπέπνεαν πνοὴν ἐρημίας καὶ πένθους, καὶ ἀνεκάλουν φοβεράς ἀναμνήσεις ἀνόμου καὶ θεηλάτου φυλῆς. Παρά τὰ ὕδατα ἐκεῖνα τὰ μολύβδινα καὶ ὑπὸ τὸν οὐρανόν τὸν χαλκοῦν εἶχε κηρύξει τὸ βάπτισμα τῆς μετανοίας. Ἀλλ' ὁ Χριστός, ἐν μέσῳ τῆς παιδράς συνοδίας τῆς Μητρός Του

και των συγγενών Του και των Μαθητών Του, εξέλεξεν ως πρώτον κέντρον της διδασκαλίας Του μίαν λαμπράν και πολυάσχολον πόλιν, της οποίας αι μαρμάριναι οικοδομαί κατωπτρίζοντο εις διαυγή θάλασσαν.

Η μικρά αύτη πόλις ήτο η Καπερναούμ. Ηγείρετο υπό τας ομαλὰς κατωφρείας των λόφων των πυρικυκλούντων επίγειον παράδεισον. Εις κανέν άλλο μέρος εν Παλαιστίνη δεν υπήρχον δένδρα και κήποι οίοι εν τη χώρα της Γεννησαρέτ. Αυτό το όνομά της σημαίνει «κήπος αφθονίας», και τα αναρίθμητα άνθη ανθούσιν επί τινος κοιλάδος ήτις είνε «ομοία την όψιν με σμάραγδον». Ηθέλησε βεβαίως ο Χριστός ίνα η διδασκαλία του, η ανοίγουσα τους ορίζοντας της αγαθότητος και του ελέους εις τον κόσμον, αρχίση κηρυττομένη εις τόπους τερπνούς.

Ο περιηγητής σήμερον, καθώς εξέρχεται από την κοιλάδα των Περιστερών, και ρίπτει το πρώτον άπληστον βλέμμα εις την Γεννησαρέτ, θα ίδη μικράν λίμνην, ομοιάζουσαν με κινύραν το σχήμα, δεκατριών μιλίων το μήκος, έξ δε το πλάτος. Κατά την απωτέραν ή ανατολικήν όχθην εκτείνεται πρασίνη λωρίς, πέραν της οποίας υψούται εις εννεακοσίους πόδας υπεράνω της επιφανείας της λίμνης, σειρά ερήμων λόφων διατρήτων με χαράδρας, χωρίς δένδρον ή χωρίον ή ίχνος καλλιιεργείας, το άσυλον όπου ο Κύριος ημών συχνά επεζήτει την αναψυχήν της μονώσεως μετά του Θεού. Η λίμνη, με τα στίλβοντα κρυσταλλώδη νερά της, κείται εις τον πυθμένα μεγάλης λεκάνης, υπέρ

τους πεντακοσίους πόδας κατωτέρω της επιφανείας της Μεσογείου. Εντεύθεν ο πνιγηρός καύσων εκεί. Αι όχθαι είνε τώρα έρημοι. Εξαιρέσει της μικράς και φθινούσης πολίχνης της Τιβεριάδος, και του χωρίου Μετζέλ των αρχαίων Μαγδάλων, δεν υπάρχει κατωκημένον μέρος εις τας πάλαι ανθούσας όχθας της· έν άθλιον και υπόσαθρον πλοιάριον αντικατέστησε τον πάλαι ποτέ στολίσκον. Και τούτο δεικνύει την φυγοπονίαν και αναλγησίαν των σημερινών κατοίκων, διότι τα οψάρια είνε ακόμη άφθονα εις την λίμνην. Αλλ' οι φυσικοί χαρηκτήρες ακόμη μένουσιν. Η λίμνη κείται αμετάβλητος, ως οπάλιον σμαραγδοκόλλητον, αναμέσον των πρασίνων λόφων· τα ύδατα είνε ακόμη τόσοσιν ωραία εν της διαυγεία των, ως ότε ο Πέτρος έρριπτε τα δίκτυα εις αυτά, και ο Ιησούς ενέβλεπεν εις τα κρυστάλλινα βάθη των· το φως του ηλίου περιλούει ακόμη τον τόπον, και ο αήρ ευωδιάζει από φυσικά αρώματα, και η τρυγών μορμυρίζει εις τας κοιλάδας, και ο πελεκάν αλιεύει εις τα ύδατα· και υπάρχουν φοίνικες και πρασινίζοντες κάμποι και ρεύματα και αμαυροί ερειπίων σωροί. Και ό,τι έχασε κατά τον πληθυσμόν και την δραστηριότητα, εκέρδισε κατά την σεμνότητα και το ενδιαφέρον. Και αν παν ίχνος ανθρωπίνης κατοικίας εξέλειπεν εκ των πέριξ της, και αν ο θως και η ύαινα ωρύοντο μόνον επί των ερειπίων των Συναγωγών όπου edίδαξεν ο Χριστός, ακόμη το γεγονός ότι Εκείνος την εξέλεξεν ως την σκηνήν της ενάρξεως της διδασκαλίας Του θα μεταδίδη έννοιαν ιερότητος και

περιπαθείας εις τα ερημικά της ύδατα μέχρι συντελείας των αιώνων.

Πολύ εκπαγλοτέρα και ωραιότερα ήτο εις τους χρόνους της Παρουσίας Του η λίμνη και το τοπίον εκείνο. Ο Ιώσηπος, αφού περιγράφει μετά θαυμασμού τας καλλονάς της, συμπεραίνει ότι αι ώραι του ενιαυτού εφαιίνοντο να ερίζωσι περί της κατοχής της, και ότι η φύσις την είχε πλάσει ως πρότυπον και ως δείγμα. Οι δε Ταλμουδισταί είχαν παροιμίαν – ήτις είνε πολύ αληθεστέρα ή όσον φαντάζονται – ότι «ο Θεός είχε πλάσει επτά θαλλάσας εις την γην της Χαναάν, αλλά μίαν μόνον, την θάλασσαν της Γαλιλαίας, εξέλεξε διά τον εαυτόν του.»

Όχι δε μόνον διά την καλλονήν της, αλλά διά το κεντρικόν της θέσεως και το πολυάνθρωπον, η χώρα ήτο θαυμασίως προσηρμοσμένη διά το υπούργημα εκείνο δι' ου επληρώθη η παλαιά προφητεία του Ησαΐου, ότι η «γη Ζαβουλών και γη Νεφθαλίμ, πέραν του Ιορδάνου, Γαλιλαία των εθνών», έμελλε να ιδή φως μέγα, και «οι κατοικούντες εν χώρα και σκιά θανάτου, φως λάμψει επ' αυτούς». Επειδή ο Χριστός έμελλε να είνε και σωματικώς παρών ακόμη επί της γης «φως εις αποκάλυψιν εθνών,» όσον και «δόξα λαού Ισραήλ». Το μικρότερον χωρίον της Γαλιλαίας τότε, μαρτυρεί, ο Ιώσηπος, είχαν υπέρ τους δεκαπεντασχιλίους κατοίκους. Ήτο δε ο λαός φιλόπονος και εργατικός, κ' εκαλλιέργει παν πλέθρον της ευκάρπου εκείνης γης. Τέσσαρες οδοί ήγον εις τας όχθας της λίμνης.

Ἡ μία ἔφερε διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην· ἡ δευτέρα, διασχίζουσα γέφυραν πρὸς μεσημβρίαν τῆς λίμνης, διήρχετο διὰ τῆς Περαιάς, κ' ἔφθανε μέχρι τῆς Ἰεριχούς, ἡ τρίτη ἀπέληγεν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Μεσογείου, καὶ ἡ τετάρτη διήκε διὰ τῶν ορέων τῆς χώρας Ζαβουλῶν εἰς Ναζαρέτ, καὶ εἶτα διὰ τῆς πεδιάδος Εσδραελῶν εἰς Σαμάρειαν καὶ Ἱεροσόλυμα. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ, ἡ Γαλιλαία ἦτο κέντρον δραστηριότητος δι' ἐθνικοὺς καὶ Ἰουδαίους, καὶ περὶ τὰ τετρακισχίλια πλοιάρια διέπλεον τὰς ὀχθὰς τῆς λίμνης. Διασχίζων τις τὴν λίμνην, τὸν ποταμόν, ἢ τὰ ὄρη, ἔφθανεν εἰς Σαμάρειαν εἰς Συρίαν καὶ εἰς Φοινίκην. Ἡ πόλις Τιβεριάς, τὴν ὁποίαν Ἡρώδης ὁ Αντίπας ἐκτίσεν ὡς πρωτεύουσαν τῆς Γαλιλαίας, ὀνομάσας αὐτὴν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ τότε βασιλεύοντος Τιβερίου Καίσαρος, ηυξήθη καὶ ανεπτύχθη μετὰ θαυμαστῆς ταχύτητος, καὶ μετέδωκε τὸ ὄνομά τῆς εἰς τὴν λίμνην. Ἀν καὶ ὁ Χριστὸς δὲν εἰσῆλθεν ἴσως ποτέ εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς (ἐπειδὴ ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς τοποθεσίας παλαιῶν τάφων, ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ εἰσέρχωνται ἄνευ αὐστηροῦ καθαρμοῦ), μακρόθεν θα εἶδε πολλάκις τὰς ἐπάλξεις τῆς καὶ τὴν Χρυσὴν Οἰκίαν τοῦ Αντίπα. Καθ' ὅλον τὸ μήκος τῶν οχθῶν τῆς Γεννησαρέτ, Ἰουδαῖοι καὶ ἐθνικοὶ ἦσαν ἀλλοκότως ἀναμειγμένοι, καὶ ὁ ἄγριος Ἄραψ τῆς ἐρήμου διηγκωνίζετο μετὰ τὸν υπερόπτην Ῥωμαῖον καὶ μετὰ τὸν πανούργον Ἕλληνα.

Παρήλθον αἱ ἡμέραι τῆς ησύχου μονώσεως εἰς Ναζαρέτ,

και βίος εργασίας, περιπλανήσεως, κηρύγματος, ιάσεων και αγαθοεργίας έμελλε τώρα ν' αρχίση. Ολίγας μόνον ημέρας έμειναν εις Καπερναούμ, αλλ' η διατριβή αύτη έμελλε να είναι το υπόδειγμα δι' όλον το λοιπόν της επιγείου ζωής Του. Θα εκήρυττεν εις την Συναγωγήν, την κτισμένην υπό Ρωμαίου εκατοντάρχου, και τα έργα της αγάπης Του θα εγίνοντο γνωστά εις πάσης φυλής ανθρώπους. Θα εγίνετο γνωστόν εις όλους ότι ο νέος εγερθείς Προφήτης ήτο ανόμιος με τον μέγαν Πρόδρομόν Του. Έλθε να διδάξη ότι ο Θεός δεν ήτο ιδέα αφηρημένη, πόρρω αφεστώσα και συγχεομένη εις το κυανούν, αλλ' ήτο ο Πατήρ πάντων, «εν ω ζώμεν και κινούμεθα και εσμέν», και ότι δεν αρέσκεται εις ολοκαυτώματα και θυσίας, αλλ' εις έλεον και δικαιοσύνην και αγάπην και ταπείνωσιν.

Εν ω δε τοιαύτη ήτο η σημασία της ζωής του Χριστού εις την ερατεινήν εκείνην χώραν, είνε παράδοξον ότι η ακριβής τοποθεσία της Καπερναούμ, «της ιδίας πόλεως», κατά τον Ματθαίον, ήτις υπήρξε μάρτυς τοσούτων θαυμάτων Του, και τοσαύτας ήκουσεν εκ των μεγάλων αποκαλύψεών του, έμεινε μέχρι τούδε αβέβαιος. Δύο χωρία ερίζουσι περί τούτου το Χαν Μινυέ και το Τελ Χουμ, αλλ' εις ποίαν εκ των δύο θέσεων έκειτο η πόλις;

Εις εμέ αι αξιώσεις του Τελ Χουμ φαίνονται ευλογώτεραι. Εκεί σώζονται τα ερείπια αρχαίας Συναγωγής, ενώ εις Χαν Μινυέ δεν σώζεται σχεδόν τίποτε, ειμή ερείπια ερειπίων. Αλλά πού να ήτον η οικία του Πέτρου, ήτις ήτο και

οικία του Ιησού; Αλλ' επληρώθη και ενταύθα του Χριστού η προφητεία: «Και συ, Καπερναούμ, η μέχρις ουρανού υψωθήσα, έως άδου καταβιβασθήση· ει αι δυνάμεις αι γεγόμεναι εν σοι εγένοντο εν Σοδόμοις, έμενον αν έως της ημέρας ταύτης».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ο Ιησούς το Πάσχα

Εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. – Οἱ πωλοῦντες καὶ οἱ ἀγοράζοντες ἐν τῷ ναῷ. – Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ Ἰησοῦ. – Διὰ τί δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀντισταθῶσι. – «Καταλύσατε τὸν ναὸν τούτον». – Ἡ ἐκ τῶν λόγων ἐντύπωσις καὶ τὸ βαθύ της ἐννοίας τῶν.

Ἡ διατριβὴ τοῦ Ἰησοῦ εἰς Καπερναοὺμ ὑπῆρξε λίαν βραχεία, καὶ δὲν εἶνε ἀπίθανον ὅτι ἀπλῶς περιέμενε τὴν ἀναχώρησιν τῆς μεγάλης συνοδίας τῶν προσκυνητῶν οἵτινες ἡτοιμάζοντο ν' ἀπέλθωσιν εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τὴν εορτήν.

Οἱ τρεῖς εὐαγγελισταὶ σιωπῶσι περὶ πάσης ἐπισκέψεως τοῦ Χριστοῦ διὰ τὸ Πάσχα ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ Πάθους Του· καὶ μόνον ὁ Ἰωάννης μνημονεύει τὸ πρῶτον τοῦτο Πάσχα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ κηρύγματος τοῦ Χριστοῦ. Τὸ κυριώτερον συμβεβηκός το χαρτηρίσαν τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην ἦτο ἡ ἔξωσις ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῶν πωλούντων καὶ τῶν ἀγοραζόντων καὶ τῶν κολλυβιστῶν καὶ ἀργυραμοιβῶν. Ἀλλ' ἡ πλεονεξία καὶ τὸ φιλοχρήματον τῶν Ἰουδαίων ἦτο τόσο ἐπίμονον κακόν, ὥστε ὁ Χριστὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ ἐκ δευτέρου τὴν πράξιν, καὶ τοῦτο τέσσαρας ἡμέρας προ τοῦ Πάθους

Του.

Γνωρίζομεν πόσον πλήθος συνέρρεεν εις την αγίαν πόλιν κατά την ενιαύσιον μεγάλην εορτήν. Και σήμερον ο περιηγητής όστις επισκέπτεται την Ιερουσαλήμ εν καιρώ του Πάσχα δεν δύναται να φθάση εις τας πύλας του ναού του Αγίου Τάφου χωρίς να διέλθῃ εν μέσω πλήθους πραγματευτών πωλούντων μικρούς σταυρούς, κομβολόγια και πλείστα άλλα πράγματα, οίτινες πληρούσιν όλον τον πέριξ χώρον. Αλλά τότε οι Ιουδαίοι πραγματευταί δεν επώλουν μόνον μικρά αντικείμενα, αλλά βους και πρόβατα και περιστεράς. Οι αργυραμοιβοί ήσαν σχεδόν αναγκαίοι εκεί. Διότι είκοσιν ημέρας προ του Πάσχα οι ιερείς ήρχιζον να εισπράττουν τον παλαιόν ιερόν φόρον του ημίσεως σεκέλ, τον οποίον όφειλε να πληρώνῃ πας Ισραηλίτης πτωχός ή πλούσιος, δεν ήτο δε νόμιμον να πληρώνεται ο φόρος ούτος εις έν των διαφόρων νομισμάτων των συρρεόντων εθνικών, αλλ' έπρεπε να πληρώνεται εις αργυρουν εγχώριον νόμισμα. Όθεν οι κολλυβισταί εύρισκον μέγα συμφέρον εις την ανταλλαγήν ταύτην.

Αι στοαί και τα πρόθυρα του Ναού είχαν γεμίσει από τους κολλυβιστάς τούτους με τας τραπέζας των, από τους πραγματευτάς και ζωεμπόρους. Και ήτο εκεί η είσοδος εις τον ναόν του Υψίστου. Ο ναός όστις έπρεπε να είνε οίκος προσευχής δι' όλα τα έθνη, εβεβηλώθη και εξέπεσεν εις τόπον ένθα ο μυκηθμός των βοών, η βρηχή των προβάτων, και η βαβέλ των πολλών γλωσσών και ο κωδωνισμός των

νομισμάτων και ο κλιγμός των πλαστιγγών και ζυγαριών (των όχι πάντοτε δικαίων ίσως) πρέπει να ηκούοντο εις τας γείτονας αυλάς, διαταράσσοντα το άσμα των Λευιτών και τας προσευχάς των ιερέων!

Εμπλησθείς δικαίως περιφρονήσεως προς την ασέβειαν ταύτην, φλέγων εξ ακαθέκτου και αγίας αγανακτήσεως, ο Ιησούς, εισερχόμενος εις τον ναόν, κατεσκεύασε μαστίγιον από τα βρύα τα κείμενα επί του εδάφους· και καταρχάς απεδίωξε τα πρόβατα και τους βους, καθώς και τους οδηγούντας αυτά. Είτα ελθών προς τας τραπέζας των αργυραμοιβών τας ανέτρεψε μεθ' όλων των σωρών των νομισμάτων, αφήσας τους κτήτορας να κύπτωσι και ν' αναζητώσι τα χρήματά των. Αλλά και εις εκείνους οίτινες είχαν τους κλωβούς των περιστερών είπε: Πάρετε τα από δω! δικαιολογήσας την πράξιν του μόνον διά των λέξεων: «Μη ποιήτε τον οίκον του Πατρός μου οίκον εμπορίου.» Και οι μαθηταί του ιδόντες τον ένθεον τούτον θυμόν, ανεμνήσθημεν τότε του στίχου του Δαυΐδ του Προφήτου και βασιλέως, «Ο ζήλος του οίκου σου κατέφαγέ με».

Διατί όλον αυτό το πλήθος δεν αντεστάθη; Διατί οι πλεονέκται εκείνοι και άρπαγες ηρκέσθησαν εις πεπνιγμένους μορμυρισμούς και ταπεινοφώνους αράς; Διατί, θα ερωτήσωμεν, ο Σαούλ υπέφερε να τον αψηφήση ο Σαμουήλ κατέμπροσθεν του ιδίου στρατού του; Διατί ο Δαυΐδ υπήκουσεν εντελώς εις τας προσταγάς του Ιωάβ; Διατί ο Αχαάβ δεν ετόλμησε να συλλάβη και τιμωρήση

Ηλιού;

&Διότι η αμαρτία είνε αδυναμία&· διότι δεν υπάρχει εις τον κόσμον τίποτε ευτελέστερον ενόχου συνειδήσεως, τίποτε τόσον ακαταμάχητον όσον το ανερχόμενον κύμα θεοειδούς αγανακτήσεως κατά παντός του χαμερπούς και του πονηρού. Πώς ηδύναντο οι βέβηλοι εκείνοι και ρυπαροί πλεονέκται, συνειδότες ότι κακώς εποίουν, ν' αντισταθώσιν εις τας αστραπάς των οφθαλμών εκείνων των ανημμένων εν θεία οργή; Η κακία ουδ' επί στιγμήν δύναται να σταθή προ του υψωμένου βραχίονος της αρετής. Όσον ευτελείς και διεφθαρμένοι αν ήσαν οι χρηματολάτραι ούτοι Ιουδαίοι, ησθάνοντο εις τα βάθη της ψυχής των ότι ο Υιός του Ανθρώπου είχε δίκαιον.

Ακόμη και οι ιερείς, οι Φαρισαίοι και οι Λευίται και οι γραμματείς, όσον και αν κατεβιβρώσκοντο υπό της τυπολατρείας και της επάρσεως, δεν ηδύναντο να καταδικάσουν μίαν πράξιν, ήτις θα ηδύνατο να εκτελεσθή υπό τινος Νεεμία ή Ιούδα του Μακκαβαίου, και ήτο σύμφωνος προς τας αρίστας παραδόσεις των. Αλλ' όταν έμαθον την πράξιν ταύτην, ή είδον αυτήν, και έλαβον καιρόν να συνέλθωσιν από τον θαυμασμόν και την έκπληξίν των, ήλθον προς τον Ιησούν, και μη τολμώντες να καταδικάσωσιν ό,τι έπραξε εν συγκεκριμένη αγανακτήσει, του εξήτησαν σημείον ότι είχε δικαίωμα να πράττη ούτω.

Η απάντησις του Κυρίου, ακατάληπτος εις αυτούς,

τους αφήκεν εμβροντήτους εν θυμῷ και καταπλήξει. «Καταλύσατε, εἶπε, τον Ναόν τούτον, και εν τρισίν ημέραις εγερῶ αυτόν».

Καταλύσατε τον Ναόν τούτον! «τον ναόν διά τον οποίον βασιλεύς υπερέχων εν πλούτῳ και μεγαλοπρεπείᾳ, οἷος ο βασιλεύς Σολομών, εδαπάνησεν ὅλους τους θησαυρούς του, και οὕτω μόνον κατέστησεν ανεκτὴν εις τους Ιουδαίους την αφόρητον τυραννίαν του· τον Ναόν διά την οικοδόμησιν του οποίου χίλιαι ἀμαξαι εχρειάσθησαν και δεκακισχίλιοι εμισθώθησαν τεχνίται, και χίλιοι ιερεῖς εν ιερατικαῖς στολαῖς ειργάσθησαν διά να καταθέσωσι τους λίθους τους οποίους οι τεχνίται εἶχον πελεκήσει ἤδη· τον Ναόν, ἐνὶ λόγῳ, ὅστις ἦτο θαύμα του κόσμου! Οὗτος ἐκτίζετο ἐπὶ 46 ἔτη και ἀκόμα ἦτον ἀτελείωτος· και αὐτός ο ἄγνωστος Γαλιλαῖος νεανίας τους ἐκάλει να τον κατεδαφίσωσι, και Αὐτός θα ἦτον ικανός τον ανεγείρῃ εις τρεις ημέρας! Τοιαύτην κατά γράμμα ἐρμηνείαν ἔδωκαν, και οὐδ' ὑπώπτευσαν το μυστήριον το υποκρυπτόμενον εις τους λόγους του νεαροῦ Γαλιλαίου.

Πόσον ανεξάλειπτος ἔμεινεν ἔκτοτε η ἐντύπωσις των λόγων ἀποδεικνύεται ἐκ του ὅτι, τρία ἔτη ὕστερον, την μαρτυρίαν ταύτην μάλιστα ἐπεκαλέσθησαν ἐναντίον του Ἰησοῦ οι κατήγοροί Του, και οι ψευδομάρτυρες, οι διαστρέψαντες τους λόγους του ὡς ἐξῆς: «Δύναμαι καταλύσαι τον Ναόν τούτον» ἐνῷ ο Ἰησοὺς οὐδέποτε εἶπεν ὅτι Αὐτός θα κατέλυε τον Ναόν. Ἀλλ' η διαστροφή

αὕτη συνέφερεν εἰς τοὺς σκοποὺς τῶν ἐχθρῶν Του, ὅπως τὸν παραστήσωσιν εἰς τοὺς κρατοῦντας ὡς στασιαστήν. «Εκεῖνος δὲ ἐλάλει (προσθέτει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης) περὶ τοῦ Ναοῦ τοῦ ἰδίου σώματος». Καὶ μόνον μετὰ τὴν ἀνάστασίν Του ἐνόησαν οἱ μαθηταὶ τὴν σημασίαν τῶν λόγων Του. Καὶ οὐδὲν παράδοξον τοῦτο, ἐπειδὴ ἦσαν λόγοι βαθυτάτης ἐννοίας. Μέχρι τούδε ὑπῆρξε μόνον εἰς Ναὸς τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ, καὶ οὗτος χειροποίητος. Ἀπὸ τούδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατῴκει ἐν νῶ ὀυχὶ χειροποιήτῳ, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ Σώματι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὅστις ἐγένετο σαρξ. Οὗτος ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, τρία ἔτη ὕστερον, καὶ ἀπὸ τότε εἰς τοὺς αἰῶνας τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐμελλε νὰ προτιμᾷ ὑπὲρ πάντα ναὸν τὴν ευθείαν καὶ καθαρὰν καρδίαν. Πας δὲ χριστιανὸς ἐμελλε νὰ εἶναι, εἰς τὸ θνητὸν σῶμα τοῦ, ναὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Οὐδὲν προσβλητικώτερον εἰς τὸ παχυλόν, εἰς τὸ φαρισαϊκὸν πνεῦμα, τὸ προσκολλώμενον εἰς τὰ υλικά, οὐδὲν ἀντιπαθέστερον τῆς υψηλῆς ταύτης ἀληθείας, ὅτι ὁ καθηγιασμένος ναὸς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα δὲν θὰ ἦτο πλέον τοῦ λοιποῦ ὁ προνομιούχος τόπος ἐν ᾧ οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐλάτρευον τὸν Πατέρα. Καὶ ὅμως θὰ ἠδύναντο, ἀν ἤθελον, νὰ λάβωσιν ἀσθενή τινα ἐννοίαν τῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ λεχθέντων. Πρέπει νὰ ἐγνώριζον ὅτι διὰ τῆς φωνῆς τοῦ Ἰωάννου Αὐτὸς εἶχε κηρυχθῇ ὁ Μεσσίας· πρέπει νὰ κατενόησαν τι τοὺς εἶπεν ὕστερον ὅτι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ

υπήρχε τις μείζων του Ναού· πρέπει να εμελέτησαν την έκφρασιν ενός των ραββίνων των, την σχετιζομένην με την προφητικήν γλώσσαν του Δανιήλ ότι ο Άγιος των Αγίων ήτο Αυτός ο Μεσσίας.

Υπάρχει δε μία βαρυσήμαντος ένδειξις ότι εισέδυσαν κάπως εις την έννοιαν των λόγων του Ιησού. Κατά την μεγάλην εκείνην ημέραν καθ' ην ο Ιησούς έκειτο νεκρός εν τω λιθίνω τάφω, αυτοί προσήλθον εις τον Πιλάτον και είπον αυτώ: «Κύριε, εμνήσθημεν ότι εκείνος ο πλάνος είπεν έτι ζων, «Μετά τρεις ημέρας εγείρομαι». Λοιπόν δεν υπάρχει που ίχνος ότι ο Ιησούς είπε ποτέ τοιούτους λόγους ευκρινώς προς αυτούς· και αν δεν το ήκουσαν από τον Ιούδαν, ή από την φήμην, τουτέστιν, αν το «εμνήσθημεν» δεν είνε κατάφωρον ψεύδος, δεν ηδύναντο ν' αναφέρωνται εις άλλην περίστασιν εμμή εις αυτήν. Και ότι το ήκουσαν παρά τινος των Αποστόλων ήτο λίαν απίθανον· διότι οι Απόστολοι με τας βραδείας καρδίας των δεν είχαν εννοήσει την ρήσιν του Ιησού. Πώς τότε συνέβη οι Φαρισαίοι και ιερείς να εννοώσι καλλίτερον από τους ιδίους μαθητάς Του ό,τι έλεγεν ο Κύριος; Επειδή δεν ήσαν καθώς οι Απόστολοι απονήρευτοι, άδολοι και απλοϊκοί άνθρωποι, και επειδή, με όλην την γνώσιν και την διορατικότητά των, αι καρδίαι των ήσαν ήδη πλήρεις του μίσους και της αποστροφής ήτις απέληξεν εις τον φόνον του Χριστού, και ήτις απέρριψε την ενοχήν του αίματος Του επ' αυτούς και επί τα τέκνα αυτών.

Αλλ' υπήρχεν ακόμη και άλλη έννοια την οποίαν

ενείχον αι λέξεις, όχι βεβαίως ολιγώτερον απεχθής εις τας προλήψεις των, αλλ' ουχ' ήττον πλήρης νουθεσίας, και εναργεστέρα εις την αντίληψίν των. Ο Ναός ήτο η καρδιά του όλου Μωσαϊκού συστήματος, το στραταρχείον, ούτως ειπείν, της όλης λευιτικής τελετουργίας. Βεβηλούντες τον ναόν εκείνον, και ανεχόμενοι να βεβηλούνται ούτος – ανεχόμενοι Εκείνον τον οποίον ήθελον απλώς να θεωρούν ως πτωχόν Γαλιλαίον διδάσκαλον να κατορθοί την αποκάθαρσιν εκείνην του Ναού την οποίαν, είτε εκ νωθρότητος, είτε εξ ιδιοτελείας, ούτε ο Καϊάφας, ούτε ο Άννας, ούτε ο Ιλλήλ ούτε ο Σαμμαΐ, ούτε ο Γαμαλιήλ ούτε ο Ηρώδης είχαν ριψοκινδυνεύσει επιχειρήσωσι – δεν κατέστρεφον οιονεί τον Ναόν εκείνον, δεν κατέλυον το σύστημα, δεν εμαρτύρουν δι' αυτών των πράξεών των ότι δι' αυτούς η αληθής σημασία του είχε παρέλθη; Τελειώσατε λοιπόν, θα ηδύνατο να τους είπη, προφητεύων άμα και παρέχων αυτοίς άδειαν, τελειώσατε άνευ αναβολής το έργον τούτο της διαλύσεως· εις τρεις ημέρας εγώ, ως Λυτρωτής εγηνερμένος, θ' ανορθώσω κάτι καλλίτερον και μεγαλείτερον όχι υλικόν Ναόν, αλλά ζώσαν Εκκλησίαν. Τοιαύτην έννοιαν φαίνεται να ενείδεν εις λόγους τούτους ο Άγ. Στέφανος. Τοιαύτην έννοιαν αναπτύσσει εις πολλά χωρία των επιστολών η απαράμιλλος λογική του Παύλου. Αλλ' εις αυτήν την έννοιαν και εις πάσαν άλλην ήσαν κωφοί, και αμβλείς και τυφλοί. Φαίνεται δε ότι απήλθον από του Ιησού σιωπηλοί, αλλά σκυθρωποί, φιλύποπτοι και οργίλοι.

Ποία μεγάλα έργα ετέλεσε τότε ο Ιησούς δεν δυνάμεθα να είπωμεν. Επίστευσάν τινες εις Αυτόν, αλλ' αι καρδίαι των ήσαν ψυχραί και νωθραί και ψευδείς ακόμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ο Νικόδημος

Χαρακτήρ του Νικοδήμου. – Οι μαθηταί του Ιησού βαπτίζουσι. – Τα παράπονα των μαθητών του Ιωάννου.
– Γενναία και θλιβερά απάντησις.

Πάσα αίρεσις ή σύστημα ανθρώπων δυνατόν να συνίσταται κατά το πλείστον από αλαζόνας φανατικούς και ισχυρογνώμονας ψευδευλαβείς, αλλά θα είνε παράδοξον αν δεν ευρίσκωνται μεταξύ αυτών και εξαιρέσεις· παράδοξον αν δεν υπάρχουνσι και ευαίσθητοι ή ειλικρινείς άνθρωποι μεταξύ αυτών. Και μεταξύ των αρχόντων, των γραμματέων, Φαρισαίων, και των πλουσίων μελών του Συνεδρίου, ο Χριστός εύρε τους πιστεύοντας και τους ακολουθούντας. Ο πρωιμώτατος και επισημώτατος τούτων ήτο ο Νικόδημος, πλούσιος άρχων, Φαρισαίος, και μέλος του Συνεδρίου.

Εντοσούτω φυσική τις δειλία φαίνεται εις παν ό,τι τα Ευαγγέλια λέγουσι περί του Νικοδήμου· δειλία ήτις δεν δύναται να κατανικηθή εξ ολοκλήρου ούτε υπό της ειλικρινούς επιθυμίας να γνωρίση και να φιλιωθή μ' Εκείνον τον οποίον εγνώριζεν ως προφήτην, και τοι δεν τον ανεγνώρισε παρευθύς ως τον επηγγελμένον Μεσσίαν. Ούτω αι ολίγαι λέξεις τας οποίας παρενέβαλε διά να περιστείλῃ την άδικον μανίαν των συναδέλφων

του ερείδονται προφυλακτικώς επί γενικής αρχής, και δεν ελέγχουσιν ένδειξιν της ιδίας πίστεώς του εις τον Γαλιλαίον, τον οποίον η αίρεσίς του μισεί και καταδιώκει. Και όταν ακόμη η δύναμις της αγάπης του Χριστού, η φανερωθείσα επί του Σταυρού, κατέστησε τολμηρούς τους δειλοτάτους των μαθητών, ο Νικόδημος δεν προέρχεται εις το μέσον με τα λαμπρά δώρα της ιδίας στοργής Του εωσότου το παράδειγμα εδόθη υπό άλλου εφαμίλλου του κατά την κοινωνικήν τάξιν και τον πλούτον.

Ο Νικόδημος ήλθε διά νυκτός προς τον Ιησούν. Επεθύμει να γνωρίση καλλίτερον τον νεαρόν Γαλιλαίον προφήτην ον ανεγνώριζεν ως διδάσκαλον θεόπεμπτον· αλλά δεν ήθελε να εκθέση την ιδίαν αξιοπρέπειάν του επισκεπτόμενος αυτόν δημοσία. Ο δε τρόπος των ερωτήσεων του ήτο μάλλον πλάγιος, και ωμίλει δι' εισηγήσεων και υποδηλώσεων προς τον Ιησούν.

Ο κύριος είδε βαθέως εις την καρδίαν αυτού, και αποφεύγων πάσαν διατύπωσιν και παν προοίμιον, τον εξέπληξε διά της απαντήσεως: «Εάν μη τις αναγεννηθή, ου δύναται ιδείν την βασιλείαν του Θεού». Ο μαθητής μου οφείλει να είναι ιδικός μου ψυχή και καρδιά, άλλως δεν είναι μαθητής μου παντάπασιν.

Ο Κύριος δεν ωμίλει περί σαρκικής γεννήσεως, αλλά περί της πνευματικής εκείνης αναγεννήσεως, ήτις οφείλει να είναι γέννησις δι' ύδατος και πνεύματος, τουτέστι κάθαρσις άμα και ανακαίνισις, εξωτερικόν σύμβολον και

εσωτερική χάρις, θάνατος τη αμαρτία και νέα γέννησις εις δικαιοσύνην.

Ο Νικόδημος ηδύνατο μόνον ν' απαντήσει δι' εκφράσεως δυσπίστου εκπλήξεως. Εθνικός δυνατόν να είχεν ανάγκην νέας γεννήσεως διά να γείνη δεκτός εις την Ιουδαϊκήν κοινωνίαν· αλλ' αυτός, τέκνον του Αβραάμ, Ραββίς και ζηλωτής φύλαξ του νόμου, ηδύνατό ποτε να έχη τοιαύτην ανάγκην; Πώς γίνεται;

Συ είσαι ο διδάσκαλος του Ισραήλ ηρώτησεν ο Κύριος, και δεν γνωρίζεις ταύτα; Συ είσαι το τρίτον μέλος του Συνεδρίου, ο σ α κ ά μ, ήτοι ο σοφός, και όμως δεν γνωρίζεις το πρώτον και απλούστερον μάθημα της μνήσεως εις την βασιλείαν των ουρανών; Εάν η γνώσις σου είναι τόσοσιν σαρκική, τόσοσιν περιορισμένη, εάν ούτω προσκόπτεις επί του ουδού, πώς δύνασαι να εννοήσης τας βαθυτέρας εκείνας αληθείας, τας οποίας Εκείνος μόνον όστις κατήλθεν εξ ουρανού ήλθε να αποκαλύψη;

Ο Σωτήρ εξηκολούθει ν' αποκαλύπτει εις τον διδάσκαλον τούτον του Ισραήλ πράγματα μεγαλείτερα και υψηλότερα ακόμη. Και το «υψωθήναι δει τον Υιόν του Ανθρώπου» είναι άμα και κυριολεκτικόν (= σταυρωθήναι) και μεταφορικόν, ήτοι δοξασθήναι. Και πώς ο Θεός εξεδήλωσε την αγάπην Αυτού πέμψας τον Υιόν Αυτού τον Μονογενή, ουχί ίνα κρίνη τον κόσμον, αλλ' ίνα σώση τον κόσμον· και την απολύτρωσιν πάντων διά της πίστεως της εις Αυτόν· και την καταδίκην την μέλλουσιν να πέση επί εκείνους οίτινες οικειοθελώς

απορρίπτουσι τας ἀληθείας τας οποίας ἤλθε νὰ διδάξη.

Ταῦτα ἦσαν τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πρέπει νὰ εἰσῆλθον βαθέως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ προληπτικοῦ Φαρισαίου. Μετὰ πραότητος δὲ ἤλεγξεν ὁ Χριστὸς καὶ τὸν φόβον ὅστις ἔκαμε τὸν ἐπίσημον τούτον ραββῖνον νὰ ζητή τὴν σκέπην τῆς νυκτὸς προκειμένου περὶ πραγμάτων τὰ οποῖα ἔπρεπεν εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ δημοσίᾳ καὶ ἀφόβως νὰ κηρυχθῶσι.

Ποῖα ἄλλα διδάγματα ἐκηρύχθησαν καὶ πόσα ἐγένοντο σημεῖα κατὰ τὸ πρῶτον τούτο Πάσχα, δὲν λέγουν οἱ Ευαγγελισταί. Ευρών πείσμονα καὶ τυφλὴν ἀντίστασιν, ὁ Κύριος ἀπῆλθε μετὰ τῶν μαθητῶν Του εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ὡς φαίνεται, παρὰ τας ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου, διότι ἐκεῖ ὁ Ἰωάννης ὁ Ευαγγελιστὴς μας λέγει, ὅτι οἱ μαθηταί Του ἤρχησαν νὰ βαπτίζωσι. Οἱ θεολόγοι συνεζήτησαν μετὰ λεπτολογίας ὁποῖον ἦτο τὸ πρῶτον τούτο βάπτισμα, τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ὑπῆρξε προεικόνισμα τοῦ μέλλοντος Μυστηρίου, ἐπιτραπέν, ὄχι διαταχθέν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ.

Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἐξηκολούθει ἀκόμη τὸ βάπτισμα τῆς μετανοίας. Μεθ' ὅσα καὶ ἀν ἐλογομάχησαν οἱ θεολογούντες, τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου, ὅπως καὶ τὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς σύμβολον μετανοίας καὶ καθαρότητος. Ὅστις δὲ φρονεῖ ὅτι ἡ μετάνοια εἶνε «ἡ νεωτέρα ἀδελφὴ τῆς αθωότητος», καὶ ὅτι δι' ὅλους τοὺς ἁμαρτήσαντας εἶνε αὕτη ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἔργον τῆς ζωῆς, δὲν θὰ εκπλαγῇ ὅτι τὸ πρῶτον κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ, ὡς

του Ιωάννου, υπήρξε. «Μετανοείτε, ήγγικε γαρ η βασιλεία των ουρανών».

Ο αστήρ του Ιωάννου, όστις έλαμψεν εις το λυκαυγές της Ευαγγελικής αναγεννήσεως, ήρχισε ν' αμαυρούται ήδη. Το πνεύμα του, εν άκρα ταπεινώσει και πραότητι, υπετάγη εις το θέλημα του Θεού. Είχε μεταβή εις Αινών, εγγύς της Σαλήμ, περί της θέσεως της οποίας οι γεωγράφοι δεν συμφωνούσιν. Ολίγοι ακόμη ήρχοντο εις το βάπτισμά του, πολύ δε περισσότεροι συνέρρεον εις το βάπτισμα των μαθητών Χριστού. Η αγεννής ζηλοτυπία, ήτις δεν ηδύνατο να επισκοτίση την φωτισμένην ψυχήν του Βαπτιστού, εύρεν έτοιμον χώρον εις τας καρδιάς των οπαδών του. Κάποιος Ιουδαίος φιλόνικος τους είχεν ενοχλήσει δι' έριδος περί καθαρισμού, εκείνοι δε είπον προς τον διδάσκαλόν των:

– «Ραββί, ιδού ος ην μετά σου πέραν του Ιορδάνου, περί ου και εμαρτύρησας, βαπτίζει, και πάντες προς αυτόν, έρχονται».

Η παράλειψις του ονόματος, ο τόνος οργής, όλα εμφανίζουν την αντιζηλίαν εις την παρατήρησιν ταύτην. Η απάντησις του Ιωάννου υπήρξε γενναία και αξία αυτού. «Εκείνον δει αυξάνειν, εμέ δε ελαττούσθαι». Δεν ήτον αυτός ο Νυμφίος, αλλ' ο φίλος του Νυμφίου. Δεν ήτον το φως, αλλ' ο λύχνος. Ο Ήλιος της Δικαιοσύνης, ο Υιός του Θεού, είχεν ανατείλη ήδη, και μόνον όστις πιστεύση εις Αυτόν θα έχη ζωήν αιώνιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Η Σαμαρείτις

Επάνοδος του Ιησού εις Γαλιλαίαν. – Το φρέαρ του Ιακώβ. – Η συνδιάλεξις μετά της γυναικός. – Ιερουσαλήμ και Γαριζέν. – Αποκάλυψις του Μεσσίου.

Ο φιλόνικος Ιουδαίος όστις τόσον βαθέως συνεκίνησε τους μαθητάς του Ιωάννου δυνατόν να ήτο είς των εξοχόντων Φαρισαίων· και ο Κύριος τάχιστα εγνώρισεν ότι επετήρουν τας κινήσεις του με εχθρικόν όμμα. Η προς τον Ιωάννην έχθρα των εγένετο βαθυτέρα έχθρα προς Αυτόν. Ακούσας δε ο Χριστός ότι ο Ιωάννης συνελήφθη υπό Ηρώδου του Αντίπα και εβλήθη εις την φυλακήν, απήλθεν εκ της Ιουδαίας και ανεχώρησε πάλιν εις την Γαλιλαίαν.

Εκκινήσας λίαν πρωί, εστάθη μετά πολλάς ώρας εις τα εγγύς της πόλεως Συχάρ προς αναψυχήν, όπου ήτο το φρέαρ του Ιακώβ. Ήτο μεσημβρία, και ο Κύριος ημών κεκμηκώς εκάθισε παρά το φρέαρ. Οι μαθηταί Του, ίσως τα δύο ζεύγη των αδελφών (Πέτρος και Ανδρέας, Ιάκωβος και Ιωάννης), και μετ' αυτών ο Φίλιππος και Βαρθολομαίος, είχαν απέλθη ν' αγοράσωσι τροφάς εις την πόλιν· και πεινών και διψών, Εκείνος όστις έφερεν όλας τας ασθενείας μας, εκάθισε κουρασμένος, περιμένων αυτούς. Τότε η μοναξία Του διεκόπη διά της εμφανίσεως μιας γυναικός. Τον Μάιον

κατά την μεσημβρίαν εν Παλαιστίνη ο καύσων δυνατόν να είνε σφοδρός, αλλά δεν είνε και τόσον υπερβολικός ώστε να εμποδίζη την έξοδον από της οικίας και την σύντομον πορείαν· και η γυνή αύτη, ή κατά τύχην, ή διότι δεν ήτο καλής φήμης, και ήθελε ν' αποφύγη την ώραν καθ' ην αι γυναίκες όλης της πολίχνης θα συνέρρεον εις το φρέαρ, ήρχετο ν' αντλήση ύδωρ.

Ο Κύριος ήτο διψασμένος και κουρασμένος, κατά το ανθρώπινον, και η παρουσία της θα τον ηυχαρίστησε, διότι «άντλημα ουκ είχε, και το φρέαρ ην βαθύ». Η σκηνογραφία της χλοεράς κοιλάδος με τους αστάχυς και τα μεγάλα δένδρα, αι μεγάλαι αναμνήσεις του Ιακώβ και του Ιωσήφ, του οποίου ο τάφος ευρίσκετο εκεί πλησίον, του Ιησού του Ναυή και του Γεδεών, ενέπνεον και παρείχον αφορμήν εις μελέτας. Η γειτνίασις των δύο ορέων, δεξιόθεν και αριστερόθεν, του Γαριζίν και του Γεβάλ, διηγούνται ολόκληρον ιστορίαν. Εις το πρώτον των δύο τούτων ορέων προσεκύνουν οι Σαμαρείται, καθώς οι Ιουδαίοι εις Ιερουσαλήμ, και επί των δύο αι φυλαί του Ισραήλ ανά έξ, απήγγειλαν το πάλαι τας περιφήμους ευλογίας και τας αράς: «Ευλογημένος ει εν πόλει, και ευλογημένος ει εν αγρώ», κτλ.

Ο Κύριος είπε προς την γυναίκα: «Δος μοι ύδωρ πείν».

Πας όστις εταξειίδευσεν εις την Ανατολήν γνωρίζει πόσον πρόθυμος και φιλόφρων είνε η απάντησις. Ο ελεεινός Φελλάχος και ο άξεστος Βεδουίνος φαίνεται αισθανόμενος

μεγάλην ευχαρίστησιν να υπακούσῃ εἰς τὴν ἐντολήν του παρ' αὐτῷ μεγάλου προφήτου, καὶ να δώσῃ ὕδωρ εἰς τὸν διψῶντα. Καὶ ὅμως τὸσον θανάσιμος ἦτο ἡ ἐχθρὰ καὶ ἀντιζηλία μεταξύ Ἰουδαίων καὶ Σαμαρειτῶν, ὥστε ἡ αἵτησις ἔκαμε τὴν γυναῖκα να ἐκπλαγῇ μόνον. Ἡ ἐνδυμασία του Ἰησοῦ, ὡς καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐπρόφερε τὴν φράσιν «Τενί λιστόθ» (δος μοι να πῖω), ἔδειξαν αὐτὴ ὅτι Ἐκεῖνος ἦτο Ἰουδαῖος, Ἰουδαῖοι δὲ καὶ Σαμαρεῖται «οὐ συγχρῶνται», τουτέστι δὲν συγκαινωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους.

Μετά πρᾶότητος εἶπεν αὐτὴ ὁ Κύριος, ὅτι, εἴαν εἵξευρε τὴν δωρεάν του Θεοῦ, καὶ τις ἦτον ὁ λέγων αὐτὴ δ ο ς μ ο ι π ι ε ί ν, αὐτὴ θα τοῦ ἐζητούσε, κ' ἐκεῖνος θα τῆς ἐδίδεν ὕδωρ ζων. Ἐκείνη ἐκύτταξε τὸ φρέαρ, ἑκατὸν πόδας βαθύ, καὶ ἀντλήμα Ἀυτὸς δὲν εἶχε. Πόθεν λοιπὸν εἶχε τὸ ὕδωρ τοῦ ζων; Μήπως Σὺ εἶσαι μεγαλτερος ἀπὸ τὸν πατέρα ἡμῶν Ἰακώβ, ὅστις ἔσκαψε τὸ φρέαρ τούτο καὶ ἐπιεν ἐξ αὐτοῦ;

Ὁ πατήρ σας Ἰακώβ ἐπιεν ἐκ τοῦ φρέατος τούτου καὶ ἀπέθανε· τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον θα δώσω Ἐγώ, ὅστις πῖν, δὲν θα διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. – Κύριε, δος μοι ἀπὸ τοῦ ὕδωρ αὐτό, διὰ να μὴ διψῶ, καὶ να μὴν ἔρχομαι καθημερινῶς εἰς τὸ φρέαρ.

Ὁ Κύριος εἶπεν αὐτῇ: Ὑπαγε, φώνησόν σου τὸν ἄνδρα. Αὐτὴ ἠναγκάσθη τότε ν' ἀπαντήσῃ ὅτι δὲν εἶχεν ἄνδρα. Καὶ ὁ Κύριος, ἐπιβεβαιῶν τὴν ἐξομολόγησίν τῆς, ἔδειξεν ὅτι γνωρίζει ὡς καρδιογνώστης τὸ μυστικόν του ἐκλελυμένου βίου τῆς: «Ἀληθῶς εἶπας ὅτι οὐκ ἔχεις ἄνδρα· πέντε γὰρ

έσχες, και νυν ον έχεις ουκ έστι σου ανήρ».

Είδε τότε εκείνη ότι Προφήτης ήτο ενώπιόν της, αλλά συγχρόνως έδειξε την κορυφήν του όρους Γαριζέν, και λέγει προς αυτόν: «Οι πατέρες ημών εν τω όρει τούτω προσεκύνησαν, και ημείς λέγετε ότι εν Ιερουσαλήμ εστιν ο τόπος όπου δει προσκυνεί».

Εν συγκρίσει προς την νόθον λατρείαν των Σαμαρειτών ο Ιουδαϊσμός ήτο αγνός και αληθής. Αλλ' όμως παρά τούτο εξέφερε προς αυτήν την ισχυράν και αξιομνημόνευτον πρόρρησιν ότι έρχεται ώρα ότε οι αληθινοί προσκυνηταί, ούτε εν τω όρει τούτω ούτε εν Ιερουσαλήμ, αλλ' εν παντί τόπω προσκυνήσουσι τω Πατρί εν πνεύματι και αληθεία.

Βαθέως τότε συνεκινήθη εκείνη, και είπεν ότι, όταν έλθη, ο Μεσσίας, θα διδάξη πάντα ταύτα· και ο Κύριος είπε τότε την απλήν και φοβεράν αλήθειαν: «Ο λαλών σοι Εγώ ειμι».

Η γέννησίς Του απεκαλύφθη το πρώτον διά νυκτός εις ολίγους ταπεινούς και αφανείς ποιμένας· η πρώτη πλήρης και σαφής υπ' Αυτού αναγγελία του αξιώματός Του ως Μεσσίου εγένετο πλησίον ερημικού φρέατος εν μεσημβρία και προς αφανή εκ Σαμαρείας γυναίκα. Και προς την πτωχήν ταύτην, την αμαρτωλόν και αμαθή ξένην εξηνέχθησαν λόγοι αθανάτου σημασίας, προς τους οποίους όλαι αι μέλλουσαι γενεαί έμελλον να τείνωσι τα ώτα με συνεχομένην πνοήν και γονυκλινείς.

Τις θα επενόει, τις θα εφαντάζετο απλώς πράγματα τόσον ανόμοια με τους λογισμούς των ανθρώπων όπως

αυτά;

Κ' ἐδῶ ἡ συνδιάλεξις διεκόπη· διότι οἱ μαθηταί, καὶ μετὰξὺ αὐτῶν κ' ἐκεῖνος ὅστις τα διηγείται, ἐπέστρεψαν πρὸς τὸν διδάσκαλόν των. Μακρόθεν εἶδον καὶ ἐσκανδαλίσθησαν. Αὐτός οἱ Ἰουδαῖος, αὐτός οἱ Ρεββί, νὰ ομιλή με γυναῖκα, καὶ μάλιστα Σαμαρείτιδα καὶ αμαρτωλήν! Καὶ ὅμως δὲν ἐτόλμησαν τίποτε νὰ εἰπὺν οὔτε νὰ Τὸν ἐρωτήσουν. Τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλείου Τοῦ, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ πίστις ἦν μόνῃ ἡ παρουσία Τοῦ ἐνέπνευε, ἐπεσκίαζον πάσαν περιέργειαν.

Ἐν τῷ μετὰξὺ ἡ γυνή ἐτρέξεν εἰς τὴν πολίχνην καὶ διηγήθη πάντα ὅσα ἤκουσε. Δεῦτε ἴδετε καρδιογνώστην. Μήτοι οὗτος ἐστὶν ὁ Χριστός;

Οἱ Σαμαρείται ἐτρέξαν ἔξω τῆς πόλεως, κ' ἐνῶ οὗτοι ἐπλησίαζον, οἱ μαθηταί προέτρεπον τὸν Κύριον νὰ φάγῃ, διότι παρήλθεν ἡ μεσημβρία, καὶ εἶχε κουρασθῇ πολὺ. Ἀλλ' ἡ πείνα ἐθεραπεύθη ἐν τῇ ἐξάρσει τοῦ κηρύγματός Τοῦ. Ἐχὼ βρώμα φαγεῖν, εἶπεν, ὁ υμεῖς οὐκ οἶδατε. Τάχα δὲν ἐνόησαν ὅτι ἀπὸ παιδός δὲν εἶχε τραφή με ἄρτον μόνον; Αἱ Γραφαί των ἦσαν πλήρεις ζωντανῶν μεταφορῶν, καὶ ὅμως δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξαρθῶσιν εἰς ἀνωτέραν ἐννοιαν, καὶ ἡ μόνῃ ἐρμηνεία των ἦτο ὅτι κάποιος Τοῦ ἐδῶκε νὰ φάγῃ. Πόσον σκληρόν πρέπει νὰ ἦτο δι' Αὐτόν το νὰ εὐρίσκῃ συνεχῶς μετὰξὺ των ἰδίων ἐκλεκτῶν Τοῦ τοιαύτην ἀνικανότητα εἰς τὸ κατανοεῖν! Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀνυπομονησίαν Αὐτός ὁ πρᾶος καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ.

«Εμόν βρώμα, είπεν, ίνα ποιώ το θέλημα του Πέμψαντός Με, και τελειώσω Αυτού το έργον».

Η συνομιλία των ελθόντων τότε Σαμαρειτών τους έπεισε πολύ βαθύτερον ή όσον η διήγησις της γυναικός ότι Αυτός ήτον ο Σωτήρ του Κόσμου. Ευμενώς δεχθείς την αίτησίν των έμεινε παρ' αυτοίς μετά των μαθητών Του επί δύο ημέρας. Η δε διδασκαλία των δύο τούτων ημερών μεγάλως συνετέλεσεν εις την ύστερον επιστροφήν των Σαμαρειτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Ουδείς προφήτης εν τη εαυτού πατρίδι

«Οι ίδιοι αυτόν ου παρέλαβον». – Μία ιουδαϊκή
Συναγωγή. – Ο λόγος του Ιησού. – Η μανία των
Ναζαρηνών. – Διαφυγή του Ιησού και αναχώρησις από
την Ναζαρέτ.

Μέχρι τούδε ηκολουθήσαμεν την χρονολογικήν οδηγίαν
του κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, εδώ δε διά πρώτην
φοράν συναντώμεν το δύσκολον ζήτημα περί της ορθής
χρονολογικής τάξεως τον συμβεβηκότων εν τω κηρύγματι
του Κυρίου.

Πληθύς συγγραφέων εις όλα τα χριστιανικά έθνη
αφιέρωσαν έτη, τινές εξ αυτών όλην την ζωήν των, εις
την λύσιν του ζητήματος τούτου, και ακόμη το ζήτημα
μένει άλυτον. Το επ' εμοί, θα προσπαθήσω να διηγηθώ
τα γεγονότα κατά την τάξιν εκείνην ήτις φαίνεται η
πιθανωτέρα.

Η θεία έμπνευσις ήτις ωδήγει τους Ευαγγελιστάς εις την
διήγησιν του βίου του Χριστού ήτο οποία ήρχει διά να
τους καταστήση ικανούς να είπωσι παν ό,τι αναγκαίον διά
την ειρήνην και την ευεξίαν των ψυχών μας, αλλά πόρρω

απέχουσα του να ευχαριστήση την περιέργειάν μας ή και το ιστορικόν ενδιαφέρον μας. Ενταύθα δε υπάρχει και άλλη ένδειξις ότι οι λογισμοί μας πρέπει να προσκολλώνται εις το πνευματικόν μάλλον ή το υλικόν· εις τον Χριστόν όστις ζη εις τους αιώνας και είναι μαζί μας πάντοτε πολλώ μάλλον παρά εις τα εξωτερικά συμβάντα της ανθρωπίνης εκείνης ζωής ήτις, κατά την θείαν βουλήν, υπήρξε το όργανον της απολυτρώσεως του ανθρώπου.

Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης μας λέγει ότι, μετά διήμερον διατριβήν αναμέσων των ανοικτοκάρδων Σαμαρειτών της Συχάρ, ο Ιησούς απήλθεν εις την Γαλιλαίαν, διότι Αυτός εμαρτύρησεν ότι προφήτης ου τετίμηται εν τη πατρίδι αυτού. Προσθέτει δε ότι, ότε ήλθεν εις την Γαλιλαίαν, οι Γαλιλαίοι Τον εδέχθησαν, καθό ιδόντες όλα όσα έπραξεν εν Ιερουσαλήμ κατά την εορτήν. Και λέγει, ευθύς ύστερον, ότι ο Ιησούς ήλθε πάλιν εις Κανά της Γαλιλαίας όπου εθεράπευσε τον υιόν του άρχοντος.

Ο σκοπός του Ιωάννου δεν ήτο να ενδιατρίψη επί της διδασκαλίας της εν Γαλιλαία, ήτις ιστορήθη ήδη υπό τον συνοπτικόν, τουτέστι τον τριών άλλων Ευαγγελιστών. Από το Ευαγγέλιον του Λουκά λαμβάνομεν την πληρεστέραν γνώσιν περί της περί πρώτης δημοσίας πράξεως του Κυρίου ημών εις την ιδίαν πατρίδα του.

Φαίνεται ότι ο Ιησούς δεν διηυθύνθη από Συχάρ εις Ναζαρέτ. Καθ' οδόν edίδασκεν συνεχώς, εν μέσω του γενικού θαυμασμού και της αποδοχής, εις τας Συναγωγάς

της Γαλιλαίας. Ούτω έφθασεν εις Ναζαρέτ, και κατά το σύνηθες αυτώ από της παιδικής ηλικίας, εισήλθεν εις την Συναγωγήν εν Σαββάτω.

Υπήρχε μόνον μία Συναγωγή εις την πολίχνην, και πιθανώς ωμοίαζε καθ' όλα, εκτός κατά το πενιχρόν της προσόψεως και της κατασκευής, προς τας Συναγωγάς των οποίων βλέπομεν τα ερείπια εις Τελ Χουμ και Ιρβίδ. Ήτο απλώς ορθογώνιος στοά μετά τινος εκ στύλων προπυλαίου, με το αγιαστήριον βλέπον προς τα Ιεροσόλυμα. Εδώλια υπήρχον από την μίαν πλευράν διά τους άνδρας, από την άλλην, όπισθεν δρυφάκτου, διά τας γυναίκας, αίτινες εκάθηντο εκεί βαθύπεπλοι. Εις έν άκρον υπήρχε το ομοίωμα της κιβωτού, το οποίον περιέκλειε τας Ιεράς Γραφάς· και εις το πλάγιον υπήρχε το αναλόγιον διά τον αναγνώστην ή κήρυκα. Εις τας πρώτας έδρας εκάθηντο οι πρεσβύτεροι, προεξήρχε δε αυτών ο αρχισυνάγωγος, και κατώτεροι τον βαθμόν υπήρχον ο βιβλιοφύλαξ, ο ιεροφύλαξ και οι διάκονοι της Συναγωγής.

Η ακολουθία και η προσευχή η εν τη Συναγωγή ωμοίαζε με την των προτισταντικών εκκλησιών των ημερών μας. Μετά τας προσευχάς, δύο περικοπαί ανεγινώσκοντο πάντοτε, μία από την Πεντάτευχον και μία από τους Προφήτας. Επειδή δε δεν υπήρχον χειροτονημένοι λειτουργοί όπως διεξάγωσι τας ακολουθίας, διότι το αξίωμα των ιερέων και των Λευιτών ήτο όλως διάφορον εν Ιερουσαλήμ, τα αναγνώσματα ταύτα ηδύναντο όχι μόνον να

γείνωσιν από πάντα αρμόδιον όστις θα εξήτει άδειαν από τον αρχισυνάγωγον, αλλ' ο αναγινώσκων ηδύνατο και να προσθέση το σχόλιόν του.

Η ανάγνωσις της περικοπής της εκ των βιβλίων του Μωυσέως φαίνεται να είχε τελειώσει όταν ο Ιησούς ανέβη τας βαθμίδας του αναλογίου. Ο βιβλιοφύλαξ τότε ενεχείρησεν Αυτώ τον τόμον ή κύλινδρον, εφ' ου ήτο γεγραμμένη η προφητεία του Ησαΐου, και ο Κύριος ήρχισε ν' αναγινώσκη το γνωστόν κεφάλαιον.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.